

B R U
G G E

OPEN
MONUMENTEN
WEEKEND 2022

Open Monumenten- weekend Brugge

Zaterdag 10 september 2022

Zondag 11 september 2022

Franky Demon

Schepen bevoegd voor Monumentenzorg

Dirk De fauw

Burgemeester

Voorwoord

Op 10 en 11 september kunnen we u zonder coronabeperkingen een heel weekend lang verwelkomen voor de 34ste editie van Open Monumentendag. Aangezien Brugge sinds 1997 en als enige stad in Vlaanderen het programma systematisch spreidt over twee dagen, mogen we na 25 jaar dan ook spreken over een volwaardig Open Monumentenweekend.

Elk jaar opnieuw kan u binnen en buiten het historisch centrum erfgoedsites bezoeken die hun deuren openen voor het publiek. De opstart of afronding van restauratiewerkzaamheden is vaak een ideale gelegenheid, ook nu weer. En zelfs na zoveel decennia zorg voor monumenten duiken er gelukkig nog steeds onbekende erfgoedparels op. Aan u om ze te ontdekken.

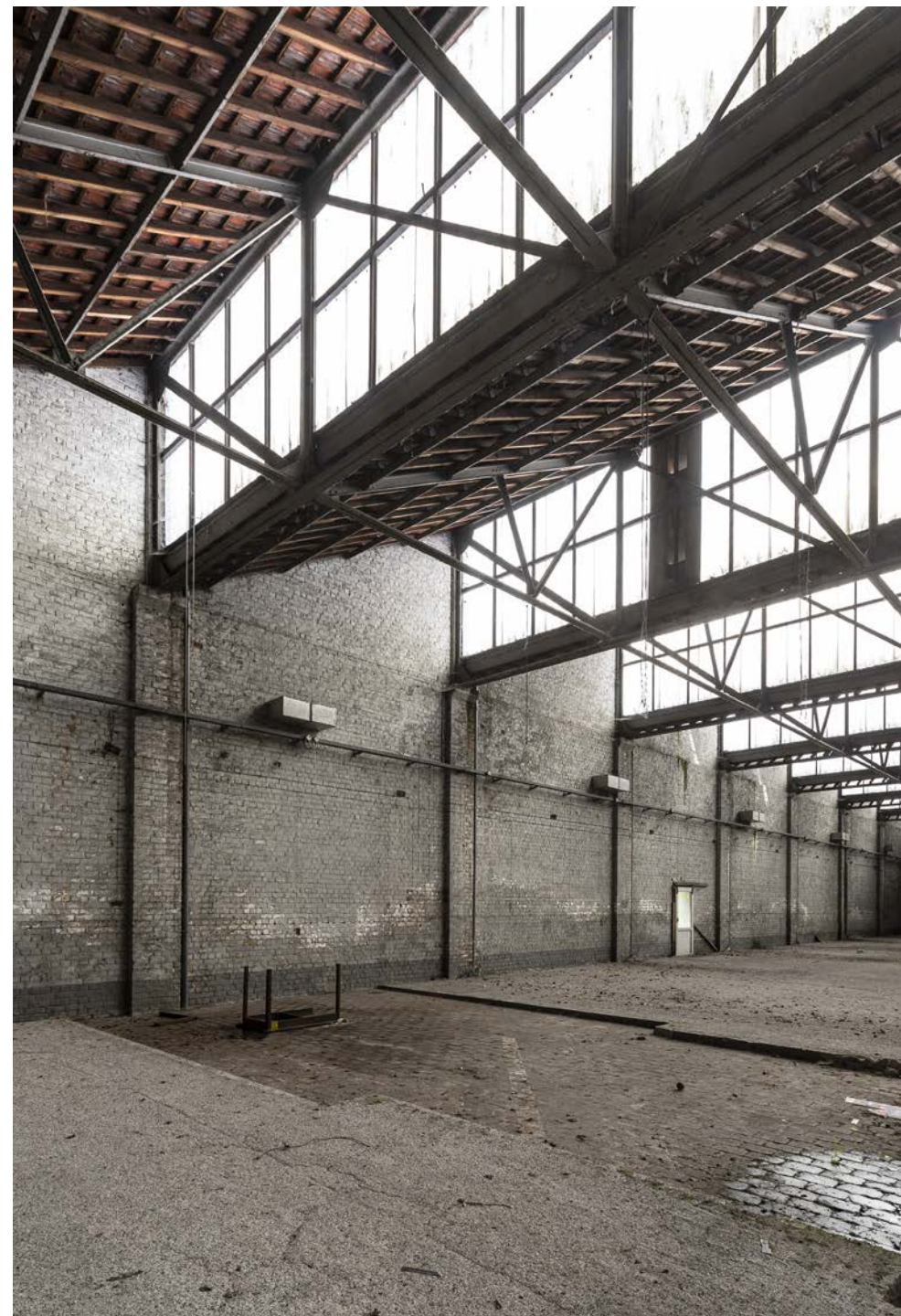
Het aanbod is wederom bijzonder gevarieerd: van kleinere private stadswoningen en monumentale complexen in de binnenstad tot landelijke sites in Lissewege. Naast klassieke bezoeken en gidsbeurten kunt u ook deelnemen aan lezingen over vleermuizen in erfgoed en het omgaan met historisch glas. Wegens groot succes vorig jaar hernemen we de schrijnwerkrondeleiding. Blikvanger dit jaar wordt ongetwijfeld de gezamenlijke openstelling van de Sint-Godelieveabdij en het Kapucijnenklooster in de Boeveriestraat. Met het pilootproject 'De Tuin van Heden' maakt Toerisme Vlaanderen in co-creatie met vele partners en Bruggelingen werk van een nieuwe toekomst voor beide locaties. Voor dit weekend worden opnieuw alle registers opengetrokken.

Het Europese thema dit jaar is 'duurzaamheid'. Dat begrip was al langer ingeburgerd in de erfgoedsector maar wint steeds meer aan belang. Hoe zorg je dat een monument een duurzame toekomst tegemoet gaat? Juridische bescherming is één zaak maar de actieve inzet van een betrokken gemeenschap is minstens even belangrijk voor een duurzame aanpak. En dan zijn er natuurlijk nog de technische ingrepen zoals isolatie en alternatieve energie die erfgoedpanden duurzamer moeten maken. Het leidt immers geen twijfel dat een actieve en levende werelderfgoedstad als Brugge mee moet met grote maatschappelijke evoluties zoals klimaatadaptatie en energietransitie. Deze uitdagingen vragen evenwel een evenwichtige aanpak, waarbij we als stadsbestuur oog hebben voor de kwaliteit van de ingrepen en het behoud van authenticiteit en belevingswaarde.

Tot slot gaat onze oprechte dank uit naar de deelnemende eigenaars, medewerkers, vrijwilligers, partners en allen die zich inspannen om van dit weekend een succes te maken.

We wensen u een aangenaam en boeiend Open Monumentenweekend toe!

Voorwoord	3
Inleiding	6
Locaties Open Monumentenweekend 2022	12
1. Begijnenvest, De Poertoren van Brugs bouwmeester Jan van Oudenaerde	12
2. Biskajersplein 6, Huis Den Struys met een kijk op de ramen	18
3. Boeveriestraat 18, Het Kapucijnenklooster	26
4. Boeveriestraat 45, De Sint-Godelieveabdij	34
5. Dijver 15, Huis De Schelpe, hoekwoning met tuinpaviljoen	42
6. Gentpoortvest, Bunker passieve luchtbescherming	50
7. Jakobinessenstraat 4, De historische muur zijde Oude Gentweg, een gelaagde geschiedenis	54
8. Markt 3, Het Provinciaal Hof, een gerestaureerd open huis	58
9. Nieuwe Gentweg 110, Voormalig passantenhuis Onze-Lieve-Vrouw van Nazareth, Magdalenagasthuis en tot voor kort Koninklijk Technisch Atheneum	70
10. Ontvangersstraat 18, Restant van het Prinsenhof?	82
11. Peterseliestraat 23, De renovatie en herbestemming van de site Oud Militair Hospitaal	92
12. Potterierei 79, Het Hospitaal Onze-Lieve-Vrouw van de Potterie	98
13. Sint-Jakobsstraat 23-25, De renovatie en restauratie van het stedelijk Conservatorium	108
14. Vlamingstraat 100, Cleen Vlaenderen of Huis van Outvelde	118
15. Vuldersstraat 48 & 72, twee stadswoningen aan de vooravond van een grondige renovatie	126
16. Gaston Roelandtsplein 15, De voormalige tramstelplaats van de Nationale Maatschappij voor Buurtspoorwegen (NMVB) of Société Nationale des Chemins de fer Vicinaux (SNCV)	136
17. Lisseweegs Vaartje 1, Herberg De Valckenaere en de link met Hans Memling	144
18. Maria van Bourgondiëlaan 13, Huis Billiet, van woning met diamantslijperij naar woning met gastenkamers	150
19. Onder de Toren, Onze-Lieve-Vrouw Bezoekingskerk	156
20. Steenkaai 85, Sas De Twee Speyen, naar een klimaatrobuust waterbeheer voor de Oudlandpolder	160
21. Stationsweg 28, Hoeve De Goudblomme, monument in een beschermd dorpsgezicht	168
22. Ter Doeststraat 4, Abdijsite met de voormalige abdijschuur Ter Doest	176
Activiteiten	190
1. Lezing Vleermuizen als beschermde erfgoedbewoners en wandeling stadsvesten	192
2. Lezing Omgang met historisch vlak glas	193
3. Themawandeling Over ramen en deuren, waarom behouden of veranderen	195
4. Toonmoment Onderhoudswerken Sint-Annakerk, de kuisende koster aan het werk	196
5. Vertellingen Lage Moere, "We waren wij gelukkig"	197
6. Landschapswandeling rond Lissewege en diverse activiteiten voor jong en oud in het witte dorp en op de site Ter Doest	199
Informatie	207
Notities	213

Inleiding

Inleiding

De negende editie van Open Monumentendag in 1997 had als thema *monumenten & arbeid* en werd in Brugge voor het eerst over twee dagen georganiseerd. Op die manier hoopte de toenmalige dienst voor Monumentenzorg en Stadsvernieuwing om de bezoekers beter te kunnen spreiden en om de kwaliteit van de monumentenbeleving te verhogen. Opvallend is dat toen ook aangekondigd werd dat Open Monumentendag het jaar nadien overal in Vlaanderen vervangen zou worden door een Open Monumentenweekend.

Dat laatste bleef in de meeste gemeenten beperkt tot een eenmalig weekend terwijl u exact 25 jaar later in Brugge nog steeds terecht kunt voor een volwaardig Open Monumentenweekend. Dat biedt naast ruimte en beleevingskwaliteit ook de kans om zoveel als mogelijk uit de programmatie te halen. En maar goed ook want deze editie is de keuze uit het aantal opengestelde sites en activiteiten opnieuw groot. In het aanbod zitten zowel gekende sites als onbekende plekken die de allereerste keer hun deuren openen voor het publiek. Grote en kleine restauratiewerven nodigen uit om monumentenzorg in de praktijk te zien maar evenzeer is er aandacht voor het alledaagse onderhoud dat garant staat voor een duurzame aanpak. Typologisch is er dan weer een grote diversiteit, met een sterke mix van private en publieke gebouwen, religieus, technisch, militair en agrarisch erfgoed.

Erfgoed: grondstof voor duurzame ontwikkelingen

De achterliggende rode draad doorheen dit alles is het inzicht dat erfgoed de perfecte grondstof is voor duurzame ontwikkelingen. Mensen werken met elkaar samen om het maximale uit onze (leef)omgeving te halen en dragen zo op een kwaliteitsvolle manier bij aan onze welvaart en welbevinden. Deze alternatieve kijk op erfgoed is evenwel niet nieuw. De voorbije decennia vonden wereldwijd dan ook aanzienlijke conceptuele en beleidsmatige ontwikkelingen plaats die de grote meerwaarde van erfgoed voor de samenleving erkennen.

In de jaren 1970 vond een eerste verschuiving plaats in de manier waarop erfgoed benaderd werd: van een aanpak gericht op louter materiële instandhouding naar een erkenning van de uiteenlopende waarden die erfgoed te bieden heeft. In 1972 keurden de Verenigde Naties het Werelderfgoedverdrag goed dat de 'uitzonderlijke universele waarde' van cultureel en natuurlijk erfgoed wereldwijd erkent. Het Europese Monumentenjaar in 1975 was een tweede belangrijk momentum want dit initiatief legde de basis voor monumentenzorg zoals we dit vandaag nog steeds kennen. Ook het Jaar van het Dorp in 1978 raakte een gevoelige snaar. Brugge zelf stond daarbij op de eerste rij want reeds in 1971 werd een stedelijke dienst voor Monumentenzorg en Stadsvernieuwing opgericht als eerste in België. Het jaar nadien pionierde schepen Andries Van den Abeele met de nieuwe bevoegdheden stadsvernieuwing en monumentenzorg.

In de jaren 1990 doken de principes van duurzaamheid steeds vaker op. Ze werden prominent opgenomen in allerlei beleidsdocumenten over cultureel erfgoed en steeds vaker in combinatie met de ontwikkelingsgedachte. *Behoud door ontwikkeling* werd het nieuwe credo. Ook nu weer verschoof de focus van klassieke monumentenzorg, deze keer naar actieve ontwikkeling. De materiële instand-

houding van het gebouw was niet langer het uitgangspunt, wel hoe je het kunt gebruiken en aanpassen aan de behoeften van de gebruiker. Ontwikkeling als de beste garantie op behoud van bouwkundig erfgoed en - omgekeerd - erfgoed als motor voor duurzame ontwikkelingen.

De laatste vijftien jaar tekent zich een nieuwe evolutie af door de toenemende aandacht voor het allesomvattend karakter van onze historische leefomgeving. Daarbij worden zowel tastbare als immateriële activa niet langer als los van elkaar gezien. Het 'omgevingsdenken' raakt steeds meer ingeburgerd en biedt nieuwe kansen. Erfgoed wordt in toenemende mate een uitgangspunt voor ruimtelijke ontwikkelingen en vindt daardoor aansluiting met andere maatschappelijke domeinen zoals economie, milieu, wonen, mobiliteit, landbouw en zelfs welzijn en gezondheid.

Duurzaamheid: diverse invalshoeken

Dit jaar staat het thema *duurzaamheid* centraal voor alle Open Monumentendagen in Europa. In de meest gangbare definitie van duurzaamheid ligt de focus op de relatie tussen het voldoen aan de behoeften van vandaag zonder de mogelijkheden van toekomstige generaties in het gedrang te brengen.

Duurzaamheid kent verschillende dimensies. *Technische duurzaamheid* focust op de materiële instandhouding maar legt bijvoorbeeld ook de link met de integratie van nieuwe

technologieën en materialen. De bouwheren van kastelen, stadshuizen en van wat nu technisch en industrieel erfgoed is, waren in het verleden vaak de eersten om nieuwe technieken toe te passen. Het is verrijkend om de monumenten van vandaag met die bril te benaderen. Anderzijds hebben historische gebouwen vaak te lijden gehad onder een te vroege introductie van nieuwe technieken en methodes die op termijn niet duurzaam of zelfs schadelijk bleken.

Sociale duurzaamheid wint terrein en focust op de relatie tussen het erfgoed en de mensen die zich betrokken voelen en er zich voor inzetten. Een 'erfgoedgemeenschap' heet dat dan. Naast de rol van experts en overheden wordt steeds meer ingezet op het vergroten van draagvlak en draagkracht bij de lokale gemeenschap, omdat dit de kansen op langetermijnsucces vergroot.

Economische en functionele duurzaamheid ligt traditioneel wat moeilijker in de erfgoedsector maar de maatschappelijke realiteit van krimpende financiële middelen drukt ons met de neus op de feiten. Erfgoed in stand houden kost veel geld en moet bijgevolg zelf ook bijdragen aan het genereren van inkomsten. Rendabel (her)gebruik is dan de beste garantie op instandhouding van erfgoed. Een invulling of bestemming die economisch niet rendabel is, moet de uitzondering zijn. Die rendabiliteit moet uiteraard breder gezien worden dan het erfgoed zelf: het versterkt de lokale economie, verhoogt de aantrekkingskracht van de omgeving, genereert toerisme enz. Deze rendabiliteit of 'erfgoedbonus' moet ook in rekening gebracht worden.

Ecologische duurzaamheid is al langer ingeburgerd en focust op de ingrepen om de impact op natuur en leefmilieu te milderen. Denk dan aan thermische isolatie van daken, gevels en ramen. Maar ecologische duurzaamheid gaat verder dan deze microschaal van energetische gebouwwaarden en mikt ook op de macroschaal van bijvoorbeeld cultuurhistorische landschappen zoals het Assebroekse Meer-engebied, de Moeren of het landschap rond Ter Doest in Lissewege.

In de context van duurzaamheid wint het begrip *circulariteit* steeds meer aan belang. Het lijkt nieuw maar de toepassing bestond in feite al in de vorige eeuwen. Bouwmaterialen werden bij afbraak niet vernietigd of gestort maar kwamen opnieuw terecht in de bouwconomie. Een bekend voorbeeld is de afbraak van de voormalige Brugse Sint-Donaaskathedraal, waarvan naast de stenen ook de houten dakconstructie openbaar verkocht werd om opnieuw te gebruiken.

In deze publicatie en op het terrein zult u ontdekken hoe vele mensen zich dag in dag uit gepassioneerd inzetten voor een duurzame toekomst van ons verleden en heden. Als private en publieke eigenaar, vrijwilliger, ontwerper, aannemer, overheid, academicus, expert of eender wie die tracht om het beste uit erfgoed te halen.

Net als 25 jaar geleden wensen we u dan ook een boeiend monumentenweekend toe.

De Poertoren van Brugs bouwmeester Jan van Oudenaerde

Zaterdag 10 september
van 14u tot 18u
Zondag 11 september
van 10u tot 13u en van 14u tot 18u

Vrije toegang
Gids ter plaatse beschikbaar

1

Begijnenvest

Eind de 13de eeuw kreeg Brugge onder Filips IV een nieuwe stadsversterking, de zogenaamde tweede stadsomwalling. Deze verdediging met dubbele grachten heeft een lengte van bijna 7 km en omsluit het hart van Brugge. Van een volledige stadsmuur was er in het begin nog geen sprake. Eerst verschenen er vooral tussen de Katelijnevest en de Boeveriepoort muren en een groot aantal torens. De toegang tot het Minnewater werd verdedigd door twee stenen torens verbonden door een houten brug. Deze waterpoort is te vergelijken met de Broeltorens in Kortrijk of de Pont des Trouis in Doornik.

Enkel de bakstenen Poertoren aan de westzijde van het Minnewater bleef bewaard. Dit middel-eeuwse bolwerk werd gebouwd in 1398 naar het ontwerp van meester-metselaar Jan van Oudenaerde.

De opdracht en de gebruikte materialen voor *'een groten steenen ronden thorre van nieuw te maken up tminnewater an de westzide'* staan beschreven in de bewaarde stadsrekeningen: op de benedenverdieping moest de ruimte afgedekt worden met een kruisgewelf, terwijl de twee hogere verdiepingen een koepelgewelf kregen. Op iedere verdieping waren een cafoen (schouw), een aysement (toilet) en schietgaten te voorzien. De toren werd afgedekt met natuursteen en vanop het dak liep een goot in Brabantse steen. Hij zou 65 voeten (ca. 21 meter) hoog worden en de traptoren met stenen wenteltrap nog eens 6 voeten (ca. 2 meter) hoger. De aannemer leverde de natuursteen maar de bakstenen werden door de stad bezorgd.

In dezelfde opdracht zat tevens de bouw van een verdedigingsmuur aan de Begijnenvest

met liefst vijf stenen torens, een stenen brughoofd en een kaaimuur. In 1399 vroeg de stad van Oudenaerde om ook nog een stenen muur tussen het Minnewater en de Katelijnepoort te bouwen.

In 1400-1401 volgde een derde opdracht om samen met Maarten van Leuven een tweede toren aan de oostzijde van het Minnewater te bouwen. Deze toren was echter lager en slechts half rond, want aan de stadzijde recht uitgevoerd.

De ronde Poertoren wordt aanvankelijk in documenten dan ook de grote toren genoemd. Hoewel buskruit al vanaf het begin van de 14de eeuw zijn intrede deed, wordt de ronde toren pas na 1477 de Poertoren genoemd.

In 1476 is er sprake van een levering salpeter bestemd voor de grote toren aan het Minnewater. Een jaar later wordt de toren aangepast tot buskruitmagazijn door meester-metselaars Anthone Louf en Jan de Hond. De fabricage van buskruit gebeurde waarschijnlijk buiten, mogelijk op de vesten.

Tot het eerste kwart van de 17de eeuw deed de toren dienst als buskruitopslagplaats (vandaar de benaming Poertoren).

In 1665 is de toren enkele jaren ingericht als voldermolen. De kelder werd reeds voor 1785 gebruikt als ijskelder.

Het geheel werd in 1989-1991 gerestaureerd naar ontwerp van architect A. Cottyn (Brugge). De Poertoren is een ronde bakstenen toren van drie bouwlagen onder een vlakke afdekking. Ten noorden is er een traptorentje met lichtspelen ingebouwd en voorzien van een tentdak. De toren is gebouwd in bakstenen van verschillende grootte, wat bewijst dat de stad recuperatiebaksteen aan de aannemer ter beschikking stelde. (Het maximaal hergebruik van bouwmaterialen was tot het midden van de vorige eeuw een gangbare praktijk. Met het circulair bouwen tracht men nu opnieuw aansluiting te vinden bij die duurzame praktijk.)

De romp werd gemetseld in het zogenaamd Vlaams verband, een metseltechniek waarbij per laag koppen en strekken elkaar afwisselen.

Het achzijdig traptorentje bovenaan is echter in staand verband gemetseld, een metselwijze waarbij een laag met kopse bakstenen wordt afgewisseld met strekken en op zo'n manier dat de strekken om de andere laag mooi boven elkaar liggen.

De toren was oorspronkelijk bovenaan breder. De verdikking steunde op een spitsbogenfries en werd bovenaan voorzien van kantelen. Vandaag is de toren 18 m hoog en heeft de toren een diameter van 8 m. De muren zijn wel 1,30 m dik.

Tijdens het Open Monumentenweekend is enkel de benedenverdieping van de Poertoren te bezoeken. De wenteltrap is te smal en te gevaarlijk om te beklimmen. De ronde benedenruimte wordt afgedekt door een indrukwekkend kruisribbengewelf. Centraal komen de ribben van dit gewelf samen op een natuurstenen sluitsteen, versierd met florale motieven en tegen de muren rusten ze op vijfzijdige consoles. De sporen van de haard en de plaats van het toiletje zijn nog herkenbaar. De spiltrap naar de verdieping is opgebouwd uit elementen in witte natuursteen uit Gobertange (buurt van Waver/Tienen).

Naast de toren leidt een sobere trap in corstenstaal naar de vroegere tuin van de sluiswachter. Aan de 18de-eeuwse Keizerinnen-sluissluis -waarvan de natuurstenen torentjes nog bewaard zijn- was een woning verbonden. Het bouwvallig huisje verdween in de jaren 2000 en sinds 2010 is de site heringericht tot een gezellige, rustige tuin met zitbanken. Langs een wandelpad zijn plantbedden aangelegd, die met vlechtwerk van wilgentenen zijn afgewerkt.

Bouwmeester Jan van Oudenaerde

Jan van Oudenaerde was een rijk man die een groot aanzien genoot. Over de geboortedatum en geboorteplaats tasten we in het duister. Zijn sterfdatum is evenmin juist gekend, maar kort voor 1417 te situeren. Hij was de belangrijkste meester-metselaar in Brugge rond 1400. In opdracht van de stadsmagistraat bouwde hij de Gruuthusebrug (1388), de Torenbrug (1390), de Meebrug (1390) en de Augustijnenbrug (1391). De opdracht voor de bouw van het achzijdige gedeelte van de belforttoren in 1391

was erg belangrijk, maar de realisatie van de verdedigingsgordel rond Brugge was de meest intensieve en grootschalige opdracht. Hiervoor werd hij veelal bijgestaan door Maarten van Leuven. Vanaf 1397 tot 1406 was hij onafgebroken aan het werk aan de Poertoren en zijn kleinere tegenhanger aan het Minnewater, de stadsmuur en de drie poorten (Kruispoort, Kattelijnepoort en Gentpoort). Een snelle berekening van de officiële opdrachten leert ons dat tussen 1388-1410 Jan voor maar liefst 42.310 ponden omzet had en samen met Maarten van Leuven nogmaals 32.249 ponden. Beide heren beheersten 78% van de openbare aanbestedingen en namen een monopoliepositie in. Jan van Oudenaerde was rijk genoeg om aan de stad geld voor te schieten voor de aankoop van materiaal, zoals bijvoorbeeld voor het herstel van de kaaimuren en de rioleringen eind 1394.

Daarnaast bekleedde hij verschillende bestuursfuncties. Vanaf 1397 was hij steenwerder die de afmetingen en de kwaliteit van de bakstenen controleerde en de goede werking van de steenbakkerijen. Hij was verschillende malen schepen, raadgever en zelfs burgemeester van de stad.

In 1397 kocht hij een 'sepulture' in de Sint-Basiliuskerk om in de kapel van de metselaars zijn laatste rustplaats te verzekeren.

Hij woonde in het Sint-Jacobszestendeel (mogelijk in de Sint-Amandsstraat) waar hij deelman was. Jan trouwde achtereenvolgens met Marie Calckers en Tanne Goedericx, allebei dochters van waslichtmakers en kaarsengiers. Wellicht kwam hij zelf uit een familie van handelaars in waslicht. Er zijn bijvoorbeeld sporen van een Willem van Oudenaerde die in 1366 zetelde in het ambacht

van de kaarsgiers. Zonder twijfel behoorde Jan vanaf zijn geboorte tot de meer welstellende Bruggelingen. Hij had minstens twee zonen: Hector en Jan jr. Hector bouwde een carrière uit in de waslichtsector en huwde met Margriete Martin, een dochter van de deken van het ambacht van de waslichtmakers.

Bronnen

B. Beernaert en B. Schotte, *De Poertoren*, in: 'Het beste van 25 jaar OMD', 2013, pp. 18-22.

M. DECQ, *De stadspoorten van Brugge : een voorbeeld van middeleeuwse militaire architectuur*, masterscriptie, Universiteit Gent, 1974, pp. 139-141.

A. Duclos, Bruges, *Histoire et souvenirs*, anastatische herdruk, 1976, pp. 355, 505.

Huis Den Struys met een kijk op de ramen

Zaterdag 10 september
van 14u tot 18u
Zondag 11 september
van 10u tot 13u en van 14u tot 18u

Enkel op reservatie met gids

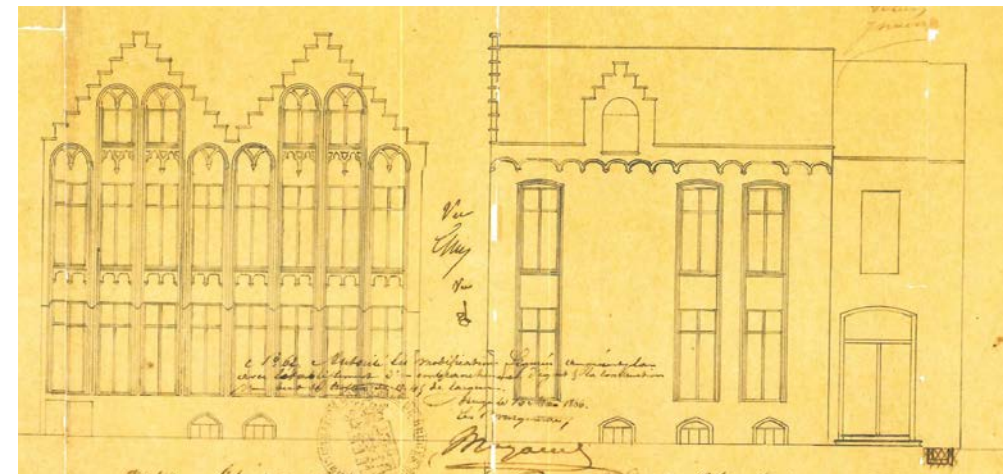
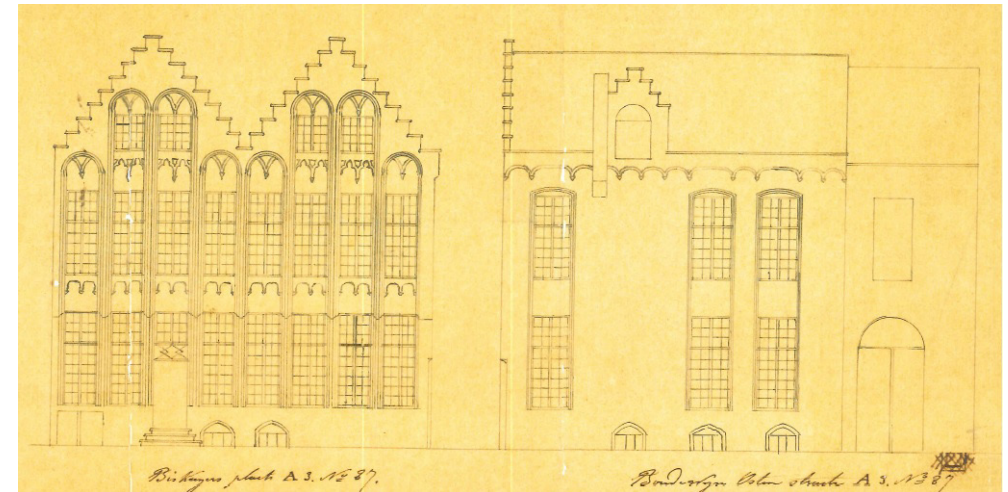
Reserveer uw tijdsblok via
www.openmonumentendag.be

De twee trapgevels van het imposante huis Den Struys domineren de hoek van het Bis-kajersplein en de Boudewijn Ostenstraat. Ze werden opgetrokken in een laatgotische architectuur met Brugse travée van het eerste type. Dit wil zeggen dat de boven elkaar liggende vensteropeningen per travée in afzonderlijke doorlopende nissen gevat zijn en bovenaan afgewerkt met een rondboog. In dit geval werden de bakstenen muurdammen opvallend smal en sterk geprofileerd uitgevoerd. Deze architecturale uitwerking is kenmerkend voor de 15de en het begin van de 16de eeuw. Vanaf circa 1520 zien we immers dat andere variaties op deze Brugse travée (type 2 en 3) hun intrede doen. In het oorspronkelijke laatgotische gevelbeeld waren de vensteropeningen ongetwijfeld voorzien van natuursteen kruismonelen en lintelen. Vermoedelijk zullen de raamdorpels ook iets hoger gezeten hebben. Een aandachtige kijker kan in de dagkanten van de vensteropeningen nog steeds bouwsporen zien die hier op wijzen. In de 18de eeuw werden ramen vaak vergroot en kruismonelen verwijderd om meer licht te trekken in het interieur.

Op de gekende kaart van Marcus Gerards (1562) zijn op deze plek reeds twee trapgevels met dwarse zadeldaken en een tweelaagse aanbouw in de zijstraat te zien. Deze datering wordt bevestigd door het uitgevoerde archiefonderzoek, waaruit blijkt dat het huis rond 1510 gebouwd zou zijn. De oudst gekende eigenaar is Jan Adornes, geboren de la Coste (1494-1537). Hij is alleszins eigenaar vanaf 1528, maar vermoedelijk niet oud genoeg om ook de bouwheer te zijn. Of hij het huis geërfd heeft of gekocht van een vorige eigenaar, hebben we niet kunnen achterhalen. Jan Adornes was grootgrondbezitter en meerdere malen burgemeester van Brugge. Hij bezat meer

dan 1.000 ha grond, verschillende pachthoeves en stichtte het dorp Nieuwvliet. In Brugge bezat hij naast Den Struys nog vijf huizen op de Sint-Jansplaats en vier huizen in de Sint-Walburgastraat. Met zijn vrouw Catherine Metteneye en hun 11 kinderen woonde hij in huis De Lecke op de Sint-Jansplaats. Huis Den Struys werd dan ook verhuurd en tal van huurders volgen mekaar op: Jan Maes in 1529, kousenmaker Francois Bave in 1534 en daarna wolhandelaar Jeronimus Morenvael. In 1532 baatte waard Dieric Ruddere een wijntaverne uit in de "Struus". Hij betaalde ook een deel van de huur met wijn. In 1534 liet Jan Adornes bouwwerken uitvoeren aan huis Den Struys door metselaar Joos Stichele en tegeldekker Ghelein Coolman.

Na het overlijden van Jan Adornes op 11 juni 1537 gaat het pand over op zijn oudste zoon Jeronimus (1523-1558), die het in 1550 verkoopt als twee afzonderlijke woonhuizen. Meester chirurgijn Pieter de Bruyne koopt het links gelegen huis en het hoekhuis wordt gekocht door spellemaker Jan Barbier. Na tal van verschillende eigenaars zal meester-timmerman en bouwondernemer Clement de Prince in 1638 beide woningen opnieuw samenvoegen tot één woonst, die met een poortje toegankelijk was in de Boudewijn Ostenstraat. Vanaf dat moment zal het pand één geheel blijven. Op 26 februari 1639 verkopen Clement de Prince en echtgenote Cathelijne de Cuenijnck huis Den Struys aan Jan van Wittenberghe. Het blijft tot 1680 in handen van de familie Van Wittenberghe, waarna meester chirurgijn Jooris Simay het huis koopt. Het huis blijft een eeuw lang in handen van deze familie. Via erfenissen werden onder andere Antoinette Vioen (getrouwd met meester chirurgijn Frans De Wulf), de familie De Turck-Hauwens (wonende in Duinkerke) en de familie Breydel eigenaar.

Op 30 mei 1786 verkoopt de weduwe van Paulus Breydel het huis aan glazenier André-Andries Donny, wiens familie het pand 80 jaar lang in bezit zal hebben en verhuren. De meest opvallende huurder, van 1821 tot 1831, is geneesheer François Constantin Rodenbach. Deze bouwde een praktijk uit in Brugge, gaf er les en was vanaf 1828 samen met zijn drie broers actief betrokken bij de Belgische opstand tegen Willem I. In 1830 werd hij verkozen tot lid van het Nationaal Congres waarna hij van 1831 tot 1839 in het parlement zetelde als volksvertegenwoordiger en later een diplomatieke carrière uitbouwde als ambassadeur van België in Zwitserland en Griekenland. Belangrijk detail is dat hij daarnaast de grootvader was van schrijver en dichter Georges Rodenbach.

De familie Donny verkoopt het huis in 1866 door aan Jan Edmond Desmet-Gillliots. Uit dit jaar dateert ook de oudste teruggevonden bouwaanvraag, ongetwijfeld een initiatief van de nieuwe eigenaar. We zien er hoe men vraagt om de bestaande voordeur in de derde travee aan het Biskajersplein te verbouwen tot raam en het bestaande poortje in de zijgevel om te vormen tot een volwaardige toegang. Het bouwspoor van deze nieuwe toegangsdeur is nog afleesbaar boven de huidige poort. Deze werken gingen hoogstwaarschijnlijk gepaard met de heraankleding van de huidige inkom, de nieuwe traphal en de decoratie in de voorste salons. De geveltekeningen van de nieuwe toestand tonen ook de ambitie om de kleinhoutverdeling in de 18de-eeuwse ramen volledig weg te halen en de ramen zelfs te vernieuwen naar kruisramen met een iets andere hoofdverdeling (zie kadertekst).

In 1879 wordt het gebouw eigendom van Felix Saeys-Durieux, wederom een geneesheer. Zijn naam is ook vereeuwigd op enkele van de oudste foto's die in de beeldbank terug te vinden zijn (circa 1898-1900). De woning is er te zien zonder deuropening aan de zijde van het Biskajersplein. De weduwe van dokter Saeys blijft eigenaar tot 1920. Een opmerkelijke 20ste-eeuwse eigenaar was architect Maurice De Meester (1890-1965), die het pand later in de jaren 1920 verwierf en er zeker tot in de jaren 1950 woonde en werkte. Als architect bracht hij samen met Huib Hoste het Nederlandse baksteen-modernisme naar Brugge en liet hij enkele bijzondere realisaties achter zoals de voormalige directeurswoning van marmmerij Campers in de Julius en Maurits Sabbestraat (nr.42) en het kantoorgebouw van de gistfabriek aan de Komvest (nr.43). Beide zijn intussen beschermd als monument. De historiserende rondboogdeur in de zesde travee van de voorgevel is samen met het glas-in-lood voor het eerst te zien op een foto uit 1942. Vermoedelijk is het een ingreep uit het interbellum, mogelijk van Maurice De Meester zelf om een afzonderlijke toegang te creëren voor zijn kantoor.

Reeds in 1982 werkte architect Arthur Degeyter een voorstel uit voor een algemene gevelrestauratie. Hij stelt voor het schrijnwerk te vernieuwen naar het 18de-eeuwse model met kleinhoutverdeling en stelt voor de bestaande voordeur aan te passen conform het gevelplan uit 1866. In de zijgevel wordt voorgesteld de poort op een historiserende manier aan te passen en erboven een gedeeld venster raam te voorzien. Op heden, veertig jaar later, worden de restauratieopties opnieuw in detail bestudeerd.

In het interieur van het gebouw is de originele, begin 16de-eeuwse structuur van moeren, kinderbalken en dakgebinten bewaard gebleven. De inkom, traphal en voornaamste ruimtes kregen een 19de-eeuwse aankleding, die vermoedelijk gelinkt kan worden aan de verbouwing in 1866. De dakconstructie is erg

bijzonder: het is een volledig originele combinatie van een sporenkap waarbij de tegenoverliggende sporen bovenaan steeds per twee verbonden zijn met een hanenbalk, en een aantal spanten bestaande uit een schaar- en nokgebinte.

Een kijk op de ramen

Het loont de moeite om het schrijnwerk van het pand Biskajersplein 6 van dichtbij te bekijken. Alle ramen van het hoofdvolume gaan immers terug tot de 18de eeuw, maar werden in de eeuwen die erop volgen in verschillende mate verbouwd.

Zeer opmerkelijk zijn de twee vensteropeningen in de derde travee van de zijgevel (links van de deur). Toen men in de loop van de 19de eeuw op deze plaats een nieuwe traphal bouwde, werden ze beide van binnenuit dichtgemetseld. Een aandachtige kijker kan het achterliggende metselwerk door het glas heen zien. Het gelijkvloerse raam zit verstopt achter een openga-geld luik. Daardoor werden deze ramen nadien nooit meer aangepast en zijn ze volledig in hun originele 18de-eeuwse toestand bewaard. Het zijn voor die tijd typische schuiframen: de verticale middenstijl of makelaar is vast en de twee dieperliggende vleugels onderaan kunnen elk afzonderlijk naar boven geschoven worden achter het bovenlicht. Op de horizontale tussenstijl (=het kalf) zit een geprofileerde druiplijst met een afgeronde p-pegaaibek. Op de randen van het vaste buitenkader en de zijkanten van de makelaar zit een kleine ojiefvormige of holbolle profilering. Aangezien glas op dat moment slechts in kleine oppervlaktes gemaakt kon worden, was men genoodzaakt de ramen te verdelen met zogenaamde kleinhouten. Men zorgde steeds voor een verdeling in een aantal even grote glasvlakken, in dit geval telkens 2x5 in de vleugels en 2x3 in de bovenlichten.

Alle overige ramen in het hoofdvolume zagen er in oorsprong ook zo uit, maar werden later in verschillende mate aangepast. Bij de ramen in de tweede travee van de zijgevel werden bijvoorbeeld enkel de kleinhoutverdeling en de kleine glasvlakjes verwijderd. Ze werden vervangen door grotere en klaarder glasvlakken, die vooral vanaf het midden van de 19de eeuw op grotere schaal geproduceerd werden. Op dat moment is nog één enkel kleinhout halverwege de vleugels nodig. De sporen van de vroegere kleinhoutverdeling zijn evenwel nog steeds afleesbaar aan de binnenzijde.

De overige ramen van voor- en zijgevel werden nog ingrijpender verbouwd: hier verdween niet enkel de kleinhoutverdeling en het glas, maar werden de vaste makelaars tot het bovenlicht afgezaagd om de opschuivende vleugels te kunnen ombouwen tot opendraaiende vleugels met scharnieren en spanjoletten. Van de 18de tot het midden van de 19de eeuw waren het overgrote deel van de Brugse ramen schuiframen, maar daarna werden ze bijna allemaal omgebouwd tot ramen met opendraaiende vleugels. Het glas-in-lood in de voorgevel werd vermoedelijk pas na de Tweede Wereldoorlog ingebracht en heeft hier weinig betekenis. Met de eigenaar en het Agentschap Onroerend Erfgoed wordt nu bekeken wat de beste restauratieoptie is voor het buitenschrijnwerk, net als de binnenlui-ken die nog grotendeels bewaard zijn.

Het Kapucijnenklooster

Zaterdag 10 september
van 14u tot 18u
Zondag 11 september
van 10u tot 13u en van 14u tot 18u

Vrije toegang & gidsbeurten

Het Kapucijnenklooster

Het kapucijnenklooster in de Boeveriestraat is de vierde woonplek van de kapucijnen binnen de stadsmuren van Brugge sinds hun aankomst in 1592. Ze woonden eerst bij de pastoor van de Sint-Gillisparochie, daarna in een verlaten kartuizerklooster in de Sint-Clarastraat en van 1620 tot 1797 in een reeds verdwenen klooster dat stond op de plek waar nu het Concertgebouw staat. Deze onteigening dreef hen terug naar Sint-Gillis waar ze met veel animo werden ontvangen en onderdak kregen in een bestaand klooster.

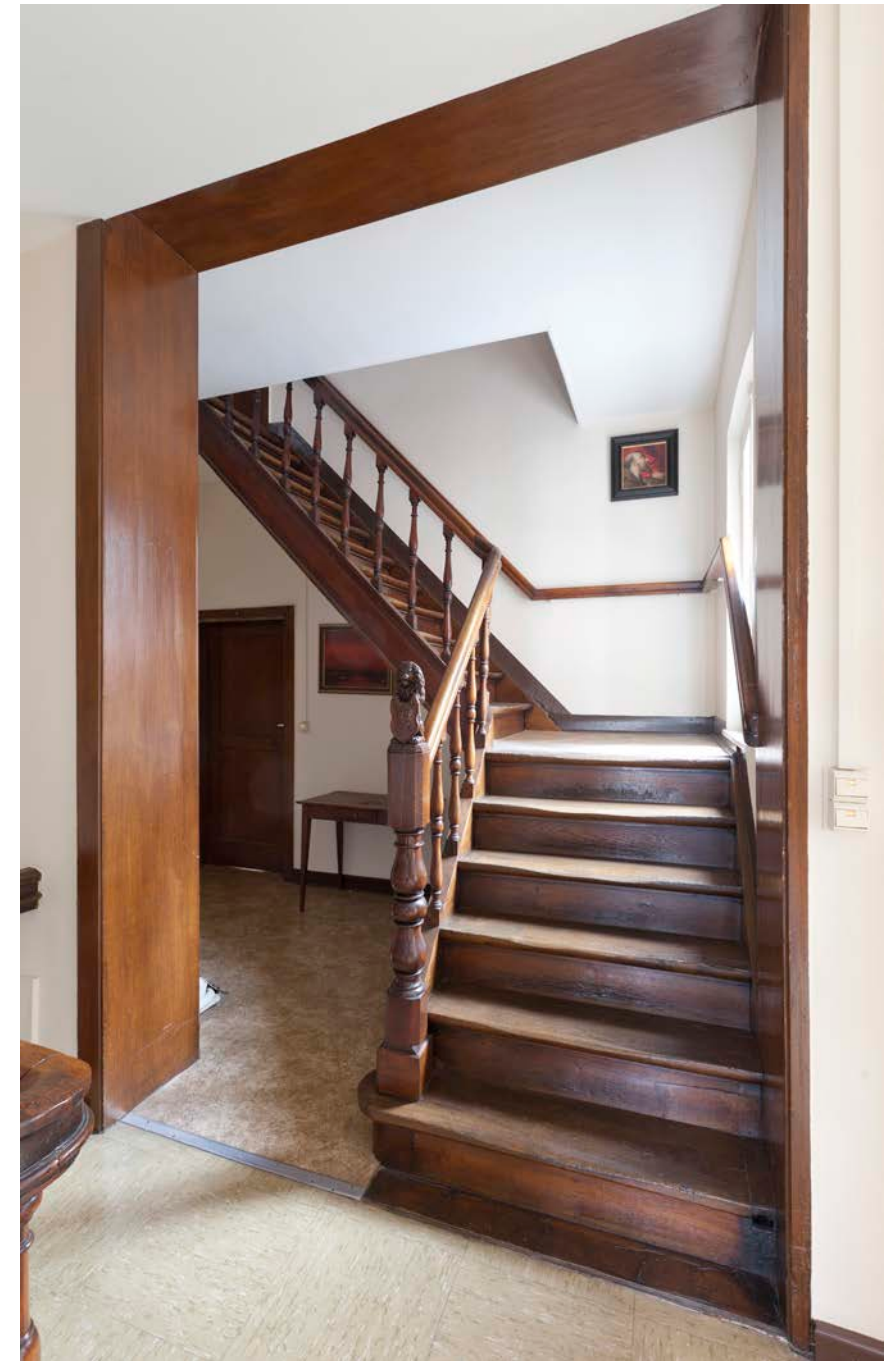
In 1869 keren de kapucijnen terug naar de omgeving van 't Zand. De rector van het Sint-Juliaansgasthuis, de heer Maes, biedt hun de lap grond 'Het Galgenhof' aan in de Boeveriestraat. Twee kapucijnen, en tevens twee broers, zetten hun schouders onder het project: Felix van Damme (Ildefons van Brugge) en Jan Van Damme (Serafien van Brugge). Algemeen wordt aangenomen dat Felix de architect is van het klooster. In 1871 zijn kerk en klooster klaar.

Het kloostercomplex is opgetrokken in een sobere negentiende eeuwse stijl dat veraf staat van de flamboyante neogotiek. Het wordt begrensd door de Boeveriestraat, de Maagdenstraat, de Klokstraat en de Hauwerstraat. Het geheel omvat een kerk met voorhof, een klooster ten noorden van de kerk met binnentuinen en een later gebouwd college (1897) dat rond 1995 werd verkocht. Het klooster heeft als patrones Maria ter Engelen wat verwijst naar de basiliek die gebouwd werd over de kapel Portiuncula van Sint-Franciscus en dezelfde naam draagt: 'Basilica di Santa Maria degli Angeli'.

Het voorhofje

Voor het klooster en de kerk bevindt zich een ommuurd voorhofje dat uitgaat op de straat met aan de rechterzijde een imitatie rotspartij met een voorstelling van een Calvarie en een beeld van 'Christus op de koude steen'.

Aan de linkerkant van het hofje bevindt zich een kleine ingemetselde muurkapel met 'Onze-Lieve-Vrouw in Blijde verwachting'. Het is een afgietsel van het originele beeld dat werd bewaard in het verdwenen kapucijnenklooster op de Groene Vrijdagmarkt. Het kapelletje is waarschijnlijk laat 18e-eeuws en kon met luikjes worden gesloten. Tijdens een bepaalde periode werd de bolle buik van het beeld zedig toegedekt. Deze Onze-Lieve-Vrouw is vermoedelijk de reden van het volgende verhaal: vrouwen stuurden hun kinderen naar de paters kapucijnen om een broertje of zusje te vragen. Vrouwen kwamen er ook bidden in de hoop zwanger te worden. Vandaar ook het volksverhaal dat de kapucijnen kindjes brachten.

De kerk

Vanuit het voorhofje geeft een grote poort toegang tot de kerk. Links van de kerk is de deur naar het klooster. De kerk is een eenbeukige eenvoudige kerk en is gewijd aan de heilige Antonius van Padova.

De eenvoudige kerk heeft de vorm van een Latijns kruis en is afgedekt door een zadeldak met leien. Net onder de top zit een oculus in natuurstenen omlijsting. De kerk heeft een bakstenen gevel met een puntdak. De ingang is rondboogvormig met een omlijsting in natuursteen. Boven de ingang prijkt een beeld van Sint-Antonius van Padova aan wie de kerk is toegewijd. Het beeld wordt aan beide zijdes geflankeerd door lange rondboogvensters, dezelfde venters zien we terug in de zijgevels. Het interieur van de kerk is eenvoudig zoals we vaak zien in kerken van kapucijnen. De kerk is eenbeukig, overwelfd met graatgewelven op moerbogen. Het ingangsportaal en de zes biechtstoelen zijn verfraaid met afbeeldingen van de passiewerktuigen, diverse heiligen en een kapucijn.

Het hoogaltaar, de preekstoel en de communiebank zouden een schenking zijn van kannunik Petrus Maes, die hen ook de bouwgrond doneerde. Hij zou het meubilair opgekocht hebben van het verdwenen Kapucijnenklooster op de Groene Vrijdagmarkt tijdens een publieke verkoop.

Het barokke eikenhouten hoogaltaar is toegewijd aan Sint-Antonius, de beschermheilige van de kerk, en omvat een ingewerkt schilderij dat Christus aan het kruis, de honderdman te paard en een knielende Franciscus voorstelt. Dit werk zou een kopie zijn naar een eerder doek van de hand van Gaspar de

Craeyer dat gestolen werd door de Franse bezetter, maar deze bewering is nog steeds twijfelachtig.

De glasramen zijn van de hand van L. Hubrecht en E. Pintelon en dateren uit de twintigste eeuw. Een andere bron spreekt van vier glazeniers: Pintelon, Huybrechts, Crul, Roderburg. Onderzoek is nodig om duidelijkheid te scheppen.

Achter het koor bevindt zich een ruimte met aan drie zijdes banken langs de muren. Het is de plek waar kapucijnen uit het oog van het publiek samen baden. Deze verinnerlijking en aandacht voor het persoonlijk gebed on-

derscheiden de kapucijnen van andere ordes. In tegenstelling tot andere ordes, beschikten de meeste kapucijnenkloosters niet over een kapittelzaal, de ruimte waar religieuzen samenkwamen.

De kerk beschikt ook over een orgel met aanpalend een aantal berggruimtes waaronder ook de Franciscuszaal die toegankelijk was via een schuifdeur. In 2021 werd de Franciscuszaal van de kerk gescheiden door een muur. Het huis op Boeveriestraat 16 geeft toegang tot een huisje met binnentuin, erna volgt een tuin en de Franciscuszaal. In de Franciscuszaal repeteert tot op vandaag het Fiorettikoor.

Het klooster

Een eenvoudige deur links naast de kerkpoort geeft toegang tot het klooster. De inkom en de gang die erop aansluiten waren de publiek toegankelijke plaatsen. Na de gang begon de 'clausula' of 'het slot', het woongedeelte van de kapucijnen.

In de gang zijn er vier kleine kamers. Het waren de spreekkamers waarin de paters mensen ontvingen die hen wilden spreken over allerlei problemen. Soms kwamen er ook zwervers aankloppen die wat geld toegestopt kregen.

Op het eind van deze gang begint het pand met een binnentuin en betreed je de clausula. Op de benedenverdieping bevinden zich de woonruimtes van de kapucijnen. Deze omvatten een refter met prachtig blauw witte tegels, een keuken, douches, een binnenkoer, tuinen en ruimtes voor berging.

Op de tweede verdieping bevinden zich de bibliotheek en de slaapcellen van de kapucijnen. Deze verdieping bereik je via een bordestrap, vermoedelijk afkomstig van het klooster op de Vrijdagmarkt. Op de trappaal die leidt naar de bibliotheek staat het Brugs Beertje met jaarcartouche 1639.

De meubels, kunstwerken en de boeken van de kapucijnen bevinden zich niet meer ter plaatse. De schilderijen en andere kunstwerken vonden een onderkomen in de andere Vlaamse kapucijnenkloosters en het Museum De Mindere, een museum over de Franciscanische Orde, in Sint-Truiden.

Ook het Minderbroeders Kapucijnenklooster maakt deel uit van het herwaarderingstraject 'De tuin van Heden' (zie toelichting site 4 Sint-Godelieveabdij) en doorloopt een participatief en co-creatief traject dat zal uitmonden in een toekomstplan dat de Franciscanische ziel van de plek eer aandoet, uitdraagt en ook toeristisch zal ontsluiten. Er vonden reeds vier workshops en diverse laagdrempelige initiatieven plaats waarin een divers publiek werd bevraagd naar de krachtlijnen van een toekomstvisie. Net zoals bij de Sint-Godelieveabdij brengen deze veelstemmige denkoefeningen het Kapucijnenklooster stap voor stap dichterbij een concreet plan van aanpak voor een betekenisvolle en nieuwe invulling van deze site.

De Sint-Godelieveabdij

Zaterdag 10 september
van 14u tot 18u
Zondag 11 september
van 10u tot 13u en van 14u tot 18u

Vrije toegang & gidsbeurten

De 'tuin van Heden'

In dit bijzondere stukje West-Brugge in de Boeveriestraat, vind je naast het Kapucijnenklooster ook de Sint-Godelieveabdij. Sinds jaar en dag bewoond door religieuzen en sinds kort verlaten, maken ze nu deel uit van het innovatieve toekomsttraject 'De tuin van Heden'.

Toerisme Vlaanderen en vele partners maken zich sterk om deze belangrijke historische te herwaarderen en toeristisch te ontsluiten. Het project en traject moet inspirerend zijn voor vele religieuze sites in Vlaanderen en daarbuiten.

De aankomst van de zusters Benedictinessen in 1623 markeerde het ontstaan van de Sint-Godelieveabdij in Brugge. Doorheen de eeuwen breidde het slotklooster uit en beslaat vandaag een bebouwde oppervlakte van 3.420 m², met maar liefst 8.108 m² tuin wat het een van de belangrijkste groene longen van de stad maakt.

De gebouwen gaan terug tot de 17de, 19de en 20ste eeuw en omvatten onder andere een klooster, kerk, pandgang en een uitzonderlijk bewaard dormitorium in eikenhout dat bestaat uit slaapcellen met authentieke 17e-eeuwse bedden. De rosmolen – een molen aangedreven door een 'ros' of paard – en de brouwerij zijn verdwenen. Tegen de muur van het Koning Albertpark, kijkend naar het Concertgebouw, staat een boerderijtje dat mogelijks teruggaat tot de zestiende eeuw en dus misschien wel de oudste boerderij binnen de stadsmuren van Brugge is.

Vorige zomer werd een grootse bevraging georganiseerd voor Bruggelingen, bezoekers en ondernemers over de toekomstige invulling

van deze erfgoedsite. De oogst van alle inspirerende ideeën is gegoten in een toekomstbeeld dat een houvast zal vormen voor alle betrokken ondernemers en andere partners die mee vorm zullen geven aan een renderende en levensvatbare toekomst voor dit unieke erfgoed.

Een achttal inspirerende en ook sturende kernbegrippen kwamen hierbij naar voren die de ziel van deze Brugse abdij verzinnebeelden: stilte, caritas, bewaren en herwaarderen, genereuze ruimte, ora et labora, gastvrijheid en maakplaats. Het zijn deze inzichten die ervoor zullen zorgen dat de Sint-Godelieveabdij met prachtige tuin, een zinvolle invulling krijgt en relevant blijft voor toekomstige generaties bewoners uit Brugge en (internationale) bezoekers.

Historiek van de site

Godsdienstperikelen maakten in de laatste decennia van de 16de eeuw het Vlaamse plateland onveilig en verschillende kloostergemeenschappen vestigden zich binnen het versterkte Brugge.

Ook de benedictinessen van Gistel zochten in 1586 toevlucht in onze stad en vestigden zich na een lange zoektocht en belangrijke interne hervormingen pas in 1626 met de gereformeerden definitief in de Boeveriestraat.

De Boeveriestraat was een heel oude weg die gebruikt werd voor het landverkeer (handelsverkeer) van Sint-Andries naar de Steenstraat (van Gallo-Romeinse origine), en tot op het eind van de 13de eeuw buiten de stadsomwalling lag. Daarom werd hier nog in de 11de eeuw de stadsgalg opgericht ongeveer op de plaats van het huidige kapucijnenklooster en die bleef er

tot 1261. De galg moest bezoekers erop attent maken dat het gerecht in Brugge goed functioneerde. De naam Boeveriestraat komt van het woord 'Boverie' een weiland waarop koeien graasden (die zorgden voor voedsel voor de stadsbewoners). We kunnen veronderstellen dat vanaf de tweede helft van de 13de eeuw en zeker na het verdwijnen van de galg de Boeveriestraat ook druk bebouwd werd.

Nog voor het eind van die eeuw wordt het passantenhuis Sint-Juliaans opgericht tegenaan de Boeveriepoort en in de vroege 15de eeuw worden er tal van godshuizen gebouwd en zijn wellicht ook al grotere huizen met evenzo grote tuinen (en nog goed herkenbaar op het plan van Marcus Gerards in 1562). Het krank-

zinnigenhuis Sint-Hubrechts den Dullen (op de plaats van het huidige 'godshuis' Van Volden) dateerde uit de late 14de eeuw.

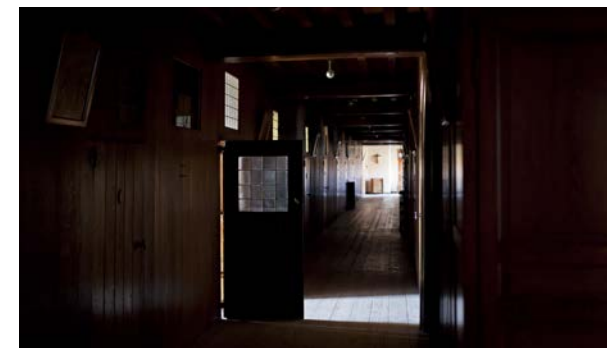
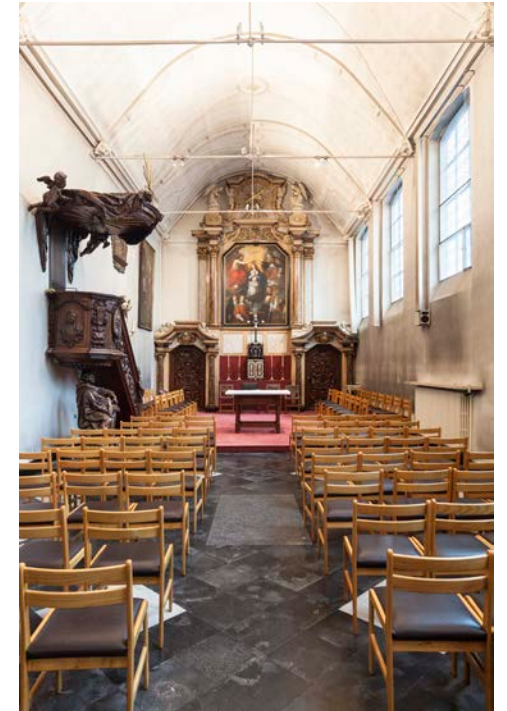
De Sint-Godelieveabdij wordt vanaf de 17de eeuw uitgebreid op de plaats van twee grote huizen: het eigendom de le Flye en Romeyns, waarvan het uitzicht in 1562 bekend is door de kaart van Marcus Gerards. Louise d'Hamere, de weduwe van de heer van Gaugerie, Philippe de le Flye, verkocht in 1622 het huis, 'sinds ouden tijden genaamd tfonteinken', aan de prelaat van de Sint-Andriesabdij en dit met de bedoeling het ter beschikking te stellen van de hervormde benedictinessen (pas op 2 maart 1627 wordt de verkoop aan de zusters geformaliseerd). Bij dit grote huis hoorden vijf

kleine huizen en een grote ommuurde tuin met boomgaard, die reikte tot aan de stede waterloop. Drie van de kleine huizen werden dadelijk als kapel ingericht.

De familie de le Flye, een welstellende adellijke familie, bezat tfonteinken al sinds het midden van de 16de eeuw. Alle leden van deze familie speelden een rol in het stadsbestuur of in het bestuur van het Brugse Vrije. Dochters sloten veelal interessante huwelijken af.

Uit financiële noodzaak bleef de abdij kleinschalig en breidde langzaam uit, dankzij schenkingen en bijkomende aankopen. Toch al in juni 1629 konden de 'gereformeerde' zusters benedictinessen het rechter aanpalende eigendom van de familie Romeyns aankopen: een groot huis met poort, acht eenkamerwoningen met een heester en een boomgaard die grensde aan het Sint-Juliaansgasthuis. De grote contouren van de abdij waren zo vastgelegd. De Sint-Godelieveabdij heeft vandaag haar historische gegroeide aanleg behouden.

Na de bouw van de kerk (met zusterkoor) in 1629 is de abdij stelselmatig uitgebreid: het ingangsgebouw (1633, verbouwd in 1928), de zuidvleugel (1643-1645) met kamer van de abdis, de refter met het renaissancestische tochtportaal, de betegelde keuken, het 'cluyseken der engelen', de zuidelijke pandgang, het uitzonderlijk waardevol dormitorium met slaapcellen op de verdieping en een gaaf eikenhouten zoldergebinte, de verfraaiing van de kerk (1722, met aansluitend pand), bouw van de vleugel haaks op ingangsgebouw (1877-1885 met pandgang), bijkomende keuken en washuis (1926), nieuwe oostelijke vleugel (1953) in vervanging van een 19de-eeuwse vleugel. In 1965 volgde nog de

bouw van een nieuwe spreekkamer aan de noordkant en de toevoeging van een lift in de zuidelijke pandgang in 1972.

De bouwrekeningen van de oudste vleugels van de Sint-Godelieveabdij uit 1623-1653 zijn jammer genoeg niet bewaard gebleven en daarmee zijn de namen van de meester-met-selaars en meestertimmerlieden onbekend gebleven.

Er zijn ook gebouwen verdwenen zoals de vroegere brouwerij met rosmolen (waar de archiefrekeningen van getuigen), ingericht in het voormalige huis Romeyns en vanaf 1640 tot in 1830 in werking.

De zuidvleugel en het inkomgebouw, de kerk en het aanpalend gebouw Boeveriestraat 47 zijn van bijzondere bouwhistorische en cultuurhistorische waarde. Boeveriestraat 47 is deel van het abdijcomplex en wordt 16e-eeuws gedateerd. Het werd tot voor een vijftiental jaar gebruikt als 'home Sint-Godelieve' en huisveste studentes die in het Sint-Andreasinstituut op de Garenmarkt school liepen.

De Sint-Godelieveabdij is een uitzonderlijk goed bewaard kloostercomplex in West-Brugge en is als monument beschermd.

Bron:

Brigitte Beernaert, *Boeveriestraat 45-49, de voormalige Sint-Godelieveabdij*, in: brochure Open Monumentendag 2016.

Huis De Schelpe, hoekwoning met tuinpaviljoen

Zaterdag 10 september
van 14u tot 18u
Zondag 11 september
van 10u tot 13u en van 14u tot 18u

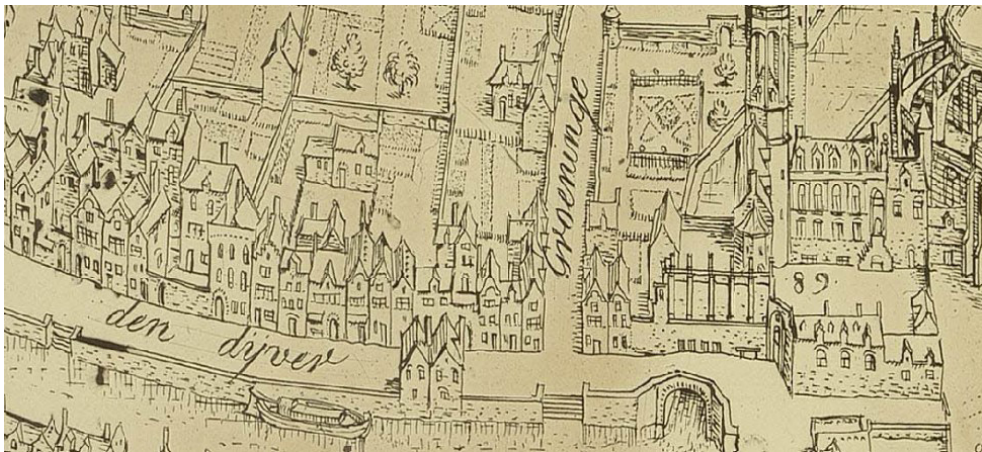
Enkel op reservatie met gids

Reserveer uw tijdsblok via
www.openmonumentendag.be

5

Dijver 15

Het hoekhuis Dijver 15 ontstond na het samenvoegen van twee huizen, waarvan het rechts gelegen huis al eeuwenlang de naam De Schelpe droeg. Deze huisnaam werd aangehouden voor het groot dubbelhuis. Bouwheer was toen Jan Seghers (de Oude) (overleden in 1730). In een verkoopakte van 1737 wordt voor het eerst nadrukkelijk vermeld dat de huizen *"eertijts geweest sijnde twee woonsteden ende nu aen elckander gheappliqueert"*. Er is sprake van een grote poort en doorgang in de voorgevel, en een poortje die uitkomt in het Melckwietstraatje, de vroegere naam van het rechte eind van de straat Groeninge die uitkomt op de Dijver. Op het terrein achter het huis stond een werkhuis en een "logie". Tot het eigendom behoorde ook een "eiland" in de waterloop Dijver, breed ca. 50 voeten. Dat eiland wordt afgebeeld op de kaart van Marcus Gerards (1562) en is op dat ogenblik nog bebouwd. In de zestendelen van 1580 luidt het de omschrijving *"een plaatse van lande voor het huis liggend over de straat en zo breed als de twee huizen en strekkende tot aan de Reie"*.

Marcus Gerards, 1562.

De twee huizen op de Dijver waren al voor de samenvoeging in bezit van dezelfde eigenaar, en dit al van voor 1579. Toen het oud kadaster van de stad Brugge in 1579 werd opgemaakt was het huis De Schelpe (JAK/1369) en het links gelegen huis JAK/1368(5) al jaren in bezit van de familie (Rubrecht) Edou. Vanaf 1619 tot 1684 zijn beide huizen in bezit van de familie Schapelynck, achtereenvolgens Jan en Jacques. In 1684 wordt Jan Hollevoet, een verwant van de familie Schapelynck, de nieuwe eigenaar. Op 5 maart 1694 koopt Jan Seghers (de Oude) beide huizen, met het eiland in de Dijver.

Jan Seghers en zijn vrouw Anna Bertelijn bezaten meerdere huizen en eenkamerwoningen in Brugge, die ze verhuurden. Op 21 mei 1746 verkochten Anna Bertelijn, die toen al jaren weduwe was, en haar kinderen het huis op de Dijver aan Francois de Smedt. De verkoopsom bedroeg 425 pond en 10 schellingen. In 1751 wordt Cornelis de Sutter eigenaar. Zijn weduwe, Isabella Clara Vermeire, verkoopt op

2 september 1770 het dubbelhuis De Schelpe aan Joannes Vander Stricht, proost van het Onze-Lieve-Vrouwekapittel in Brugge en abt van Sint-Rochus in Segni. Een week later koopt Vander Stricht ook het links aanpalende pand Dijver 14, huis den Blauwen Arent. Daarboven was Dijver 13 ook reeds langere tijd eigendom van Vander Strichts moeder die het pand in 1743 aankocht na de aanstelling van haar zoon als proost van de Onze-Lieve-Vrouwekerk in 1742. Op die manier strekt zijn eigendom zich uit tot aan de proosdij van de Onze-Lieve-Vrouwekerk, Dijver 12, de ambts-woning van de proost en het gebouw waarin de administratie van een proosdij zetelt. Hij was ook de opdrachtgever voor de bouw van een nieuwe blauwhardstenen poort voor de proosdij in 1743. De drie woningen werden niet door Vander Stricht zelf gebruikt maar werden afzonderlijk verhuurd.

Proost Vander Stricht was de eerste en enige eigenaar die beide panden Dijver 14 en Dijver 15 in zijn bezit had waardoor hij wellicht de opdrachtgever is van de verbouwing van de panden tot hun huidige uniforme lijstgevel (weliswaar zonder de derde bouwlaag, die werd pas in de 19de eeuw toegevoegd). Hoewel in het interieur van nr. 14 weinig uit deze periode bewaard is, valt toch op dat de trappen op identieke wijze zijn uitgewerkt met vlakke, geprofileerde, houten balusters.

Portret van proost Joannes Vander Stricht, 1773

Voordien, in 1736 woonde Vander Stricht in een huis in de Riddersstraat 13. Proost Joannes Vander Stricht overleed op 1 december 1775. Hij liet bij testament meerdere duizenden ponden na aan voornamelijk de dis en de kerkfabriek van de Onze-Lieve-Vrouweparochie, en vervolgens ook aan alle dissen van de Brugse parochies, en de dissen van Oedelem, Koolkerke en Sijsele. Een groot deel van deze sommen diende besteed te worden aan het onderwijzen van de kinderen in de armen-scholen en het oprichten van nieuwe scholen. De proost zag er ook op toe dat Marie de Vrije, de oude dienstmeid van zijn overleden moeder (+1756) jaarlijks een leefloon kreeg van 20 pond. Hij was eigenaar van een grote vast-goedportefeuille met ondermeer twee grote hoeves in Damme: De Stamper, die hij liet optrekken in 1759, en de Sint-Christoffelhoeve, die hij na 1755 liet verbouwen. En tot aan zijn dood was hij ook eigenaar van het patriciërs-huis De Grote Sterre op de markt van Damme. Van proost Vander Stricht zijn meerdere portretten bewaard gebleven.

Hoewel een exact bouwjaar ontbreekt kadert dit project van samenvoegen van middel-eeuwse huizen en verbouwen tot een ruimere woning volledig binnen de gangbare tendenzen van de 18de eeuw. De opkomende burgerij, de kapitaalkrachtige ambtsadel en in mindere mate ook de geestelijkheid investeerde in de 18de eeuw in huisvesting. Van de opgekochte gebouwen werden de oude trapgevels vervangen door bepleisterde lijstgevels met meer en grotere ramen, ze lieten oude bijgebouwen omvormen tot moderne koetshuizen met lijstgevel en richtten tuinpaviljoenen en serres in. Aan Dijver 15 werd achteraan het perceel een paviljoen gebouwd dat geritmeerd wordt door vier rondbogen met sluitstenen en tussenpilaartjes met imitatiebossage.

Ondanks het feit dat de woningen verhuurd werden getuigt het interieur toch van een geraffineerde finesse waarbij de nieuwste Franse mode werd gevolgd. Het grondplan heeft de traditionele 18de-eeuwse planindeling met een centrale gang geflankeerd door twee salons en ook de aankleding gebeurde in een verfijnde stijl waarbij meubels, wanden, plafonds en schouwen een totaaldecor vormden. In Dijver 15 is het eerste 18de-eeuwse behangpapier gedeeltelijk bewaard gebleven onder een latere wandbespanning. Het blokdrukbehang in Lodewijk de XVIde stijl heeft een compositie van groenblauwe bloemenranken op een grijze fond met witte stipjes en werd in banen rechtstreeks op het vrij oneffen pleisterwerk aangebracht. In de voorste kamer aan de straatkant werd op dit Lodewijk de XVIde behangsel nog een later behangsel uit de late empire periode teruggevonden, dat kan gedateerd worden ergens tussen 1815 en 1825. Het lijstwerk van de schouwboezems met afgeschuinde en rechte hoeken is uitgewerkt in een Lodewijk XVI ornamentiek die verder loopt in het plafondstucwerk. De fijn geprofileerde, houten schouwmantels zijn nu wit geschilderd maar waren oorspronkelijk voorzien van een marmerimitatieschildering. Enkel de voutekamer beschikt over een directoire schouwmantel in zwarte marmer.

Na deze ingrijpende 18de-eeuwse verbouwing van de eengemaakte oudere huizen heeft Dijver 15 weinig veranderingen ondergaan. Enkel de voorgevel werd begin 19de eeuw opgetrokken met één bouwlaag terwijl daarachter de oorspronkelijke 18de-eeuwse mansardekap bewaard bleef. Op de oudste bewaarde bouwvergunning van 1843 voor het wijzigen van het schrijnwerk is deze verdieping al afgebeeld.

Op 18 januari 1798 wordt zilversmid Pieter Petyt de nieuwe eigenaar en bewoner van het dubbelhuis De Schelpe op de Dijver. Het huis werd verkocht door François van Hamme en zijn echtgenote, wellicht erfgenamen van proost Vander Stricht. Na hem was huis de Schelpe gedurende de 19de eeuw in bezit van notabele Brugse families Pecsteen de Lampereel (Karel) en Rotsaert de Hertaing (Camiel en daarna Paul) die de woning telkens verhuurden.

De geplande restauratie voorziet de herinrichting van het monument tot woning met vier gastenkamers. Uitgangspunt hierbij is uiteraard maximaal behoud van de 18de-eeuwse ruimtes en hun afwerking. Als voorbereiding van de restauratie werd een onderzoek uitgevoerd op de verschillende afwerkingslagen van zowel exterieur als interieur en op de restanten van de aanwezige behangsels. Op basis van deze resultaten kunnen de gepaste restauratie-opties worden bepaald om deze historische lagen zo optimaal mogelijk te conserveren. In de voorgevel zullen de ramen worden vernieuwd naar vroeg 19de-eeuws model waarvan originele exemplaren in de achtergevel bewaard zijn. Ook de luiken op de begane grond die gekend zijn van verschillende foto's worden gereconstrueerd. De gevels zelf worden gereinigd, voegwerk en lacunes hersteld en het geheel geschilderd volgens een passende kleurstelling. Door de 19de-eeuwse toegevoegde derde bouwlaag wordt voor de voorgevel geopteerd voor een kleur uit deze periode, namelijk een wittint. De achtergevel daarentegen heeft grotendeels zijn 18de-eeuwse karakter behouden waardoor een lichte oker ook een optie is.

De hoekwoning en het paviljoen zijn aangeduid als beschermd monument, de bescherming is geldig sinds 9 juni 2004.

De hoekwoning en het paviljoen zijn een deel van de aanduiding als beschermd stads- of dorpsgezicht. Het definitieve beschermingsbesluit dateert van 22 mei 2019.

Bronnen

M. Degraeve, *De Brugse gevelarchitectuur als getuige van economische en politieke ontwikkelingen in de 18de eeuw*, onuitgegeven masterthesis, Universiteit Antwerpen, 2015-2016.

R. de Beaucourt de Noortvelde, *Description historique de l'église collégiale et paroissiale de Notre Dame à Bruges, avec une histoire chronologique de tous les prévôts, suivie d'un recueil des épitaphes anciennes & modernes de cette église*, Brugge, 1773.

K. Dendooven, *Bouwhistorische nota van de Sint-Christoffelhoeve te Damme*, onuitgegeven studie, Brugge, 2002.

Architectenbureau LMS Vermeersch ism. Ruben Willaert - *Restauratie en Archeologie, Beheersplan Onroerend Erfgoed, Burger-/hoekwoning met tuinpaviljoen, Dijver 15-8000 Brugge*, Brugge, 2021.

Bunker passieve luchtbescherming

Zaterdag 10 september
van 14u tot 18u
Zondag 11 september
van 10u tot 13u en van 14u tot 18u

Vrije toegang & gids ter plaatse
beschikbaar

De Bond voor Passieve Luchtbescherming van de Bevolking en de Burgerlijke Instellingen, de voorloper van de Civiele Bescherming, werd in 1934 opgericht door de Belgische overheid om de bevolking te beschermen tegen militaire aanvallen. Actieve verdediging van burgers was een taak van het leger, maar de gemeentelijke en stedelijke comités van de Passieve Luchtbescherming moesten de bevolking waarschuwen, de eerste zorgen toedienen en het puin ruimen na bombardementen. De dienst organiseerde onder andere in Antwerpen en Luik reddingswerkzaamheden na de inslagen van V1- en V2- bommen eind 1944.

In 1938 gaf het Algemeen Commissariaat van de Passieve Luchtbescherming [C.N.R.A.] de opdracht om in elke provincie een 'Centre Provincial du Renseignement et d'Alerte' [C.P.R.A.] op te richten. In de voornaamste provinciehoofdsteden werd in het geheim een provinciale commandopost in een onderaardse bunker gebouwd, de zogenaamde C.P.R.A.-bunker. Vanuit de C.P.R.A.-bunkers kon de overheid bij bombardementen of andere rampsituaties de bevolking alarmeren door middel van een sirenenet. Elke C.P.R.A.-bunker werd bemand door een ploeg van 39 personen waarvan telkens 13 mensen van wacht waren gedurende acht uur.

Op 8 april 1940 - nauwelijks een maand voor de inval van nazi-Duitsland in België - werd er door de Belgische legerleiding een geheime nota opgesteld hoe het luchtruim beheerd moest worden zodat "bevriende" vliegtuigen niet zouden worden neergehaald. De militaire en burgervliegvelden hadden de plicht zowel het C.N.R.A. als de negen provinciale C.P.R.A.'s te verwittigen van alle geplande vluchten. Elke niet geregistreerde vlucht moest dus

beschouwd worden als een schending van ons luchtruim.

Passieve luchtbescherming in Brugge

De C.P.R.A.-bunker in Brugge werd gebouwd op de Gentpoortvest en is sinds 28 november 2014 aangeduid als vastgesteld bouwkundig erfgoed. Het is een grotendeels ondergrondse constructie aan de noordelijke zijde van de stadsvesten. Enkel de bakstenen voormuur aan noordwestelijke zijde (kant Gentpoortvest) en de betonnen luchtkokers bovenaan de vesten zijn zichtbaar. Deze vier ventilatieschachten verschillen van hoogte. Ze bevatten één à twee openingen, afgesloten met een ijzeren rooster. Op deze schachten is een grove cementering aangebracht.

De zichtbare delen van de bunker aan noordwestelijke zijde (kant Gentpoortvest) zijn omwille van camouflagededenen achter gemetste rode bakstenen muren geplaatst, met steunberen, geprofileerde lijst en bovenaan afgewerkt met ezelsrug. De twee lager gelegen toegangen zijn bovenaan rondbogig afgewerkt.

Elke toegang was oorspronkelijk met twee stalen deuren afgesloten, vermoedelijk telkens een lichtere en een zwaardere variant (binnenkant). Op die manier kon de bunker hermetisch afgesloten worden bij een eventuele gasaanval. Deze deuren werden via een centrale roterende hendel met een grendelsysteem bovenaan, onderaan en tweemaal opzij vergrendeld.

De meeste binnenmuren van de bunker zijn 90 centimeter dik en wellicht allemaal bewapend met opeenvolgende lagen ijzers van een duim dik, die telkens in een andere richting zijn geplaatst. De bunker is onderverdeeld in meerdere ruimtes. Aan westelijke zijde bevinden zich vier kleinere ruimtes en een sanitaire ruimte. Centraal liggen de twee grootste ruimtes. Ten oosten daarvan is nog een kleinere ruimte en een inkomruimte.

Het gros van de originele apparatuur en infrastructuur is verdwenen. Zijn wel nog te zien: een originele elektriciteitskast in de ruimte in de zuidelijke hoek (huidige cafetaria), enkele luchtkokers in verschillende muren, met een bewaard ijzeren afsluitsysteem dat geopend/gedicht kan worden in de huidige voorraadkamer. Een telefooncentrale, een luchtzuiveringsinstallatie, een pomp en waterzuiveringsinstallatie zijn uit de kleinere westelijke ruimtes verwijderd.

In de twee grote, centrale ruimtes zijn de oorspronkelijke britsen en het oorspronkelijk keukentje verdwenen. In de meest oostelijke ruimte is wellicht de oorspronkelijke tegelvloer te zien met sporen van rode verf, evenals brede gleuven in de vloer (nu dichtgemaakt), afgezet met ijzeren randen (voor afwatering of buizen?).

De bunker vandaag

Anno 2022 huist de schietstand van de vzw Derbyschutters Brugge in het complex. De vereniging werd opgestart in 1955 in Sint-Andries in het toenmalig Café Derby, vandaar ook de naamgeving. De stichters waren Fernand Cattoor en André Desmet. Op de site wordt geschoten met de luchtkarabijn en het luchtpistool, twee disciplines die ook op de Olympische Spelen worden beoefend.

Bron:

Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Bunker Passieve Luchtbescherming [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/217127> (geraadpleegd op 24 juni 2022)

De historische muur zijde Oude Gentweg, een gelaagde geschiedenis

Zaterdag 10 september
van 14u tot 18u
Zondag 11 september
van 10u tot 13u en van 14u tot 18u

Infobord aanwezig

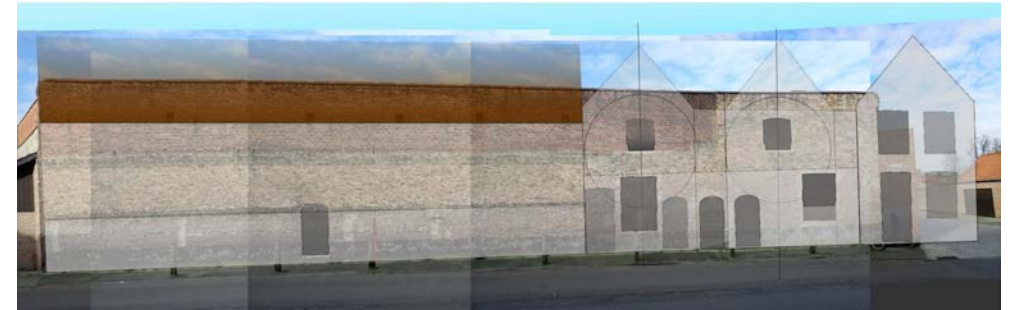
Op de door Marcus Gerards in 1562 gemaakte kaart van Brugge, zijn op deze hoek van de Jakobinessenstraat met de Oude Gentweg enkele huizen getekend met een tuinmuur die sterk overeenkomt met de bestaande sporen op de bewaarde muur.

De restanten gaan terug tot de historische muur van het vroegere Onze-Lieve-Vrouw-van-Nazarethpassantenhuis, het latere leprozengesticht Magdalena.

Het meest rechtse gedeelte van de straatwand omvat de restanten van de voorgevels

van drie verschillende woningen. De eerste twee woningen vormden een eenheidsbebouwing met twee gelijke, gespiegelde gevels. De twee boogvormige deuropeningen lagen naast elkaar. Hier is staand metselverband gebruikt wat wijst op een datering in de 16de of 17de eeuw.

Bij beide woningen is op de gelijkvloerse verdieping een spoor te zien van een groot, gedicht venster raam. Beide woningen hadden ook een raam op de eerste verdieping: het rechtse is nog volledig herkenbaar, van het linkse raam is enkel de vensterdorpel nog aanwezig.

De bekroning van de twee gevels is moeilijk af te leiden: dit kunnen twee top- of trapgevels geweest zijn, maar beide gevels kunnen evenzeer met een lijstgevel afgewerkt geweest zijn. De laatste meter historisch metselwerk naar de hoek toe is een restant van de derde woning. Deze is duidelijk herkenbaar op de oude kaart van Marcus Gerards, maar bijna volledig gesloopt voor de verbreding van de Jakobinessenstraat.

De gevels vormen een rijk lappendeken van waardevolle bouwsporen, dat de historische gelaagdheid van de stad perfect weergeeft. De oudste elementen, zoals grote delen van het metselwerk en de boogdeuren getuigen van eeuwenoud vakmanschap. Gelet op de ouderdom en de toepassing van de baksteen-gotiek past dit relict binnen de kernkwaliteiten van het Brugse UNESCO-Werelderfgoed.

Voor de start van de restauratie van de tuinmuur waren duidelijk verschillende lagen boven elkaar te ontdekken met elk hun eigen datering en baksteen:

- zone 1A op de foto werd bewaard en is de onderste zone van de muur en logischerwijs ook de oudste en loopt tot een hoogte van circa 1m85 boven het voetpad. Dit deel werd opgetrokken in één bouwphase met datering van de 15de tot 17de eeuw. Ongeveer halverwege de muur zit een

gedichte deuropening met een nog aanwezige witsteendorpel. Het omringen- de metselwerk wijst erop dat de deuropening origineel is. Iets verder is aan de bovenzijde van de muur een insnijding van een vensteropening te zien. In de muur zijn verschillende, met mortel gedichte verticale bouwsporen merkbaar die lijken te wijzen op vroegere, dwarse aanbouwen. De datering geeft aan dat het vermoedelijk deze muur is die reeds geschetst staat op de kaart van Marcus Gerards.

- zone 1B werd opgetrokken met recuperatiebaksteen. Deze zone valt ruw te dateren in de eerste helft van de 19de eeuw.
- zone 1C omvat typisch rood metselwerk uit de tweede helft van de 19de eeuw of het vroege begin van de 20ste eeuw.

Het bewaarde deel van de tuinmuur heeft een erg belangrijke kunsthistorische waarde en werd waar nodig behoedzaam hersteld. Het is een zeer lang en vrij gaaf bewaard metselwerkgeheel van circa 500 jaar oud dat tot op vandaag zeer bepalend is in het straatbeeld. Het metselwerk is verzorgd uitgevoerd en heeft de tand des tijds uitstekend doorstaan.

Het Provinciaal Hof, een gerestaureerd open huis

8

Zaterdag 10 september
van 14 tot 18u

Zondag 11 september
van 10u tot 18u

Wegens restauratiewerken is
enkel bezoek in kleine groepen
mogelijk onder begeleiding
van een gids.

Reserveer uw tijdsblok via
www.openmonumentendag.be

Het Provinciaal Hof, duurzaamheid door herbestemming

De provincie West-Vlaanderen investeert veel in de restauratie én in de toekomstige bestemming van het Provinciaal Hof. Tegelijk is er veel aandacht voor de communicatie van de lopende restauratiewerken vanuit het motto: "Het Huis van de West-Vlaming". Na meer dan een eeuw zetel van het provinciebestuur, verhuisden de zittingen van de provincieraad in 2000 naar het provinciehuis Boeverbos en kreeg het Provinciaal Hof een meer protocolaire functie. Toch bleef het gebouw meestal afgesloten voor bezoek, hoewel er af en toe korte gelegenheden waren om de binnenkant te ontdekken zoals OMD, Erfgoeddag, tentoonstellingen, congressen en andere evenementen. Na de restauratie transformeert dit monumentale neogotische pand naar een open huis en zullen de deuren permanent open staan voor iedereen, als het provinciaal informatiecentrum er zijn intrede zal doen.

De ambities met het Provinciaal Hof passen uitstekend in het thema duurzaamheid van OMD in 2022 en dat in verschillende opzichten:

- Het renoveren en herbestemmen van dit erfgoedpand naar het Huis van de West-Vlaming, een inspirerend informatiecentrum van en over de provincie West-Vlaanderen, een eventlocatie en bezoekbare erfgoedlocatie en tenslotte een bijzondere congresruimte.
- Bouwtechnisch zijn een aantal milieuvriendelijke ingrepen gepland zoals maximale toepassing van LED-verlichting, energiezuinige vloer-/verwarming, maximaal hergebruik van materialen enz....
- Waar mogelijk toepassing van circulaire economie zoals het verwerken van het

grote steigerdoek in handige draagzakken, het verwerken van de gordijnen naar nuttige producten en het herbestemmen van een deel lessenaars in het Tolhuis.

- Gemeenschapsvorming als een vorm van duurzaamheid door het gebouw maximaal toegankelijk te stellen voor iedereen ook minder mobiele, personen met een beperking, gezinnen met kinderen, anderstaligen, kortom een open huis voor iedereen, West-Vlaming of bezoeker.
- De provincie West-Vlaanderen voert de SDG's of Sustainable Development Goals (duurzame ontwikkelingsdoelen) hoog in het vaandel, zoals: betaalbare en duurzame energie voor iedereen, duurzaam bouwen met Acasus, groepsaankoop van groene stroom (en binnenkort van zonnepanelen), verantwoorde consumptie via Korte Keten, 100% West-Vlaams, Fairtrade, enz ...

Het thema van OMD 'duurzaamheid' sluit dus naadloos aan bij deze ambitie van een 'open huis' zodat het Provinciaal Hof niet kon ontbreken in het programma van Open Monumentendag dit jaar ondanks de lopende restauratiewerken.

© Provincie West-Vlaanderen: Provinciaal Hof Waterhalle
JB Van Meuninckxhoven

Historiek en beschrijving

Hier op de plaats van het Provinciaal Hof stond van 1285 tot 1787 de Waterhalle, een indrukwekkend gebouw in baksteen en natuursteen, schraags over de Kraanrei opgetrokken. Koopwaar werd eronderdoor in kleine boten aangevoerd, gelost en gestapeld (een virtuele reconstructie in 3D is te zien in het Historium, links van het Provinciaal Hof). De monumentale Waterhalle van bijna 100 meter lang, benam de volledige oostzijde van de Markt en was één van de 7 wonderen van Brugge op het gelijknamige schilderij uit de 16de eeuw (te zien in het Gruuthusemuseum).

De Waterhalle verloor zijn centrale handelsfunctie vanaf de 17de eeuw toen de havenactiviteiten zich verlegd hadden van het centrum naar de nieuwe havenkom in het noorden van de stad. Het gebouw werd zodanig vervallen dat de centrale overheid in 1787 besloot om het te laten slopen. Kort na de sloop van de Waterhalle werd de Reie overwelfd en werd een paar jaar later een classicistisch gebouw opgetrokken naar het ontwerp van architect Hubert Dumortier. Dit complex was een enorme stijlbreuk ten opzichte van zijn voorganger maar is te verklaren vanuit het feit dat het (neo-)classicisme de gangbare bouwstijl was in die tijd in heel Europa. Na het ontstaan

van de Belgische natie en het oprichten van de provincies in de periode 1830-36, voegde het West-Vlaamse provinciebestuur in 1850 in het centrale deel van dit bouwwerk een raadzaal toe. In februari 1878, de dag voor het bal van de gouverneur, verwoestte echter een brand het centrale deel van het classicistische complex aan de oostkant van de Markt.

Dit werd door de aanhangers van de neogotiek, die in die periode een grote opgang kende, in Brugge als een momentum aangegrepen om deze 'historische architecturale fout' recht te zetten en er een meer aangepast complex neer te zetten dat beter past in de historische middeleeuwse context van Brugge. In 1880 werd een akkoord bereikt om de volledige oostkant van de Markt - toch ruim 100 meter - te bebouwen en dit niet alleen met een Provinciaal Hof maar ook met kantoren voor de administratie van Bruggen en Wegen en lokalen voor de Post en Telegraaf. Stadsarchitect Louis Delacenserie (1838-1909) en provinciaal architect René Buyck (1850-1923) kregen van gouverneur Theodore Heyvaert de opdracht om de plannen voor het Provinciaal Hof en het Postgebouw te tekenen. Niettemin sleepten zowel het ontwerp als de bouwwerken meerdere decennia aan. Het duurde tot 1887 voor Monumentenzorg het ontwerp goedkeurde. Door allerlei omstandigheden sleepten ook de bouwwerken jaren aan inclusief een onderbreking tijdens de Eerste Wereldoorlog. In 1892 moest de Provincieraad haar intrek nemen in een onvoltooid complex. Het duurde tot 1909 voor de werken in het interieur waren voltooid en tot 1921 voor de drie linkertraveeën waren gebouwd. Honderd jaar later krijgt het pand een grondige facelift om binnen een paar jaar te heropenen in volle glorie.

De gevelarchitectuur van dit imposante gebouw is beeldbepalend voor de Brugse Markt. Het gebouw heeft een drie bouwlagen hoge middenvleugel van drie traveeën en twee lagere zijvleugels van twee bouwlagen respectievelijk drie en vier traveeën. Dwars op het voorgebouw staat nog een monumentale achtervleugel. De voorgevel is met Franse kalksteen van Euville bekleed. De inkom wordt beklemtoond door de monumentale trap met open borstwering en de twee beeldhouwde leeuwen en lantaarns. De vensters op de beneden- en bovenverdieping zijn gevat in spitsboognissen met maaswerk in de boogvelden. Hoektorrentjes, dakkapellen, hogels, pinakels en een opengewerkte balustrade als gevelbeëindiging maken het gotische beeld compleet. Zowel de stadhuisgevel als de gevel van het huis van de heren van Gruuthuse zijn duidelijk als inspiratiebron gebruikt door de architecten. De koperen Sint-Michiël die de centrale punt van de voorgevel bekroont, werd in 1904 gemaakt door de Brugse kunstsmid Edward De Vooght (1828- 1922) naar een ontwerp van beeldhouwer Gustaaf Pickery (1862-1921). Op de vorstkam bovenaan is de vergulde L (initiaal van koning Leopold II), links en rechts geflankeerd door de wapenschilden van Vlaanderen en Oud-Vlaanderen.

Gidsen begeleiden kleine groepjes van maximum 15 personen doorheen het gebouw dat zich in een volle werfsituatie bevindt. Bezoekers zullen het pand betreden via de zij-ingang langs de koetsenpoort, de plaats waar meer dan 100 jaar lang de raadsleden het gebouw binnen kwamen om zich naar de raadszittingen te begeven. Vanop de brede zijtrap komt men de grote inkomhal binnen met een nog grotere achterzaal. Tussen beide in bevindt zich een brede gang die uitgaat op het pronkstuk van het Provinciaal Hof: de eretrap.

© Provincie West-Vlaanderen: Provinciaal Hof Waterhalle
Eretap

Via de natuurstenen eretrap is de verdieping te bereiken. Het monumentale achzijdige trappenhuis is een opvallend element in het gebouw. Verschillende natuurstenen beelden verfraaien dit geheel. Ze stellen beroemde Vlamingen voor zoals Jacob van Maerlant, Jan van Eyck, Lanceloot Blondeel en Jan Brito. In het stergewelf dat het trappenhuis afdekt, zijn op de consoles de personen beeldhouwd die bij de realisatie van het Provinciaal Hof waren betrokken zoals de architecten Louis Delacenserie en René Buyck, de beeldhouwers Gustaaf en Hendrik Pickery, de aannemer Hargot uit Antwerpen en gouverneur Léon Ruzette. Een van de opvallendste objecten in het gebouw is de monumentale lichter in smeedijzer in de trappenzaal. De lichter die 15 meter hoog is en 1300 kg weegt, werd in 1909 gesmeed door de toen 82-jarige Edward De Vooght naar een ontwerp van Louis Delacenserie.

© Provincie West-Vlaanderen: Provinciaal Hof Waterhalle
Voorgevel na restauratie

De Vooght smeedde ook de twee opmerkelijke kroonluchters van de raadzaal op de verdieping. Het zijn meesterwerken. Heel wat lelies, ranken en bladeren zorgen voor extra sierlijkheid aan de toch vrij imposante luchters. Op de bovenverdieping bevinden zich de balkonzaal en de provincieraadzaal. In de balkonzaal valt de monumentale natuurstenen beeldhouwde schouw dadelijk op met o.a. een stenen versie van het Sint-Michielsbeeld. Rechts van de brede middengang bevindt zich de voormalige provincieraadzaal. Hier trekt vooral het roosvenster met het rijke maaswerk de aandacht van de bezoeker. Het lijkt zo uit de religieuze architectuur geplukt. De ruimte is afgewerkt met een dennenhouten spitsbooggewelf (dit gewelf verbergt een toen 'modern' ijzeren dakspant). Verder in de ruimte zijn 10 beelden opgesteld die illustere graven en gravinnen van Vlaanderen voorstellen. Alle schilderijen en losse beelden, tapijten en vlaggen zijn naar aanleiding van de werken, uit het gebouw verwijderd zodat het nu wat leeg en kaal overkomt.

Restauratiewerken

De buiten-restauratiewerken aan het Provinciaal Hof zijn in 2021 kort na de vorige OMD-editie afgerond. Eind 2021 werd het enorme steigerdoek neergelaten en de stelling aan de Marktzijde afgebroken zodat de voorgevel zich in alle glorie kon onthullen. Nog even enkele cijfers over de gerealiseerde restauratiewerken aan de buitenzijde: alle daken zijn vernieuwd met 33.500 leien, 4.000 m² aan gevels zijn gereinigd, zo'n 270 ramen zijn gereinigd, hersteld en herschilderd en zo'n 600 m² aan glasramen zijn volledig in orde gebracht. Een huzarenstukje. En het resultaat mag gezien worden: de zachtgele kalksteen-gevel schittert in het zonlicht en is van ver te zien als je de Markt vanop de Steenstraat nadert. Als je wat dichterbij komt, merk je hoe kunstig het centrale balkon volledig herschilderd werd in de originele kleurstelling. Trots blinkt het vergulde Sint-Michielsbeeld bovenaan de topgevel van het Provinciaal Hof en waakt in hernieuwde toestand over de stad en de provincie.

In het vroege voorjaar van 2022 zijn de interieurwerken gestart. De restauratiewerken gebeuren naar ontwerp en onder leiding van architectenbureau Van Severen uit Dendermonde en de binnenrestauratie wordt uitgevoerd onder de coördinatie van de hoofdaannemer Group Monument Vandekerckhove uit Ingelmunster. Felt Architecture & Design uit Gent staat in voor de binneninrichting.

Volgende aspecten komen aan bod bij de restauratiewerken aan het interieur van het Provinciaal Hof:

- Kleurstelling van de muren: Iedereen kent de binnenzijde van het provinciaal hof als monotoon wit of lichtgrijs geschilderd. Uit kleuronderzoek door de firma Ruben Willaert NV uit Brugge, blijkt dat de oorspronkelijke kleurstelling van de balkonzaal en raadzaal veel rijker was. De balkonzaal moet van vloer tot plafond in een bordeauxrode kleur geschilderd geweest zijn, terwijl diezelfde kleur als een hoge plint voorkwam op de muren van de raadzaal afgeboord met een mooie fries van bladeren en bloemen. Erboven was een steenimitatiebeschildering tot grote hoogte die opnieuw afgeboord was met een bladerfries. Op oude zwart-wit foto's was al te zien dat deze zalen minstens tot WO-II beschilderd waren, maar de exacte kleuren waren moeilijk te achterhalen. Sylke Servayge, de onderzoekster van Ruben Willaert NV, zal op OMD toelichting geven over de wandschilderingen in het Provinciaal Hof.
- Parketvloeren en lambriseringen: Het Provinciaal Hof steekt tot in de nok vol met hout. De volledige eerste verdieping is voorzien van parketvloeren. Op het ge-

© Provincie West-Vlaanderen: Provinciaal Hof Waterhalle
Kleuronderzoek

lijkvloeren was er oorspronkelijk een tegelvloer met uitzondering van de militiezaal die ook een parketvloer heeft. Hoewel de parketvloeren enorm afgezien hebben van het decennialange heen en weer geschuif van stoelen en tafels en andere materialen, zijn die nog in een voldoende goede staat om ze een tweede leven te geven. Bij onderzoek door de houtspecialist Anton Venhuyzen uit Antwerpen in 2021 bleek dat een dieptereiniging met een gespecialiseerd toestel en aangepaste producten de parketvloeren grondig kan opfrissen. Dit dient gepaard te gaan met herstellingen, fixaties, lacune-opvullingen e.d.m. van schade aan het parket op vele plaatsen in het gebouw. In een aantal vergaderzalen zijn de muren tot op mahoogte versierd met lambriseringen. Die zijn meestal in een goede staat zodat die enkel maar gereinigd dienen te worden. Ook binnenschrijnwerk (massaal veel versierde binnendeuren met glasramen) is rijkelijk aanwezig in het Hof en dat is meestal in een goede staat. Het hang- en sluitwerk van deze deuren is meestal nog aanwezig en zal nagekeken worden op een goede werking.

© Provincie West-Vlaanderen: Provinciaal Hof Waterhalle
Raadzaal

- Meubilair: Een specifieke groep van houten objecten is het meubilair dat verspreid over het gele gebouw niet zo erg opvalt. Alles we alles samentellen, komen we tot een enorm aantal namelijk 344 stuks in totaal. Die massaliteit van meubilair valt pas op nu alles samen gezet is in de raadzaal in functie van de binnen-restauratiewerken. Enkel de lessenaars uit de raadzaal hebben een nieuwe bestemming gekregen omdat de originaliteit beperkt was en er geen herbruik mogelijk was in een toekomstige moderne publieke functie. (De helft ervan staat opgesteld in een vergaderzaal in het Tolhuis, ook een realisatie van Delacenserie.) Verder zijn er nog 16 kasten, 17 tafels, 10 kapstokken, 9 haardschermen, 6 sokkels, 9 grote vierzitsbanken, 41 grote zetels, 75 armstoelen, 97 stoelen zonder armleuning en 20 stoelen met een rieten zitting. Behalve deze laatste is alles rijkelijk versierd met neogotische motieven en in bepaalde gevallen gepolychromeerd. Ongeveer de helft van dat meubilair wordt bij de herinrichting terug opgesteld als een evocatie van de neogotische ruimtes. De andere helft wordt na reiniging en behandeling opgeborgen in een speciaal daarvoor ontworpen meubeldepot op de zolder van het Provinciaal Hof.
- Schilderijen: Reeds voor de buitenrestauratie zijn alle schilderijen en andere kunstwerken weggehaald uit het Provinciaal Hof om opgeborgen te worden in het erfgoeddepot Depotyze in Ieper voor de duur van de werken. Drie monumentale schilderijen uit de middengang en Garemijnzaal waren zo groot dat ze niet buiten konden en zijn ter plaatse ingekist

© Provincie West-Vlaanderen: Provinciaal Hof Waterhalle
Natuursteenonderzoek

als bescherming. Deze drie werken zijn onlangs onderzocht voor een behandelingsadvies en zullen voor de heropening een grondige opknapbeurt krijgen ter plaatse in het gebouw. Een selectie aan schilderwerken uit het depot dat terug in de scenografie zal opgesteld worden, zal ook een reiniging en herstelbeurt krijgen.

Het spreekt voor zich dat dergelijke werken een teamwork zijn van vele uiteenlopende specialisten en vaardigheden onder de strakke coördinatie en leiding van architectenbureau Van Severen en hoofdaannemer Group Monument en met participatie van vele betrokken partijen onder het waakzame oog van de provinciale gebouwendienst.

- **Smeedwerk:** De meeste verlichtingsarmaturen zijn kunstig vervaardigd smeedwerk dat vol steekt met neogotische versieringen (bladerwerk, bloemen, wapenschilden, ...) dikwijls nog polychroom beschilderd. Naast de 2 enorme kroonluchters uit de raadzaal, zijn er nog 6 grote luchters in de middengang en de balkonzaal. Het meest opvallende werk is echter de 15 meter lange luchter die in de eretrap hangt. Tenslotte zijn er nog 20 neogotische lichtarmen (meestal in de raadzaal) die ter bescherming afgehaald zijn. Ook al dat smeedwerk zal een grondige reiniging ondergaan met fixaties van loshangende of beschadigde onderdelen.
- **Natuursteen:** Heel wat versiering in het Provinciaal Hof bestaat uit natuursteen. We denken in eerste instantie aan de monumentale beelden in de raadzaal en in de eretrap en op de schouwen of doorgangen in de diverse vergaderzalen. Daarnaast is er nog veel natuursteen verwerkt in de deuromlijstingen, schouwen, gewelven, consoles en kapitelen. En uiteraard is de eretrap volledig opgebouwd uit natuursteen, inclusief de treden en de balustrades. Deze natuurstenen elementen zullen ontstoft en gereinigd worden en waar nodig hersteld.

Op OMD zullen gidsen op de begeleide bezoeken doorheen het gebouw ook een kort overzicht geven van de aan de gang zijnde restauratiewerken. In de koetsendoorgang tegenover het onthaal zal een infostand staan met foto's en filmpjes over de werken.

© Provincie West-Vlaanderen: Provinciaal Hof Waterhalle
Wim Opbrouck

Het Hof der Dingen

Van bij de aanvang van de restauratiewerken heeft het provinciebestuur de optie genomen van een open huis of het huis van, voor en met de West-Vlaming. Om dat concept een gezicht te geven (letterlijk en figuurlijk) is de bekende West-Vlaming, acteur, regisseur, muzikant, kunstenaar en duivel-doet-al Wim Opbrouck in 2021 als curator aangesteld. Wim trok het concept door naar een participatief traject met het Hof der Dingen: alle West-Vlamingen kunnen een object met een verhaal indienen met een belangrijke persoonlijke betekenis die tegelijk ergens verband houdt met de provincie West-Vlaanderen. Al deze objecten en verhalen zullen op termijn een beeld geven van West-Vlaanderen vroeger, nu en in de toekomst.

Om het met Wim zijn eigen woorden te zeggen: *"West-Vlaanderen gaat over mensen. Bewoners, bezoekers, passanten, ondernemers, studenten ... Jullie zijn haar verleden, haar heden en haar toekomst. In het Provinciaal Hof wordt het Hof der Dingen ondergebracht: voorwerpen die het leven, wonen, werken en 'zijn' van de West-Vlaming illustreren. Voor dit Hof der Dingen zoek ik objecten die West-Vlaanderen en de West-Vlaming typeren. Of voorwerpen die een persoonlijk*

verhaal of gebeurtenis vertellen. Jullie zijn de leveranciers van die verhalen."

Concreet kun je een object met je verhaal indienen via het online-formulier op de website www.hofderdingen.be nadat je een foto of een scan genomen hebt van het gekozen object. Ook wie er zijn of haar naam niet wenst aan verbonden te zien, kan gerust anoniem een voorstel indienen.

Alle inzendingen van objecten worden met discretie en volle aandacht behandeld en krijgen een plaats op de provinciale beeldbankFout! De hyperlinkverwijzing is ongeldig. met een digitale foto. Een selectie aan objecten kan fysiek een plaats krijgen in de latere opstelling en scenografie van het Provinciaal Hof bij de heropening gepland in het voorjaar van 2024. De objecten zelf blijven eigendom van de inzender en kunnen enkel met zijn of haar toestemming in bruikleen tijdelijk opgesteld worden.

Laat je dus gaan, inspireer elkaar en doe een inzending voor het Hof der Dingen. Geef de oproep door aan je familie, vrienden, kennissen en collega's.

Communicatie en Erfgoedapp

De provincie wil de ambities met het Provinciaal Hof permanent duidelijk maken vanuit een doorgedreven communicatiestrategie. Iedereen kan de werkzaamheden op de voet volgen langs allerlei provinciale media zoals de website en social media facebook en instagram (alle links onderaan dit artikel). Via de website kun je je abonneren op de nieuwsbrief zodat je op de hoogte blijft van de laatste nieuwtjes over het Provinciaal Hof.

De Erfgoedapp over het Provinciaal Hof die vorig jaar ontwikkeld is, werd geactualiseerd zodat het virtuele bezoekje aangevuld is met de recentste stand van zaken inzake de restauratie mede aan de hand van een filmpje. Je kan in deze app niet alleen iets meepikken over de boeiende geschiedenis van dit pand maar je kan je ook wagen aan enkele quizvragen. De app biedt dus een blik achter de gevels, nu een bezoek niet mogelijk is. Deze app kan zowel ter plaatse aan het gebouw als thuis via de website op ieders smartphone opgeladen worden. Downloadinstructies zijn te vinden op de website.

Ook de oproep van curator Wim Opbrouck voor het Hof der Dingen kun je op de website terugvinden: www.provinciaalhof.be Daar kun

je doorklikken naar een online-formulier om je object en/of verhaal in te dienen. Je vindt er ook enkele inspirerende voorbeelden van eerdere inzendingen.

De historische kostuumfilm, opgenomen in 2020 onder regie van Tom Ternest net voor de aanvang van de restauratiewerken, geeft een getrouw beeld van een provincieraadzitting anno 1893. Deze kortfilm kun je bekijken via de website en Youtube. OMD is een unieke gelegenheid om de ervaring ook fysiek compleet te maken en ter plekke het gebouw te beleven en tegelijk zien hoe de restauratie evolueert.

Volg het Provinciaal Hof op de voet:

www.provinciaalhof.be

www.facebook.com/provinciaalhof

www.instagram.com/provinciaalhof

Schrijf je in voor de nieuwsbrief via

www.provinciaalhof.be/nieuwsbrief

Download de Erfgoedapp via de App Store of Google Play

Voormalig passantenhuis Onze-Lieve-Vrouw
van Nazareth, Magdalenagasthuis
en tot voor kort Koninklijk Technisch Atheneum

Zaterdag 10 september
van 14u tot 18u
Zondag 11 september
van 10u tot 13u en van 14u tot 18u

Vrije toegang & gidsbeurten

In 2017 heeft de Stad het vroegere passantenhuis 'Onze-Lieve-Vrouw van Nazareth', de bijhorende kapel en het Magdalenagasthuis aangekocht. De beschermde gebouwen worden door de Stad zorgvuldig gerestaureerd en nadien door vzw Sint-Andreasinstituut in erfpacht genomen. De gerestaureerde panden zullen deel uit maken van de splinternieuwe school, maar tevens openstaan voor breder gebruik.

De bewogen geschiedenis van de site getuigt van een eeuwenlange traditie van duurzame herbestemmingen gecombineerd met allerlei vormen van recuperatie, ook van bouwmaterialen. Met andere woorden een perfecte locatie binnen het jaarthema van Open Monumentendag.

Onze-Lieve-Vrouw van Nazareth

De historische gebouwen liggen schouder aan schouder langs de Nieuwe Gentweg en vormen het visuele sluitstuk van de Garenmarkt. De naamgeving van dit plein duikt echter pas op vanaf het begin van de 18de eeuw. De oudste vermeldingen (1360) spreken immers van 'Ten Nazarette' en later van de 'Nazarettenplafse'. De naam verwijst naar het passantenhuis dat, helemaal op het einde van de toenmalige Eekhoutstraat, in 1326-1327, samen met of waarschijnlijk eerder tegen een bestaande Onze-Lieve-Vrouw van Nazarethkapel opgericht is.

Volgens de overlevering wordt het passantenhuis in 1429 uitgebreid met een éénbeukige kapel. Rekening houdend met de bewaarde vroeg-gotische elementen betreft het hier eerder een verbouwing of desnoods uitbreiding van een reeds bestaand 13de - 14de-eeuws bedehuis.

Magdalenagasthuis

De Magdalenaleprozerie die minstens sinds de 13de eeuw ongeveer ter hoogte van het huidige Sint-Lodewijkscollege (Sint-An-

dries) is gelegen, moet in het woelige laatste kwart van de 16de eeuw omwille van strategische redenen (vrij schootsveld vanuit de stad) volledig gesloopt worden. De gemeenschap van gegoede 'leprozen' vindt echter in datzelfde jaar, 1578, een onderkomen in een deel van het Nazarethpassantenhuis. Het passantenhuis blijft officieel wel bestaan, hoewel beide instellingen min of meer samenvloeiden en de naam 'Nazareth' er verdrongen wordt door 'Magdalenagasthuis'. De welvarende leprozerie verwerft in de volgende jaren, tussen 1586 en 1614, tal van aanpalende gronden en zelfs 22 huizen in de onmiddellijke buurt van het passantenhuis. Lepra is al op zijn retour wanneer op initiatief van gasthuismeester Laurentius Carpentier het bestaande patrimonium ingrijpend wordt vernieuwd en uitgebreid. Zo verrijst na afbraak van een paar huizen, rechts van de kapel, een volledig nieuw hospitaal dat met jaarankers '1617' is gedateerd. Volgens de overlevering en getuige de grote bakstenen wordt deze vleugel opgebouwd met recuperatiebaksteen afkomstig van de vroegere, buitenstedelijke leprozerie. In de aloude kapel wordt de meest zuidelijke beuk aan Maria-Magdalena gewijd.

Uit de diverse rekeningen voor deze werken en een vermoedelijk 18de-eeuws gezicht op verenigde hospitalen van Nazareth en Magdalena kunnen we afleiden dat het Magdalenagasthuis het grootste deel van het bouwblok in eigendom heeft. Het heeft extra poorttoegangen in de huidige Jakobinessen- en Werkhuisstraat.

Hoewel het besmettelijke lepra in onze contreien tegen het einde van de 17de eeuw zo goed als uitgestorven is, blijft het Magdalenagasthuis bestaan, waarschijnlijk als een soort betalend pension en/of deels in de hoedanigheid van opvangtehuis voor de zwaksten van de samenleving.

Pas vanaf 1737 heeft de site opnieuw een duidelijk afgetekende functie. In de zoektocht naar een geschikte locatie wordt het manentuchthuis bij decreet in 1737 binnen deze hospitalen opgericht. Het bestaand patrimonium aan de Nieuwe Gentweg wordt in kaart gebracht en aangepast onder toezicht van stadsarchitect Hendrik Pulinx de Oudere. De architect ontwerpt in 1738 de vernieuwde aankleding van de kapel en het nog ter plekke bewaarde altaar in de zijbeuk.

Hoewel het passantenhuis en het Magdalenagasthuis officieel blijven bestaan tot aan de Franse overheersing, worden ze in 1752 samen met het tuchthuis onderhavig aan één reglement en één directie met gemeenschap van goederen. In de jaren na de reorganisatie en eenmaking van de drie instellingen zien we bescheiden reparaties en uitbreidingen aan het gebouwenbestand tot stand komen. De aankoop van 'brazielhout' voor het rasphuis duikt geregeld in de rekeningen van het tuchthuis op. Minder gekend is het feit

dat de gedetineerden eveneens wol spinnen, weven en tot kledij verwerken en daarnaast ook visnetten vervaardigen. Voor dat laatste worden in 1766 de oude koetsen of bedden van het anderhalve eeuw oude Magdalena-gasthuis uitgedroogd en vervangen door een houten muur met nagels waar de netten op gespannen worden. In dezelfde periode moet het tuchthuis een zekere economische voorspoed kennen, getuige de modernisering van de meesterkamer '*naer de nieuwe gouste*'. In 1768 volgen ingrijpende verbouwingen aan de kapel van het tuchthuis. De kap van het bedehuis is in een dermate staat dat een volledig nieuw dakgebinte voordeliger lijkt. Tegelijk maakt men van de werken gebruik om het kerkinterieur op te frissen en te voorzien van een nieuw bepleisterd tongewelf geleed door gordelbogen op rocailleconsoles. Enkele jaren later, in 1774, bouwt men een nieuwe vleugel tussen het doksaal van de kerk en het kwartier van de gouverneur van de instelling. Het gebouw heeft drie bouwlagen en vijf traveeën en een neoclassicistische, bepleisterde gevel. Het vormt de uitbreiding van het bestaande meesterskwartier, met slaapvertrekken voor zusters op de verdiepingen. De plannen zijn waarschijnlijk naar de hand van Hendrik Pulinx de Jongere. Voordien heeft hij de grootste uitbreiding van het tuchthuis, met name aan de zijde van de Werkhuisstraat, op zich genomen. Als Directeur der Navigatie en Provinciale Werken was hij trouwens (mede-) ontwerper van het geroemde Gentse Rasp- of Correctiehuis uit 1773.

Gezicht op het O.L.-Vrouw van Nazareth- en Magdalenagasthuis, tweede helft 18de eeuw
[©Koninklijke Bibliotheek van België, Ms1182bis_p11]

De meesterskamer uit het Magdalenagasthuis werd eind 19de-eeuw ontmanteld en overgebracht naar het nieuwe museum van de Burgerlijke Godshuizencommissie in de Karthuiszinnenstraat [Stad Brugge, Jan Termont]

Correctiehuis en de Magdalena

Op het einde van de eeuw, in 1797, komt het correctiehuis onder (Frans) staatsgezag, terwijl het Nazarethpassantenhuis en het Magdalenahospice worden opgeheven. De oudste kern van het hospice komt daarbij leeg te staan. Aangezien de Sint-Elisabeth- of Stedelijke Arme Meisjesschool op zoek is naar een nieuw onderkomen, worden ze vanaf 1802 ondergebracht in de vleugel uit 1617. Een jaar later stelt men de kapel ter beschikking van de Assebroekse parochie-zonder-kerk, Sint-Catharina. Vrij snel spreekt men echter van de Magdalena, zelfs in die mate dat de parochie officieel vanaf 1809 'Sainte Madelaine' wordt genoemd. De kapel blijft als noodkerk functioneren tot aan de wijding van de iets verder gelegen, nieuw opgerichte Heilige Magdalena- en Heilige Catharinakerk (1851-1853).

Het grootste en jongste gedeelte van het voormalige tuchthuis doet vanaf 1805 dienst als Bedelaarswerkhuis, dat op zijn beurt de kiem vormt van de oprichting in 1840-41 van het Rijksopvoedingsgesticht in de Werkhuisstraat. In 1882, na de afschaffing van de Sint-Elisabethschool, brengt men de administratie van de Burgerlijke Godshuizencommissie onder in het voormalige Magdalenahospice. De Commissie voorziet bijna onmiddellijk in de oprichting van een museum voor het bewaren én het tonen van een deel van hun rijke kunstcollectie. Twee kamers op de verdieping van de oorspronkelijke directievleugel lijken daarvoor het meest geschikt. Het museum opent in 1885. Amper zeven jaar later verhuist de hele administratie richting Kartuiszinnenstraat. Stadsarchitect Louis Delacenserie wordt aangesproken om ook op de nieuwe locatie een museum voor hun collectie uit te bouwen. Echter, niet enkel de roerende kunstcollectie

krijgt er een nieuwe stek, ter verfraaiing van het nieuwe museum recupereert men er de 18de-eeuwse salons van de Magdalena-leprozerie, inclusief de marmeren schouwen, lambriseringen en meesterportretten uit 1765-1766. Het nieuwe museum in het voormalige kartuiszinnenklooster opent in 1897.

Het Rijk koopt in 1895 de oude gebouwen van het gasthuis op. Vanaf 1903 brengt men er een vrouwengevangenis onder, de zogenaamde Refuge. De strafinrichting zit er slechts tijdelijk. In 1912 verhuist het immers naar het gloednieuwe neogotische complex aan de Zandstraat in Sint-Andries. Naar aanleiding van die verhuis, of mogelijk bij het overbrengen van het Bedelaarswerkhuis naar dezelfde locatie (1920), is een deel van de aankleding van de O.L.V. van Nazareth- en Magdalenakapel eveneens in de nieuwe Refuge terechtgekomen. Het barokke hoofdaltaar van de Magdalena staat tot de jaren 1990 in de Refuge te Sint-Andries. Sindsdien staat het in Vilvoorde, in het Klooster van O.L.V.-ten-Troost (foto André Theys). Een groot eiken Maria-Magdalenabeeld, ook uit de Refuge, blijft evenwel spoorloos.

Brand

Kort na de oorlog, eind 1923, sluit de Stad een huurovereenkomst met de Staat voor het huren van een deel van het oude Magdalena-godshuis. De Stad wil het gebouw inrichten tot 'huiswonen' of 'noodwonen' waar de armste burgers van de stad tijdelijk kamers toegewezen zouden krijgen. In een brief van december 1925 wijst de Koninklijke raad voor Kunstgebouwen en Natuurschoonheden dat de herbestemming tot noodwoningen nefast is 'het gerangschikt gebouw, dat ernstige en verstandige herstellingen eischt, is reeds in zoo

slech-ten staat, dat het betreurenswaardig is de volledige vernieling ervan te voltrekken door er families zonder woonst in te brengen. De Stad verdedigt zich bij de 'Commissie voor Praalgebouwen' (sic) door te verwijzen naar de Staat als eigenaar en het feit de Stad jaarlijks 10.000 fr. aan herstellingen laat uitvoeren. Zolang de Stad geen eigenaar is of kan worden, is ze uiteraard niet bereid de grote restauratiewerken van de Magdalena op zich te nemen!

De argumenten ten spijt blijken de woorden van de Koninklijke raad profetisch: op 25 juni 1928 branden de 14de-eeuwse kapel en het eigenlijke Magdalenagasthuis volledig uit. Het vuur ontstaat, in een lokaal net onder de klokkentoren, bij het aansteken van een petroleumkachel. Op dat moment wonen er 32 gezinnen op de site. De meesten worden tijdelijk in de 'apostolinenkazerne' opgevangen. Sinds de brand in 1928 tot in 1930 blijft het karkas van het Magdalenagasthuis onaangetroffen. Lange tijd is het immers onduidelijk wie voor de kosten moet opdraaien, de Staat of de Stad. Wanneer duidelijk is dat de Stad de schade moet herstellen, blijkt dat de verzekeraar slechts de waarde van de oorspronkelijke, vervallen toestand uitkeert. De Stad moet bijgevolg meer dan de helft van de kosten uit eigen middelen betalen. Uiteindelijk wordt de aanbesteding op basis van een lastboek voor de dakwerken in maart 1931 uitbesteed. Van de geplande reconstructie van het interieur is echter geen sprake meer, zelfs niet nadat ook de Staat daar in 1932 nadrukkelijk om vraagt. Mogelijk is de relatie tussen beide overheden tegen die tijd redelijk verzuurd. Eind 1933 vinden we de zoveelste én laatste aanmaning (sinds 1928 !): de stad moet de resterende gezinnen uit de hospicegebouwen zetten. De Staat kan dan overgaan tot de meest efficiënte methode om gezinnen op hun domein te weren: sloop.

In de volgende twintig jaar beweegt er, afgaand op de beschikbare bronnen, amper iets op de site. Dat verandert in 1953 wanneer de gebouwen aangekocht en omgevormd worden tot Rijkstechnische School (KTA). In de daaropvolgende jaren wordt het braakliggend terrein achter de hier beschreven gebouwen als het ware dicht gebouwd met utilitaire schoolateliers. De vervallen schoolinfrastructuur verdwijnt op zijn beurt in 2021 om vervangen te worden door de huidige schoolinfrastructuur.

Kunsthistorische beschrijving

KAPEL

De oorspronkelijk laatmiddeleeuwse kapel wordt volgens de meeste bronnen ingewijd op 16 januari 1430. De kapel met haar vroeg-gotische kenmerken is in werkelijkheid veel ouder en mag men eerder in de late 13de - begin 14de eeuw dateren. Het plan van Marcus Gerards (1562) vertoont dan weer een gebouw met een verdieping en centrale ingang, met op het dak een klokkenstelsel. De afbeelding lijkt evenmin niet te stroken met de eigentijdse werkelijkheid (cfr. koor, acentrisch portaal,...).

Bouwsporen vrij gelegd tijdens de werken tonen aan dat de georiënteerde kapel vanaf het begin over twee beuken beschikt. De noordbeuk (straatzijde) is het best bewaard en heeft een rechthoekig grondplan met een vijfzijdig koor. Van de zuidelijke beuk lijkt enkel de rechte oostgevel bewaard. De gevel heeft sporen van een hoog spitsboogvormig venster met rondstaafomlijsting. Het bedehuis is net als het achterliggend, zogenaamd passantenhuis, gebouwd met een staand (baksteen)met-selverband. Aan de zuidbeuk werd een eerste maal ingrijpend verbouwd in 1615-1617 en sindsdien gewijd aan Maria-Magdalena. Blikvanger aan de straatzijde, kant Garenmarkt, is het vroeg-gotisch portaal in Doornikse steen, bestaande uit een spitsboog op fijne zuilen met bladerkapiteeltjes. Het vlak in Doornikse steen net onder de spitse waterlijst (met vernieuwde kruisbloem) lijkt te zijn afgekap. De korfboogpoortopeningen en de Tudorboognis lijken uit de 16de of 17de eeuw te dateren en zijn in kalkzandsteen uitgevoerd. De leegstaande nis laat een verdwenen heiligenbeeld vermoeden, waarschijnlijk van een Onze-Lieve-Vrouw. Het mooi versierde bogenfries van de voorgevel is onderbroken en gewijzigd door vier barokvensters, geplaatst onder korfbogen (einde 16de,

begin 17de eeuw). De oorspronkelijke bogen steunen op fraaie gesculpteerde consoles in Doornikse en witte steen. Twee ervan zijn uitgevoerd als een gezicht (links beschadigd). Ze horen stilistisch thuis in de tweede helft van de 13de of begin van de 14de eeuw.

De blindgevel van het vijfzijdige koor, op de hoek van de Jakobinessenstraat, vertoont nog sporen van spitsboogvensters met een kraalprofiel, steunend op driekwartzuiltjes die voorzien zijn van een soort knopkapitelen van Doornikse steen. Een tweede, vergelijkbare omlijsting is rondboogvormig. De afzaten zijn eveneens in baksteen uitgevoerd. Het gaat hier om zeer oud metselwerk, ook verwijzend naar de 13de - 14de eeuw. De steunberen tegen het koor zijn van latere datum. De zeer bescheiden koorkapel werd na de brand van 1928 niet meer hersteld en gesloopt. De gedichte segmentboogopening wijst onder in het koor nog op de oorspronkelijk locatie. Bij de zogenaamde restauratie van de afgebrande kapel besloot men de haakse muur tussen kerk en passantenhuis eveneens te slopen en te vervangen door een eenvoudig hekwerk.

De zijbeuk werd tegen het zogenaamde passantenhuis aangebouwd bij de grootschalige verbouwing tot Magdalenahospice. De barokke vensters houden mogelijk verband met de transformaties die het gasthuis heeft ondergaan bij de herbesteding tot tuchthuis. Hoewel de gevelzijde langs de binnenkoer bewaard is, wordt die sterk verstoord door een 20ste-eeuwse lage aanbouw. De westelijke zijgevel van de zijbeuk vertoont sporen van een spitsboogvenster.

De kapel heeft twee zadeldaken, bedekt met leien. De kapel bezit geen torentje. Het bestaande torentje staat immers op het dak van het hospice.

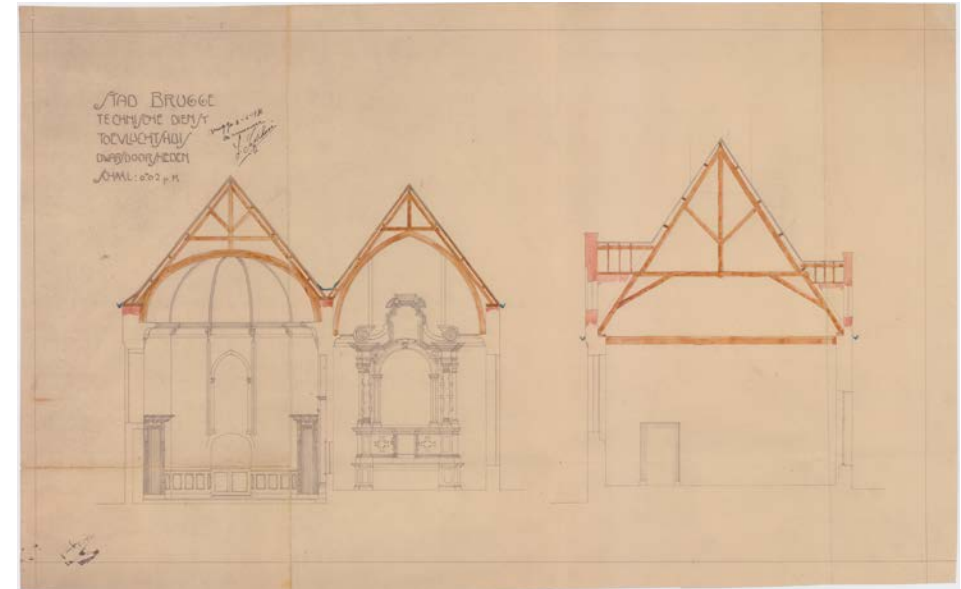
De binnenruimte van de kapel werd tot voor kort gebruikt als werkplaats voor de houtbewerkingsafdeling van de technische school. Enkel de bepleisterde, kalkzandstenen zuilen, de scheibogen en de vensteropeningen zijn bewaard. Het bepleisterd, 18de-eeuws plafond in de vorm van een tongewelf op zware kroonlijst en geritmeerd door gordelbogen rustend op rocaillmotief werd vernield bij de brand van 1928. Het koorkapelletje, de fraaie, barokke portalen aan weerszijden van het koor en een sierlijke epitaaf in de noordelijke koorgevel hebben de herstellingswerken uit 1930-1932 evenmin overleefd. Enkele decennia terug heeft men, naar verluidt, bij vloerwerken onder de huidige vloer van de kapel resten gevonden van skeletten. Bij de recente werken heeft men ook enkele grafplaten teruggevonden. Vast staat dat het originele vloerpad een heel stuk lager lag en er een vloerhoogteverschil was tussen beide beuken. Het barokke altaar staat nu opgesteld in de kerk van het klooster O.L.V.-ten-Troost in Vilvoorde. Het bijpassend altaarschilderij van O.-L.-V.-Tenhemelopneming door J.B. Herregoudts (1723) bevindt zich in de kunstcollectie van het OCMW. Het altaar wordt daar nu gevuld door een Calvarie met knielende Magdalena eveneens afkomstig van de oorspronkelijke site.

Sinds 2021 is het vroegere altaar van de zuidelijke beuk opnieuw zichtbaar. Het altaar zat jarenlang achter een beschermingsmuur. Het barokaltaar uit 1738 werd samen met een groot deel van de kapel ontworpen door architect Hendrik Pulinx de Oudere.

HET ZOGENAAMDE PASSANTENHUIS

Het 'passantenhuis' is aangebouwd aan de zuidoostzijde van de kapel, half tegen het koor, en verder ingesloten door de zijbeuk. Het bakstenen gebouw (staand verband) bestaat uit twee bouwlagen, is verankerd met fraaie ankers met krul en kram, heeft een uitkragende gootmuur, en wordt afgedekt door een zadeldak tussen tuitgevels met schouderstukken en vlechtingen. Aan de koerzijde heeft de gevel op de begane grond drie hoge bolvensters onder een korfboogvormig boogveld, het centrale boogveld heeft een Tudorboog. De toegangsdeur heeft afgeschuinde kanten, maar lijkt een aanpassing van een 17de-eeuwse Tudordeur te zijn. Links ervan een (later ingebracht) rondboognisje. Op de verdieping heeft de koorgevel drie vensters met afgeschuinde kanten, aanvankelijk kruisvensters maar aangepast tot huidige proporties in de 18de eeuw. Het laatste kruisvenster is bijzonder in haar driedigheid. Het dak wordt aan deze zijde oorspronkelijk verlevendigd met twee dakkapellen met 17de-eeuws maaswerk. De overigens blinde, kopse gevel heeft bovenaan een metalen vensterkorf, waarschijnlijk een (flauwe) replica van de oorspronkelijke korf. In de geveltop zijn de sporen van een grote oculus te zien. De zijde naar de Nieuwe Gentweg is op twee getoogde vensters na, hoofdzakelijk blind. Mogelijk zijn de 18de-eeuwse vensteromlijstingen er pas in de jaren 1930 aangebracht. In elk geval werden ze voorgedaan door oudere muuropeningen (cfr. sporen).

Op basis van de bewaarde balkenlaag en het voorkomen van spreidseel klimt het gebouw minstens op tot de 16de eeuw. Het schouwlichaam en de getoogde muuropeningen lijken uit de 18de eeuw te dateren. Het gebouw lijkt minstens vanaf de 17de eeuw verbonden te zijn geweest met de kapel en werd minstens vanaf de 19de eeuw als sacristie gebruikt.

Doorsnede van de kapel en het gasthuis. De geplande reconstructie uit 1931 werd echter nooit uitgevoerd. [Stadsarchief Brugge, archief Openbare Werken, IXA115]

Het barokke altaar staat nu opgesteld in de kerk van het klooster O.L.V.-ten-Troost in Vilvoorde © André Theys

Zicht op de achtergevels van het Magdalenagasthuis juist na de brand van 1928.
(Stadsarchief Brugge, Beeldbank Brugge, verz. A. Brusselle)

MAGDALENAHOSPICE

Het 17de-eeuwse langsgebouw aan de Nieuwe Gentweg bestaat uit een hoge bouwlaag onder een groot dak met vijf grote dakvensters, versierd met 17de-eeuws maaswerk en ankers die het jaartal 1617 vormen. In het tweede register heeft men vijf kleine dakkapellen.

Alle vensters zijn rechthoekig en sinds oorsprong getralied. Let wel, enkel deze met afschuining dateren uit het begin van de 17de eeuw. De overige werden later toegevoegd. Het linkse venster is gevat binnen een spitsboogomlijsting. De rijk uitgevoerde toegangspoort zit onder en binnen een spitsboogomlijsting. Het beeld in de nis boven de kleine toegangspoort stelt de heilige Magdalena voor met de zalfpot, de beschermheilige van de leprozen. Het beeld is naar de hand van steenhouwer Jheronimus Stalpaert en werd voor het eerst gepolychromeerd door schilder Joos Verbrughe in 1617-1618.

Het leien dak wordt bekroond door het klokkentorentje, naar het voorbeeld van het vroegere 17de-eeuwse exemplaar.

Aan de koerzijde wordt het zicht en de mogelijke waardevolle elementen aan het oog onttrokken door een 20ste-eeuwse schoolvleugel. Bij de heropbouw van het afgebrande gasthuis heeft men zich aan de achterzijde niet de moeite getroost de oorspronkelijke dakvensters en -kapellen te reconstrueren. Het interieur heeft helaas geen erfgoedelementen bewaard.

Bronnen

Brugge, OCMW-archief, Magdalena.

Stadsarchief Brugge, Openbare Werken.

H. DEBRUYNE, *'Het museum van de Burgerlijke Godshuizen'*, in: B. BEERNAERT, Open Monumentendag, Conflict, 2011, pp. 76-77.

D. EVERAERT, *'Inkijk in het Brugse mannentuchhuis van de Magdalena via gerechtelijke documenten, 1762-64'*, in Brugs Ommeland, jg. 49, nr. 3, sept. 2009, pp. 131-156.

J. GELDHOF, *'De Claeissins en het Magdalena-leprozenhuis'*, in Brugs Ommeland – Vriendenboek Jozef Penninck, nr. 3-4, 1983, pp. 249-268.

G. MARÉCHAL, *De sociale en politieke gebondenheid van het Brugse hospitaalwezen in de middeleeuwen*, 1981, pp. 49 en 244.

J.L. MEULEMEESTER, *'Een onbekende prent van het Sint-Magdalenagasthuis in Brugge'*, Biekorf, 1987, pp. 133-134.

A. VANDEWALLE, *Inventaris van het archief van de Brugse tuchthuizen*, pp. 259-268.

A. VIANE, *Leprozen en leprozerijen in het oude graafschap Vlaanderen*, pp. 32-34.

Restant van het Prinsenhof?

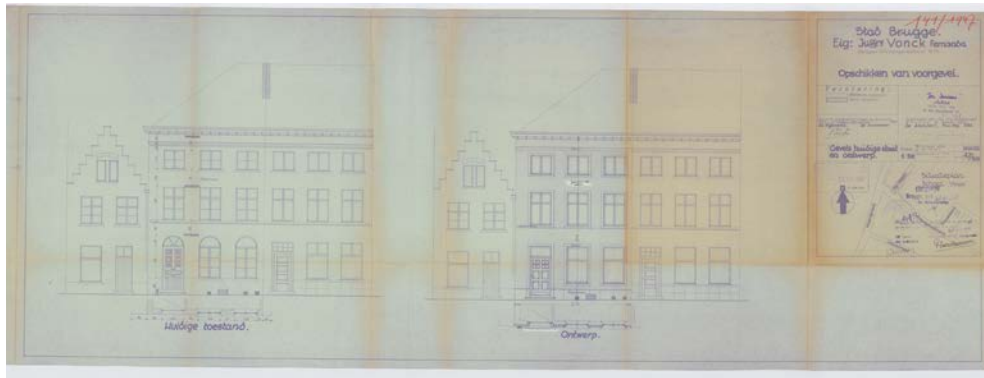
10

Zaterdag 10 september
van 14u tot 18u
Zondag 11 september
van 10u tot 13u en van 14u tot 18u

Enkel op reservatie met gids

Reserveer uw tijdsblok via
www.openmonumentendag.be

Ontvangersstraat 18

Bouwaanvraag voor het wijzigen van de gevel, 1947 (© Stadsarchief Brugge, Bouwvergunningen 141/1947).

Achter de fraaie gevels van de binnenstad zitten vaak nog tal van historische elementen verborgen die de authenticiteit van Brugge's erfgoed bewijzen maar helaas vaak onderbelicht blijven. In de ruim 50-jarige werking van de dienst voor Monumentenzorg stoten de consulenten van de dienst nog maandelijks op ongekende en onvermoede restanten tot zelfs volledige ensembles van de wooncultuur van het verleden. De vondst van het 15de-eeuwse interieur van de Ontvangersstraat 18 is daar een mooi voorbeeld van.

De voorgevel van dit gebouw laat op het eerste zicht niets bijzonders veronderstellen. Kort na de Tweede Wereldoorlog heeft men een bestaande, bepleisterde gevel aangepast aan de smaak van die tijd door er een gemetselde lijstgevel van te maken. Sindsdien valt deze gevel wat uit de toon en zet ze de vroegere 19de-eeuwse eenheid een beetje onder druk. Die 19de-eeuwse eenheid komt er echter pas in 1846. Weduwe Devos vraagt en verkrijgt dan de toelating om de tuin tussen nr. 18 en nr. 8 te verkavelen en dicht te bouwen met vier burgerwoningen achter eenvormige, ne-

oclassicistische lijstgevels. Ook nr. 18 wordt opgenomen in die architecturale eenheid, voorzien van rondboogopeningen op de begane grond en rechthoekige vensters die op de verdiepingen verkleinen. De zware kroonlijst moet het geheel een zekere allure geven.

Toch kan nr. 18 buigen op een lange voorgeschiedenis. In de vroege 19de eeuw was het eigendom van de vermogende familie Legillon. Zij kopen de eigendom van de familie de Gheldere die het ruim 200 jaar in eigendom houdt. Historisch onderzoek in de Zestendeelen – een soort stedelijke voorloper van het huidige kadaster – heeft uitgemaakt dat het domein voor 1649 deel uitmaakt van het tot de verbeelding sprekende Prinsenhof. In de Zestendeelen (JAK, 1654) staat het latere Ontvangersstraat 18 omschreven als *'een heester ofte plaetse van lande'*, naast de *'een huys nieuwe ghedaen maken by dheer Rogier de Gheldere'* en *'noch een huys daer neffens nieuwe ghedaen maken by den zelve'*. Die twee nieuwe huizen kunnen we identificeren als Ontvangersstraat nr. 8 en het identieke pand er rechts van.

Detail van de kaart van Marcus Gerards (1562); de ronde traptoren rechts onder het Prinsenhof zou overeenkomen met Ontvangersstraat 18

De eerste conclusies over het Prinsenhof naar aanleiding en op basis van het archeologisch onderzoek op de site staan beschreven in Het Prinsenhof in Brugge. In dit standaardwerk over de site, maar evenmin op de beschikbare 17de- en 18de-eeuwse afbeeldingen, staan de gebouwen van Ontvangerstraat 18 opgetekend en is de link of de specifieke functie van dit gebouw binnen het geheel van het Prinsenhof duidelijk. Enkel het geëst plan van Brugge door Marcus Gerards (1562) geeft ons voorlopig meer informatie over het uitzicht en het belang van de site. Ook op het zogenaamde Geschilderd plan (tweede helft 16de eeuw) kan men een vergelijkbare constellatie herkennen.

Het pand springt in het oog en is te herkennen aan de traptoren enerzijds en anderzijds aan de tuin die aan de zijde van de Ontvangersstraat door een tuinmuur lijkt te worden afgezoomd. Marcus Gerards toont verder duidelijk dat het voorname huis met de traptoren oostelijk paalt aan één van de twee kaatsspelen van het Prinsenhof. Voor meer informatie over het kaatsspel, haar infrastructuur en de restanten ervan in het Brugse straatbeeld verwijzen we naar Heidi Deneweth 'Kaatsen in Brugge'. Geen van de thans bekende historische afbeeldingen van het Prinsenhof tekenen de gebouwen van Ontvangersstraat 18 op. Of deze volumes dus echt deel uit maakten van het Prinsenhof kan enkel verder historisch onderzoek naar deze Brugse hertogelijke zetel duidelijk maken.

Eigenaars van Ontvangersstraat 18

Ontvangersstraat 18 maakte ooit deel uit van het domein van het Prinsenhof. In 1649 koopt Rogier de Ghelder (°1605-+1669) gans dat domein voor 50.000 gulden. Rogier de Ghelder was een apotheker en kruidenverkoper, die vanaf 1640 belegde in onroerend goed en actief was in bouwondernemingen. Het domein van het gewezen Prinsenhof verkavelde hij en liet er meerdere nieuwe huizen optrekken. Verschillende percelen kwamen in 1653-1661 in handen van zijn oudste zoon Louis, licentiaat in de rechten van opleiding, waaronder een heester of partij land in de Ontvangersstraat. Dit omvatte het huis Ontvangersstraat 18 en een groot stuk onbebouwde grond, waarop later de huizen Ontvangersstraat 10-16 zullen opgetrokken worden. Het domein bleef tot ca. 1800 in handen van de familie de Ghelder. Louis de Ghelder woonde in het voormalig Hof van Charolais, een prestigieus huis met een torentje in de Moerstraat dat hij huurde van zijn vader. Na overlijden van Louis de Ghelder (kanunnik?) erfde zijn broer Martinus het domein in de Ontvangersstraat. Als latere mede eigenaars worden Pieter, Philippe en meester Jan Baptist de Ghelder vermeld. Huis Ontvangersstraat 18 maakte ook deel uit van het eigendom van de familie, en werd in 1711 verkocht aan de familie Legillon en zij bleven tot 1802 eigenaars van Ontvangersstraat 8. Ca. 1800 was huis Ontvangersstraat 18 (D2/48) met de grote partij land langs de straatkant in bezit van verver Van Loo. Het huis werd niet bewoond door de eigenaars. Vanaf 1792 woonde rentenier Thomas Pulincx hier met zijn dienstmeid. Na 1800 worden als bewoners vernoemd de weduwe Anne Lefevre, herbergierster van beroep, met haar dochter Anna Bekaert, getrouwd met metselaar Jan Maes, met hun twee jonge dochters. Vervolgens betrok de jonge onderwijzer Amand van Bortersdiele het huis met zijn dienstmeid Caroline Prevot. Vanaf 1809 woonde hier brouwer van wit bier Jan Ladan (°1769-+1823) met zijn echtgenote en verschillende leden van de familie Ladan. Tot het eigendom behoorde ook een brouwerij die rechts gelegen was op het perceel grond waar later de huizen Ontvangersstraat 10-16 zullen verrijzen. Rond 1830 wordt gans dat domein eigendom van een Gentenaar De Pottere. Hij verhuurde het aan brouwer Morisse De Schepper (°1790), getrouwd met Jeanne Rotsaert (°1786). In 1846 wordt huis Ontvangersstraat 18 grondig verbouwd en de brouwerij verdwijnt en dat perceel wordt verdeeld in vier kavels, waarop de huizen Ontvangersstraat 10, 12, 14 en 16 worden opgetrokken.

Juwelierster Maria Geuns, weduwe van zilversmid Bernardus Devos, wordt eigenares van al deze huizen. Het grote eigendom komt vervolgens in handen van hun zoon Bernardus (°1 augustus 1801), goudsmid van beroep. Hij nam in 1850 zijn intrek in het huis Ontvangerstraat 18. Vooraf was het verhuurd geweest aan Joannes Doyen en zijn echtgenote Adelaida Schautteet, met hun twee zoontjes. Hij verwierf ook aanpalend goed in de Moerstraat. Het bestond uit een huis en een drukkerij. Goudsmid Bernardus Devos was in 1828 getrouwd met Emelia Vande Casteele, koopvrouw in kanten. Zij betrokken het huis in de Ontvangersstraat met hun twee dochters, Elisa (° 25 maart 1829) en Sophia (° 17 juli 1837). Via een erfenisverdeling kwam het huis in handen van dochter Sophia Devos. Zij bleef in het huis wonen. In 1882 wordt het huis Ontvangersstraat 18 verkocht aan zoutzieder en kolenhandelaar Philippus Schram (°6 januari 1813). Hij was getrouwd met Anna-Marie De Grande (°1814). Philippus Schram overleed op 22 juli 1889. Zijn echtgenote werd 98 jaar oud en overleed in 1912.

Vertrekkend van de materialiteit van de bestaande volumes op dit perceel gaan we er van uit dat er op zijn minst een link was met het Prinsenhof. Zij het niet als onderdeel van het eigenlijke hof, dan wel als zijnde een voorname woning die onder meer via de traptoren de aandacht wenste te trekken van de hertogen. Evenzeer straalde de nabijheid van het prestigieuze Prinsenhof af op de bewoners van Ontvangersstraat 18. In de Ontvangersstraat en de aangrenzende straten rond het Prinsenhof waren meerdere hoven en instellingen gelegen. Zo verwijst de straatnaam naar de woning die de heren van Gistel speciaal in deze straat lieten bouwen voor de ontvanger van hun tolrechten. In de straat lagen verder ook het hof van Dudzele en op de hoek met de Noordzandstraat de kanselarij van Vlaanderen.

Ondanks de herhaaldelijke verbouwingscampagnes die het pand kende, zijn in het gebouw nog tastbare bewijzen aan die roemrijke periode terug te vinden. De huidige ruimte-indeling lijkt in hoofdzaak in de 19de eeuw te zijn gecreëerd, maar op zolder begrijpt men de opbouw van het originele gebouw het best. De oorspronkelijke dakkap is dan wel sinds 1980 volledig verdwenen, naast de voor- en achtergevel lopen nog twee van de drie draagmuren tot tegen het dak door. Het gebouw laat zich met andere woorden in vier aaneengeschakelde volumes lezen, met elk hun eigen vloerniveaus en vaak enkele tot meerdere structuren die teruggaan op de 15de eeuw of later.

De tweeledige kelder bevindt zich in het volume aan de straatzijde. Het gros van de kelder met tongewelven komt overeen met de oppervlakte van de voorste kamer, inclusief de huidige inkomhal in het verlengde van de kamer. De vorige eigenaar heeft het amalgaam

aan en de opeenvolging van plafonds weggenomen waardoor de primaire draagconstructie is vrijgekomen. Deze bestaat uit één moerbalk (evenwijdig met de straat) en twee strijk balken met kinderbalken. Opvallend, de balksleutels op de begane grond hebben inkavelingsgaten van een korbeelconstructie. Tegen de straatgevel, ongeveer in het midden, zijn de balkenlagen zowel boven de begane grond als boven de verdieping opengewerkt met een raveelconstructie, vermoedelijk in functie van een schoorsteenkanaal. De tweede verdieping kwam er pas in de 19de eeuw en vervangt er naar alle waarschijnlijkheid een trapgevel met het achterliggend zadeldak over de gehele lengte van het gebouw.

Ter hoogte van de huidige 19de-eeuwse trap zit de aanzet van een vroegere achtzijdige traptoren. De uitbouw ervan is het best zichtbaar in de scheimuur met de linker buur. Onder het huidige trappenhuis bereikt men de kelder. In dezelfde diepte van de trap strekt zich op de gelijkvloerse verdieping als op de eerste verdieping telkens een kamer uit die ingrijpend verbouwd is, getuige de zwakke samengestelde balkenlagen. In de zuidoostelijke hoek van de benedenkamer zitten nog een restant van een 16de- of 17de-eeuwse deuromlijsting.

Het volgende volume is iets smaller dan het voorhuis. De latere onderverdeling ten spijt gaat het om een indrukwekkende kamer van bijna 40 m² (ca 560 x 680 cm) en ca. 370 cm hoog. De ruimte heeft een zoldering bestaand uit een samengestelde balkenlaag. Moer- en strijk balken zijn uitgevoerd met bijzonder sierlijk uitgewerkte balksleutels met peerkraalmotief en steunen op natuurstenen, afgeronde consoles. Op de verdieping heeft men een gelijkaardige ruimte van slechts 290

Foto van de zuidoostelijke gevel van het dwarsvolume, net voor de getrapte geveltop werd verwijderd (Dienst voor Monumentenzorg, 2006).

cm hoog. De samengestelde balkenlaag heeft er moerbalken met balksleutels met kwatrondprofiel. De samengestelde balkenlagen zijn beschilderd, maar moeten nog verder op hun afwerkingspakket worden onderzocht.

De bakstenen gevels zijn volgens het staand metselverband gebouwd. Aan de buitenzijde staat de gesloten, noordelijke buitenmuur in schril contrast met de royaal opgewerkte zuidelijke muur. Gericht naar een vroegere tuinzone, met zicht op het illustere Prinsenhof, bevinden de vensters zich in verdiepte nissen met afgeschuinde kanten.

Het sluitstuk van deze woning heeft een rechthoekig grondplan en staat loodrecht op de rest van het gebouw. De helft van dit onderdeel is in het verleden afgesplitst en hoort nu bij het achterliggend Hotel Duke's Palace. De uitkragende gootmuur loopt aan de zuidoostelijke zijgevel verder en was er tot 2006 voorzien van een getrapte geveltop. De oostelijke zijde is uitgewerkt als een tuitgevel met schouderstukken. De langste zijde, met name de noord-oostelijke gevel, wordt wederom bekroond door een uitspringende gootmuur die boven de uiterst rechtse travéeën overgaat in een puntgevel. De meeste muuropeningen zijn getoogd en hebben afgeschuinde zijkanten.

Binnenin dit achterste volume bestond de ruimte per bouwlaag uit telkens twee kamers, wederom met elkaar verbonden via een getoogde doorgang. De helft van de ruimtes werd ingrijpend verbouwd in functie van het hotel, maar de kamers in Ontvangersstraat 18 getuigen nog van de 15de-eeuwse oorsprong. In beide bouwlagen worden de kamers (ca. 450 x 450 x cm; h= ca.310 & ca. 290) overdekt door samengestelde balkenlagen waarvan de balksleutels op de begane grond met een peerkraalmotief en op de verdieping met een kwartrondprofiel zijn afgewerkt. De bestaande 19de-eeuwse schoorstenen en de ruimere raveelconstructie er rond wijzen op de oorspronkelijke schoorsteenboezems. Grootste merkwaardigheid in beide plafonds zijn de bewaarde, maar helaas sterk gehavende, spreidselestraken enerzijds en de behouden kleurpakketten op de samengestelde balkenlaag anderzijds.

Ontvangersstraat 18 is met andere woorden een bijzonder gave getuige van de wooncultuur van het Bourgondische Brugge en verdient, of het nu deel uitmaakte van het Prinsenhof of niet, diepgaander onderzoek.

Spreidsele?

Spreidsele is dun (enkele mm), meestal kwartiersgezaagd eikenhout dat bovenin tussen twee kinderbalken wordt gelegd, maar onder de eigenlijke plankenvloer ligt. Gezien het niet zo evidente productieproces vinden we dit enkel bij de rijkere woningen in de 15de en 16de eeuw terug. Spreidsele treft men hoofdzakelijk in de zoldering van de begane grond aan. De dunne plaatjes werden aangebracht omwille van esthetische overwegingen. De voegen van de bovenliggende plankenvloer werden immers aan het oog onttrokken, tegelijk leverde de

tekening van het kwartiersgezaagd hout een fraaier beeld op. Spreidsele hield ook stof of zand van bovenliggende verdiepingen tegen. De dunne plaatjes werden ook louter omwille van het prestige aangebracht.

Peerkraalmotief?

Het peerkraalmotief is genoemd naar een staafversiering waarvan de doorsnede op een peer lijkt. Peerkraal was een populaire profile-ring in de bouwkunst tussen de 13de en 16de eeuw.

Bronnen

B. HILLEWAERT & E. VAN BESIEN, *Het Prinsenhof in Brugge*, Brugge, 2007.

Sanne MAEKELBERG & Krista DE JONGE, 'The Prince's Court at Bruges: A Reconstruction of the Lost Residence of the Dukes of Burgundy', *Architectural Histories*, 6(1): 23, pp. 1–14. DOI:10.5334/ah.227

H. DENEWETH, 'Kaatsen in Brugge', in *Brugs Ommeland*, 2004, pp. 5-18.

De renovatie en herbestemming van de site Oud Militair Hospitaal

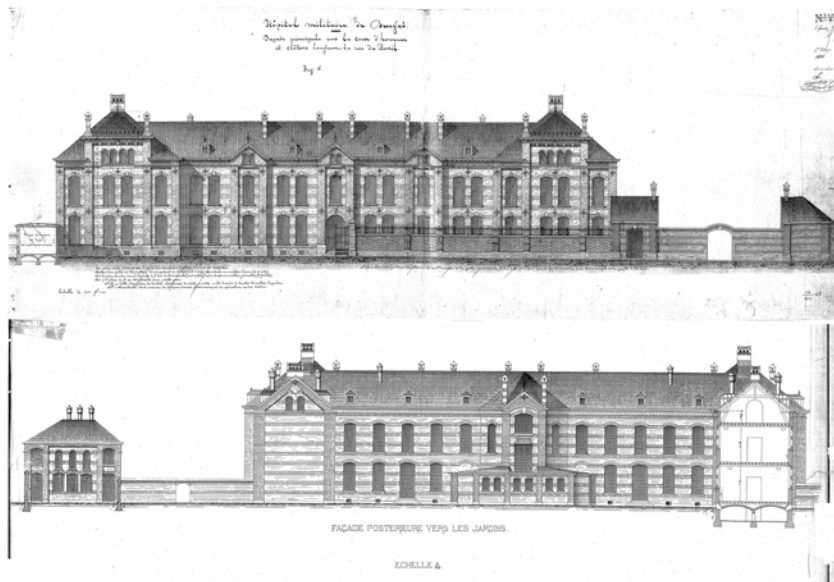

Zondag 11 september
van 10u tot 13u en van 14u tot 18u

Vrije toegang & gidsbeurten

11

Peterseliestraat 23

Historiek

Als garnizoenstad met op momenten meer dan 2.500 soldaten had Brugge nood aan kazernes en hospitalen. In eerste instantie werden voormalige zusterkloosters gebruikt zoals de Karmelietessenkazerne op de Vlamingdam en de Weylerkazerne in de Hugo Losschaertstraat/Ezelstraat. Voor de bouw van een nieuw militair hospitaal werd gekozen voor een braakliggend terrein aan de Peterseliestraat. Eigenaar John Sutton (1820-1873) ruilde de grond in april 1868 voor het voormalige klooster aan de Vlamingdam, waar hij een groots nieuw Engels-Belgisch seminarie wilde uitbouwen.

De bouw van het hospitaal tussen 1869 en 1872 gebeurde naar het ontwerp van architect Hendrik Beyaert (1823-1894), een van de belangrijke 19de-eeuwse Belgische architecten. Hij verwierf faam met prestigieuze projecten als het park aan de kleine Zavel, de Concert Noble (1870) in Brussel en het station van

Doornik (1875-1879) en in zijn atelier werden de grondleggers van de Art Nouveau, zoals Victor Horta en Paul Hankar, gevormd.

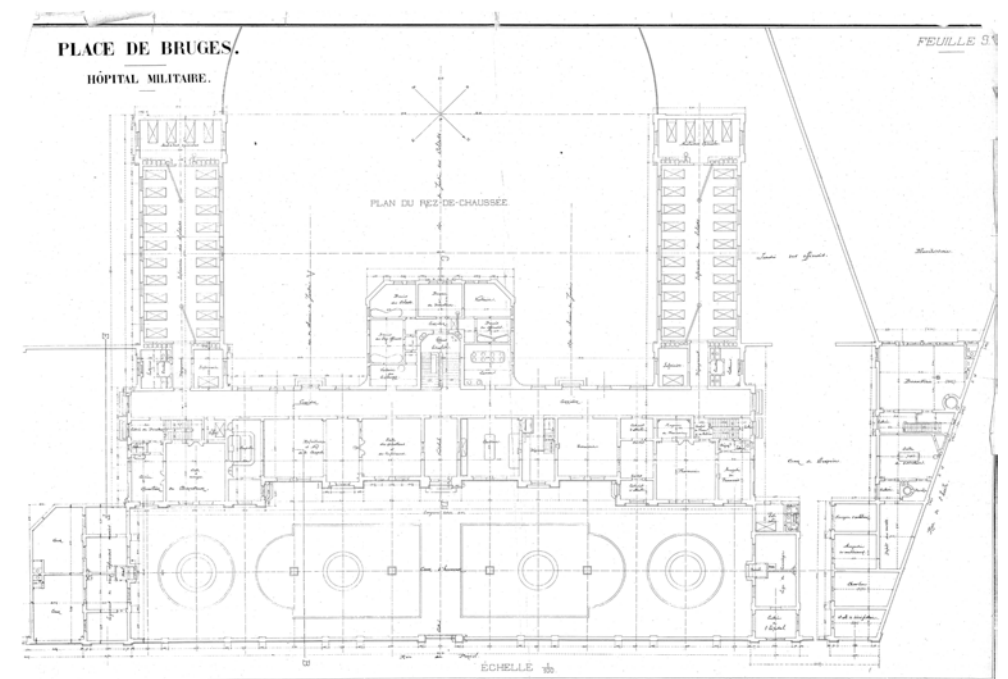
Sinds het midden van de 19de eeuw was men er van overtuigd dat 'onzuivere lucht' verantwoordelijk was voor de verspreiding van ziekten. Een modern hospitaal moest dan ook een vrijstaand gebouw zijn in een groene omgeving met een goede verluchting en grote, hoge vensteropeningen. Het gebouw is opgebouwd op een U-vormig grondplan met aan de zijde van de Peterseliestraat aanvanke-lijk een cour d'honneur die geflankeerd werd door woningen voor de conciërge en verplegend personeel. Via de centrale hoofdtoegang kwam men aan de traphal en voornaamste circulatiegang. In de dwarsvleugels waren op de twee niveaus ziekenzalen ingericht voor soldaten. Officieren en onderofficieren werden ondergebracht in kleinere kamers met één tot acht bedden op de eerste verdieping van de straatvleugel (in totaal was er een capaciteit

van 144 bedden). Op de benedenverdieping bevonden zich vooraan de kapel, de keuken, de apotheek, het woonkwartier van de directeur, wachtlokalen en de keuken. In de centrale aanbouw met de trap waren badruimtes en kleedkamers voorzien. Ook de geneesheren (er waren steeds twee dokters actief) en de apothekers hadden een eigen ruimte. Hendrik Beyaert ontwierp ook de typische siertuin met drie afgescheiden delen voor soldaten, onder-officieren en officieren.

De gevels werden met zorg uitgewerkt in een eclectische stijl en geaccentueerd met sieran-kers en natuursteen elementen. In 1937-1938 werd het originele hellende dak vervangen door een extra verdieping. Het nieuwe platte dak deed dienst als solarium, een vaak gebruikt

element in de toenmalige geneeskunde.

Reeds kort na W.O. II verloor het gebouw zijn functie als ziekenhuis en vanaf 1951 werden er administratieve eenheden van het leger ondergebracht. Vanaf 1974 tot 2009 werkte hier de 5de Regionale Directie der Militaire Bouw-werken, een eenheid bevoegd voor de militaire bouwwerken in Oost- en West-Vlaanderen en Linkeroever Antwerpen. De Stad Brugge kocht in 2011 dit voormalige militair zieken- huis voor 4,1 miljoen euro met de bedoeling er een sociaal woonproject te realiseren. Met dat doel werd een nieuw Gemeentelijk Ruimtelijk Uitvoeringsplan opgemaakt en goedgekeurd en in 2019 werd een vergunning verleend voor de herbestemming van de site tot sociale woningen en publiek park.

SOCIAAL BOUWPROJECT VIVENDO

De sociale huisvestingsmaatschappij Vivendo begon eind 2021 met de werken op de site. De plannen omvatten enerzijds de renovatie van de bestaande gebouwen tot 24 appartementen, 4 woningen en 6 gelijkvloerse handelsunits die verhuurd zullen worden. Daarachter verrijst een nieuwbouwproject met 52 appartementen op een ondergrondse parkeergarage met 86 parkeerplaatsen en 60 fietsenstallingen. De woontypes variëren van een- tot drieslaapkamerwoningen voor twee tot maximaal vijf personen.

Het bestaande hospitaalgebouw krijgt een nieuwe trapkoker die toegang geeft tot passerelles op het eerste en tweede verdiep. Deze passerelles lopen langsheen de oorspronkelijke hoofdgangen in het gebouw. Deze worden open gemaakt waardoor de structuur en de leesbaarheid van het historisch gebouw behouden blijft. Voordeel hierbij is dat men voor de indeling van de appartementen niet gebonden is aan de grote raampartijen die op ruime afstanden van elkaar gepositioneerd zijn. De pandgang kon op die manier ook ingedeeld worden in private terrassen. Synergie tussen nieuwbouw en renovatie zal worden bekomen door het gebruik van identieke materialen en tinten. Zo zal het parement van de nieuwe trapkoker uitgevoerd worden in dezelfde roodbruin gnuanceerde gevelsteen als de nieuwbouw en zullen de passerelles/voorzetgevels van zowel renovatie als nieuwbouw uitgevoerd worden in wit gelakt staal. Bijkomend worden doorheen het ganse project tal van accentkaders in messingtint voorzien. De bestaande gevels worden van enkele nieuwe, minimalistische raamuitbou-

wen en erkers voorzien, een kleinschalige ingreep die het gebouw een eigentijdse touch zal geven. De voorgevel zelf blijft ongewijzigd. Verder worden de gevels gereinigd en hersteld waar nodig en wordt het schrijnwerk vernieuwd naar origineel model.

De nieuwe bebouwing wordt losgekoppeld van de bestaande waardevolle gebouwen waardoor het historisch karakter behouden blijft en er zichtlijnen worden gecreëerd vanuit het hoofdgebouw naar de omgeving. Door het aanpassen van de bouwhoogtes van de nieuwbouw zal het bestaande stadsbeeld buiten de straatmuren niet wijzigen. De bebouwing aan de rand is maximaal 2 bouwlagen hoog en neemt toe naar het midden van het terrein, waar het de confrontatie aangaat met het hoofdgebouw van de kazerne. Om toegang en doorzicht te bieden naar de achterliggende groene strook en naar het Belfort werd het nieuwe volume in twee delen opgesplitst. Beide delen blijven door middel van de ondergrondse parking en een doorlopende passerelle op de 1ste verdieping met elkaar verbonden. De horizontale circulatie naar de verschillende entiteiten verloopt ook hier over buitenpasserelles, die uitgewerkt werden als een volwaardige, secundaire en transparante gevel. Voor de nieuwbouw wordt de buitenschil voorzien in een gevelsteen die qua kleur aansluit bij de bestaande kazerne. De binnenzijde wordt voorzien in een contrasterende witte gevelsteen. Het dakenritme is een verwijzing naar de geschakelde rijwoningen met zadeldaken en topgevels die eigen zijn aan de Brugse context.

Het projectgebied wordt omsloten door een hoge muur in baksteen en grenst aan de Pe-

© Vivendo

terseliestraat, Snaggaardstraat, Hemelrijk en Oliebaan. De bestaande muren zijn historisch en stadslandschappelijk waardevol en worden slechts beperkt doorbroken. Aan de binnen- en buitenzijde zullen klimplanten de intieme sfeer versterken en een meerwaarde betekenen met het oog op biodiversiteit. Met de nieuwe, plaatselijke doorbrekingen in de tuinmuren wil men een betere doorwaadbaarheid nastreven en de site laten heropleven. De binnentuin heeft met de aanwezige markante lindebomen, dennen en berken een belangrijke troef. Bij de inplanting van de nieuwbouw werd rekening gehouden met deze bestaande bomen, die in grote mate bijdragen tot een sfeervolle en aangename woonkwaliteit. Er wordt maximaal ondergronds geparkeerd om deze open ruimte zoveel mogelijk te behouden. Het meer omsloten binnengebied wordt doorgetrokken naar de groene parkzone aan de achterzijde van het project.

Het Hospitaal Onze-Lieve-Vrouw van de Potterie

Zaterdag 10 september
van 14u tot 18u
Zondag 11 september
van 10u tot 13u en van 14u tot 18u

Vrije toegang
(met uitzondering van museum)

12

Potterierei 79

Historiek

Passantenhuizen of hospitalen werden in de middeleeuwen meestal aan een invalsweg opgetrokken. Hier in de onmiddellijke omgeving van het Dampoortcomplex, waar heel wat handelaars en reizigers de stad binnenkwamen, was dit heel opportuun. De behoeftige of arme zwakke, de zieke en de passant vonden er onderdak en voeding. De nabijheid van het water was essentieel om de werking van de instelling te kunnen verzekeren. Aan de Potterierei woonden en werkten veel pottenbakkers en aan de kant van de Langerei situeerde de zgn. Wijk, het havengebied waar scheepswerken waren gevestigd.

In een oorkonde voor de stadsschepenen opgesteld op 11 oktober 1276 verbonden Lambrecht de Wulf en Colaert de Makelaere er zich toe om jaarlijks zes pond te schenken aan het Spitaal van Onser Vrouwe dat staet up die Potterie. De instelling bestond toen reeds. In 1289 verleende de bisschop van Doornik bovendien ook officieel de toestemming om op de site van het 'spitaal' een kerk met een kerkhof op te richten.

De lekenzusters, die instonden voor de verzorging en de opvang van de passanten en de zieken, konden de opdracht financieel niet klaren. Ze hadden hulp nodig en de stadsmagistraat besliste kort na 1300 het hospitaal te laten samensmelten met het Heilige-Geesthuis, een stedelijke caritatieve instelling uit de Goezeputstraat, die reeds in de 12de eeuw bestond. Het Heilige-Geesthuis verleende hulp en zorg aan thuisblijvende arme en zieke Bruggelingen, de zgn. scamele huusweken of huisarmen.

Vanaf dat ogenblik vormden de lekenbroeders van het Heilige-Geesthuis samen met de zusters van de Potterie een dubbelgemeenschap. De stadsmagistraat beperkte hun aantal tot veertien in 1319 (zeven broeders en zeven zusters; de broeders moesten minimum 20 jaar oud zijn, de zusters minimum 15). De Potterie kende een sterke ontwikkeling in de loop van de 14de eeuw. Er werd veel gebouwd en het patrimonium werd met schenkingen verrijkt. De armendis die verbonden was aan de instelling deelde wekelijks brood uit, soms kledij en vlees op grote feestdagen. Al rond 1411 was de Potterie in functie als bejaardentehuis, maar bleef nog steeds onderdak geven aan passanten. De bejaarden moesten Brugs poorter zijn om er kost en inwoon te krijgen. Aan de instelling, die als een parochie werd beschouwd, was een pastoor verbonden, wiens loon vaak door de stad moest worden betaald. Zielenzorg was immers een essentieel element in de zieken- en bejaardenzorg.

Vanaf het midden van de 15de eeuw legden de broeders en zusters professiegeloften af en droegen ze een habijt, eigen aan de instelling. In de 16de eeuw wordt Onze-Lieve-Vrouw van de Potterie uitsluitend door zusters augustinessen geleid.

De diswerking, die in een charter staat beschreven, werd overgenomen uit het Heilige-Geesthuis. Het is een voorloper van de verschillende parochiedissen die in de 14de eeuw tot stand komen. Noodlijdenden werden hier gesteund door het uitdelen van voedsel, kledij en brandstof en ook hier werd de dis achteraan in de kerk opgesteld. Met een dispenning (meestal uitgedeeld aan de eigen bewoners) kon brood, spek, boter, haring maar ook lijnwaad of schoenen verkregen worden.

De historische gebouwen van het prachtige Onze-Lieve-Vrouw van de Potterie dateren van de 13de tot de 18de eeuw. Vanaf de Potterierij zijn drie dwarsvleugels te onderscheiden. Het linker dwarspand is de voormalige ziekenzaal met monumentale schoorsteen (eind 13de eeuw), het middelste is de kerk (1359) en het rechter is de Mariakapel (1623). De straatgevels zijn eenvoudige bakstenen puntgevels verfraaid met natuurstenen elementen. De monumentale schoorsteen, overvloedig met maaswerk versierd, wordt 16de-eeuws gedateerd. Vóór de kerkgevel werd met de restauratie van 1880 een houten luifel en een bidbankje gebouwd in functie van de devotie tot Maria (het 14de-eeuwse beeld kon van hieruit aanbeden worden).

Achter de ziekenzaal bevinden zich de 15de-eeuwse kloostergebouwen met een keuken (met gotische haard en met eind 17de-eeuwse betegeling met zgn. Delftse tegels), de refter met een interieur in Lodewijk XVIde-stijl en een archiefkamer (1478).

Net zoals bij de andere caritatieve instellingen werd het beheer van de Potterie met de Franse revolutie overgedragen aan de Commissie Burgerlijke Godshuizen. Het bejaardentehuis werd verder uitgebouwd.

Tot 1836 waren de laatmiddeleeuwse gebouwen nog steeds als bejaardentehuis in gebruik. Het bewonersaantal nam echter steeds toe en in de loop van de 19de en 20ste eeuw volgden een groot aantal bouwcampagnes elkaar op. In 1870 woonden er bijvoorbeeld 131 bejaarde vrouwen die door 17 zusters werden verzorgd. In 1976 bouwde het OCMW een nieuw bejaardentehuis, goed voor 220 bewoners.

Reeds in 1847 had de toenmalige Commissie van Burgerlijke Godshuizen beslist om de middeleeuwse ziekenzaal in te richten als museum. De kunstvoorwerpen die er werden tentoongesteld hadden een verscheiden herkomst. Naast werken van het hospitaal zelf waren er stukken te zien van afgeschatte instellingen zoals het leprozenhuis Magdalena.

In 1880 wordt het complex gerestaureerd n.o.v. architect Karel Verschelde (1842-1881). De restauratieplannen worden ter plaatse bewaard. Verschelde, die in 1881 overlijdt, had grondig de Brugse bouwkunst bestudeerd en was een aanhanger van de neogotische beweging die naar stijleenheid streefde. De voorgevels van Onze-Lieve-Vrouw ter Potterie zijn op basis van bronnen- en sporenonderzoek teruggebracht naar hun vermeende oorspronkelijke toestand. De ingreep heeft het huidige uitzicht van de gebouwen bepaald. In 2000-2002 zijn de buitenvolumes en de zolders van de kerk en de ziekenzaal opnieuw hersteld naar het ontwerp van architect Piet Viérin.

In 1934 zijn op initiatief van pastoor Alfons Maertens een deel van de gebouwen als museum heringericht en werd er een bescheiden (en pittoreske) kunstgalerij bijgebouwd.

Kunstwerken

In de ziekenzaal zijn verschillende merkwaardige kunstwerken opgesteld. De acht meter lange reftertafel uit 1424 is zeer merkwaardig. De muren zijn behangen met 16de-eeuwse zusterportretten. De zoldering bestaat uit moeder- en kinderbalen die met de 19de-eeuwse restauratie met nieuwe houten plankjes werden gestoffeerd. In de eerste kamer worden barok meubilair en huisraad tentoongesteld. In de tweede ruimte wordt het

huishoudelijk leven geïllustreerd met schilderijen, meubels en tinnen voorwerpen. Verder in de pandgang is de indrukwekkende collectie religieus zilverwerk van de Potterie te bewonderen, veelal van Brugse origine.

De kerkbeuk uit 1359 is overwelfd met een houten spitsbooggewelf, versierd met smalle ribben. Het gewelf wordt ondersteund door drie moerbalken. Het vijfhoekig koor is afgedekt met een tongewelf met sluitstenen, waarvan er vier met een figuratieve versiering nog uit de 14de eeuw zouden dateren. De grote zaal stond tot in de 15de eeuw rechtstreeks in contact met de kerk. Toen de functie van Onze-Lieve-Vrouw van de Potterie meer en meer werd omgevormd tot bejaardentehuis, werd gekozen voor een afsluiting. De scheidingskolommen zijn nog steeds zichtbaar.

Het fraaie marmeren doksaal is in 1664 door de Antwerpse kunstenaar Jacob Cocx (1593/97-1665) vervaardigd. Cocx was als Antwerpenaar ook Brugs poorter en bovendien getrouwd met een Brugse vrouw. Hij kreeg hier verschillende interessante opdrachten. In de nis van het doksaal is de patroon van de zusters, de heilige Augustinus, uitgebeeld. Onder de bogen van het doksaal twee altaren. Het linkeraltaar is toegewijd aan Sint-Antonius en het rechter aan Sint-Bandraan, als patroon van de scheepstimmerlieden.

De eikenhouten preekstoel dateert uit 1639 maar is nog in een renaissancestijl uitgewerkt. In het koor zijn twee grafmonumenten in renaissancestijl bewaard. Rechts vond de 16de-eeuwse Brugse burgemeester Nicolaas Despars een laatste rustplaats. Hij was voogd van dit hospitaal en is ook als kroniekschrijver bekend gebleven. Het linkse graf dateert uit

1613 en is dit van Joannes de Beer en Roberta d'Aubermont.

In de Mariabeuk trekt vooral het mirakelbeeld de aandacht. Het is in witte natuursteen gehouwen en wordt omstreeks 1300 gedateerd. De staande madonna houdt het kind Jezus op haar linkerheup. Dit beeld wordt hier vanaf de 14de eeuw vereerd en verschillende mirakels worden aan haar toegeschreven. Het is één van de belangrijkste gotische sculpturen in Brugge. De wandtapijten of mirakeltapijten die in deze beuk zijn opgehangen verwijzen naar die speciale devotie. De tapijten staan op de Vlaamse topstukkenlijst.

Het gaat om drie wandtapijten met achttien taferelen die de wonderen verhalen die dankzij Onze-Lieve-Vrouw ter Potterie ter plekke zijn gebeurd. De teksten onder het taferel verduidelijken het verhaal. De iconografie is gebaseerd op een 16de-eeuws mirakelboekje dat hier in het museum wordt tentoongesteld. Jean Bethune bouwde in 1896 een kapelletje aan deze beuk om het praalgraf van de Zalige Idesbald Van der Gracht op te stellen. Idesbald (ca. 1100-1167) was cisterciënzermonnik en derde abt van de Duinenabdij in Koksijde. De Duinheren bouwden in Brugge, net naast het hospitaal van Onze-Lieve-Vrouw van de Potterie, in 1627 een nieuwe abdij. De stoffelijke resten waren door Nicolaas de Roovere, de laatste duinheer, aan de zusters van de Potterie geschonken. Het houten reliekschrijn is in een zuivere neogotische stijl gerealiseerd. Duurzame ontwikkeling van de site onder de hoede van Mintus

In Onze-Lieve-Vrouw van de Potterie wordt reeds eeuwenlang zorg aangeboden in een verscheidenheid aan vormen. Momenteel

bevinden zich naast de kerk en het klooster ook een WZC en een voorziening voor mensen met een niet-aangeboren hersenletsel (NAH) op de site. De NAH-voorzieningen behoren tot de Welzijnsvereniging Ons Huis. De Nieuwe Notelaar is een nieuwbouw die werd opgeleverd in 2011, De Zeven Gaven een renovatie die werd geopend in 2016. Samen bieden zij 23 residentiële plaatsen en 20 voltijdse plaatsen voor dagcentrum aan. Het WZC Ter Potterie van Zorgvereniging Mintus werd in 2016 voltooid en telt 126 bedden.

Reeds van bij de aanvang van de verschillende bouwprojecten werd duidelijk gesteld hoe deze zouden worden opgevat. Enerzijds als een moderne architectuur, rekening houdend met alle noden, wensen en regelgevingen van toepassing op de respectievelijke bestemmingen. Anderzijds rekening houdend met de historische context en alle bijhorende voorschriften en vereisten die hieruit voortvloeien. Door de ligging in de Brugse binnenstad is de keuze van materialen gelimiteerd tot de natuurlijke materialen: houten schrijnwerk, keramische of natuursteen gevels en keramische of leien daken. Dit vormde een uitdaging, maar tegelijk een opportuniteit om een sobere, rustige architectuur te creëren in deze historische context, beladen met een rijke geschiedenis.

Dit resulteerde in 3 bouwprojecten, elk met een eigenheid en zijn kwaliteiten. Niettegenstaande de diversiteit, werd een samenhangend geheel gecreëerd. Daarbij kunnen de voorzieningen ten volle ingezet worden,

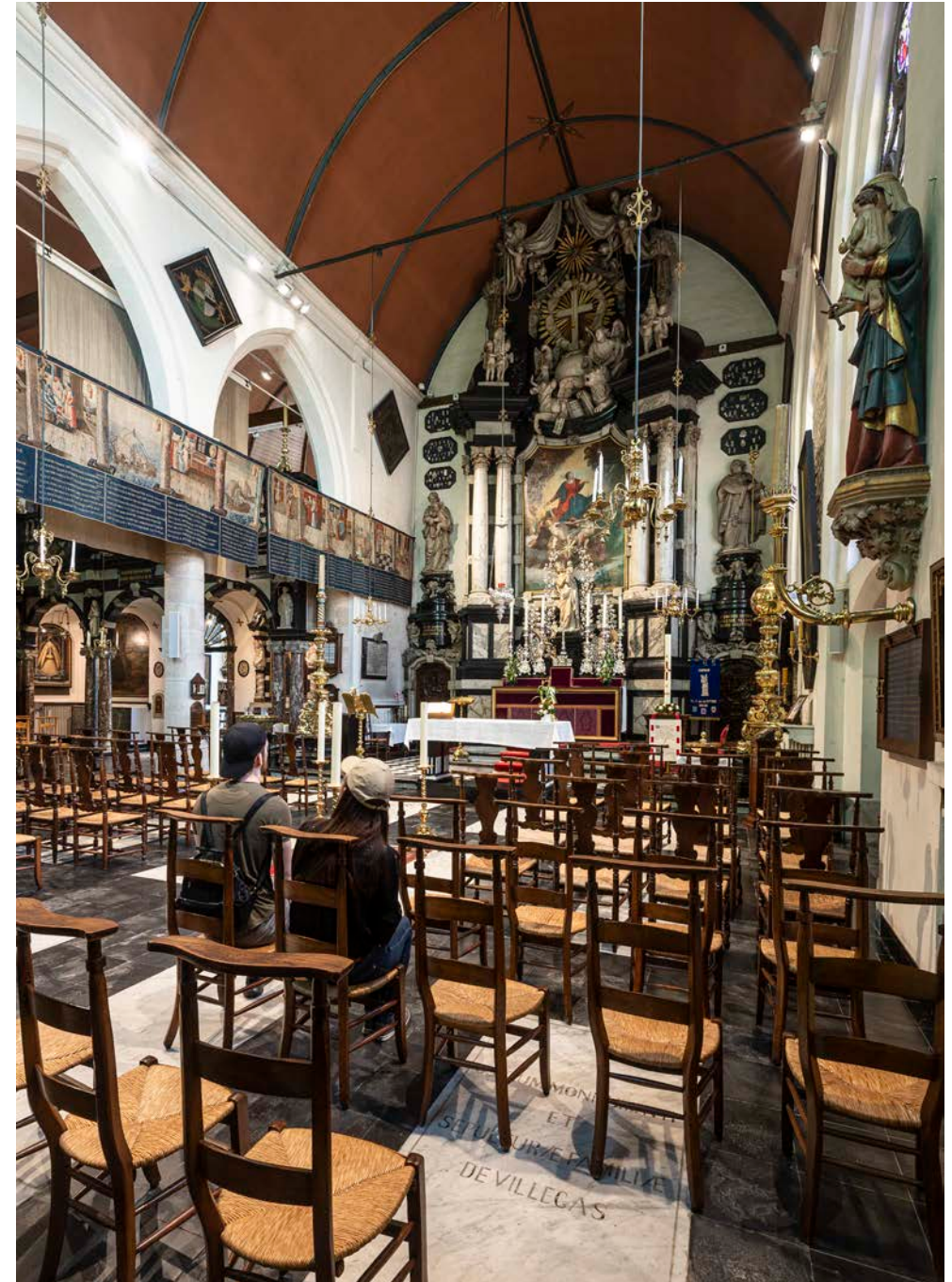
telkens binnen de eigen specifieke doelgroep. Niettegenstaande de traditionele bouwmaterialen aan de buitenzijde, werden de interieurs helder en transparant uitgewerkt. Dit creëerde luchtige leefruimtes die een aangename omgeving voorzien voor de vele bewoners van de site. Daarnaast ondersteunen deze de werking optimaal.

Bij de keuze van de technieken werd maximaal ingezet op vernieuwende processen en technieken. Deze dragen bij tot een duurzame ontwikkeling van de site en van de zorg die er geboden wordt. Zo werden alle gebouwen optimaal geïsoleerd en benutten ze maximaal het aanwezige potentieel.

Delen van het klooster zijn geklasseerd, net als het zicht door de poort gelegen aan de Potterierei. De diverse ontwerpers dienden hier rekening mee te houden. Dit resulteerde in een inplanting die zich oriënteert op, maar ook distantieert van deze elementen.

Bij de buitenaanleg van de diverse projecten werd telkens een optimale toegankelijkheid gerealiseerd. De grote stadstuin van het WZC is sinds kort publiek toegankelijk als "Brugs Buurtpark". De tuinen van de NAH-voorzieningen blijven evenwel afgesloten vermits deze een privaat karakter hebben.

Elk project werd eveneens voorzien van één of meerdere kunstwerken. Deze zijn telkens te bezichtigen vanuit de tuin.

De renovatie en restauratie van het stedelijk Conservatorium

Zaterdag 10 september
van 14u tot 18u
Zondag 11 september
van 10u tot 13u en van 14u tot 18u

Vrije toegang & gidsbeurten

13

Sint-Jakobsstraat 23-25

Historiek

Het Stedelijk Conservatorium van Brugge is sinds 1886 ondergebracht in een 18de-eeuws stadspaleis of hôtel. De woning is genoemd naar de bouwheer ervan, Albert Claesman (+1750). Na de dood van zijn broer François in 1734 werd hij baron van Male en dus eigenaar van het gelijknamige slot. Verder was hij heer van Vyve, schepen van Brugge (1717-1750) en meerdere malen burgemeester van het Brugse Vrije.

Als telg uit een adellijke koopmansfamilie had Albert Claesman tegen 1740 meerdere, aanpalende eigendommen tussen de Geerwijnstraat en de Sint-Jakobsstraat via erfenissen en aankopen verworven.

In overeenstemming met zijn adellijke positie liet hij in 1742 op de plaats van een achttal middeleeuwse gebouwen een nieuwe stadsresidentie bouwen. Zoals gangbaar in het vroegere bouwbedrijf werd zoveel mogelijk werk en materiaal uitgespaard. Het stijlvolle hôtel steunt immers op de fundamenten van de oudere bebouwing. De kelders zijn aldus een amalgaam van middeleeuwse kelders en 18de-eeuwse verstevigingen en uitbreidingen. De vroegere bebouwing heeft dan ook bijgedragen tot het onregelmatig grondplan van het nieuwe palazzo. Zelfs de binnenkoer, aan de Sint-Jakobsstraat, gaat terug op een eeuwenoud, onbebouwd erf. Het is trouwens rond dit erf dat de nieuwe woning naar Franse mode werd geconcipieerd, namelijk met de woonvleugel of corps-de-logis tussen koer en tuin (entre cour et jardin).

De binnenplaats en de hoofdgevel zaten oorspronkelijk verscholen achter een zware poort. Samen met de toen nog blinde straatgevel

keerde de residentie zich duidelijk af van het straatgebeuren. Enkel het fronton met wapenschilden boven de ingang – vergelijkbaar met deze boven de ingang tot het hof van Pittem – liet een adellijk verblijf vermoeden. De bijna vierkante binnenplaats moet een fraai zicht geboden hebben op de brede voorgevel en toegangspartij van het hôtel. In de vleugel links van de toegang waren tot 1852 vermoedelijk de stallen en koetshuizen ondergebracht. Het oorspronkelijk uitzicht en concept van de binnenkoer werd echter in de tweede helft van de 19de eeuw te niet gedaan door de bouw van nieuwe remises en stallen rechts op de binnenkoer (de vroegere conciërgewoning).

De tuingevel biedt een beter zicht op het twee bouwlagen tellend complex met leien schilddak. Net als de initiële toegangspartij is de achtergevel heel symmetrisch opgevat. De honingkleurige natuurstenen gevels lijken met hun uitspringende zijpartijen de tuin te willen omarmen. De aangelegde siertuin was toen aanzienlijk groter en had naast verschillende bijgebouwen ook een poort naar de Geerwijnstraat. De strenge gevelritmiek wordt enkel verlevendigd door de hardstenen portiek met Ionische zuilen (steenhouwersmerken van Mathias Monnoye en H. Poliart, Arquennes-Feluy) en de rondboognissen met wapenschild en putti.

De invloed van de Franse smaak en architectuurregels komt het sterkst naar voor in de ruimte-indeling van de nieuwe herenwoning. Geheel volgens de aanbevelingen in Franse architectuurtraktaten en gravures werd het interieur geschikt volgens een aantal welomschreven principes.

Zo speelden zicht- of circulatieassen een primordiale rol. Een eerste as of enfilade moest een soort dwarsdoorsnede bieden en leidde van de koer via een centrale hal rechtstreeks naar de achtergevel waar via een bordes een fraai uitzicht op de tuin werd geboden. De tweede enfilade, de enfilade des portes was belangrijker. Ze lag aan de tuinzijde en bestond uit een functionele opeenvolging van kamers in de langsrichting van de woonvleugel. De deuren tot de kamers lagen in dezelfde as en boden dus een doorzicht. Hoe langer de enfilade, hoe hoger de welstand van de bewoners. Niet zelden trachtte men daartoe de enfilade optisch te verlengen door middel van spiegels. In hôtel Claesman start de enfilade in klas G

en eindigt aan het altaar van de huiskapel, een afstand van bijna 40 meter!

Eveneens in navolging van de Franse adellijke wooncultuur was het herenhuis onderverdeeld in diverse appartements met een specifieke rol. Elk appartement bestond op zijn beurt uit een groepering van kamers die naar gelang hun hoedanigheid tot het publieke terrein dan wel tot de uiterst private sfeer behoorden. Elk appartement had minstens een antichambre (voorkamer) en een chambre, maar kon naar believen worden aangevuld met andere kamers (slaap-, woonkamer, bibliotheek, boudoir, etc.). Op de benedenverdieping waren de appartements gericht op ontvangst: pronk-

kamers voor zakelijke gelegenheden, naast appartements voor familiale, lossere bijeenkomsten. Op de verdieping stonden ze ten dienste van één persoon, de heer of dame des huize. De galante wenteltrap, gelegen voor het corps-de-logis, stond in voor de verbinding tussen beide verdiepingen.

Naast de circulatieassen voor de adellijke bewoners was er een apart circuit voor de bedienden die via verborgen deuren, secundaire gangen en kleine trappen alle kamers quasi ongemerkt konden bedienen. De voornaamste dienstvertrekken lagen trouwens rondom een tweede koer of basse-cour aan de huiskapel (ter hoogte van huidige balletzaal).

Ondanks latere ingrepen is de voornoemde somptueuze aankleding herkenbaar in het monumentaal trappenhuis waar verschillende ruimtes via 18de-eeuwse, eikenhouten vleugeldeuren op uitgeven. Weelderig is verder de eikenhouten slingertrap met klauwstuk als trappaal en haar elegante balustrade. De trapwand is afgewerkt met een houten lambrijsing met ingewerkte deur naar een dienstvertrek.

Aansluitend bij het trappenhuis strekt zich de op de tuin gerichte woonvleugel uit. Het centraal salon, dat rechtstreeks naar de tuin leidt, heeft echter een 19de-eeuwse aankleding. Links ervan bevindt zich de Ryelandt-kamer, een luxueus salon met kamerhoge, eikenhouten lambrijsingen en een marmeren schouw in rococostijl. Het stucplafond is een eeuw jonger. Het daaropvolgend salon bevindt zich in linker zijrisaliet en is iets kleiner. Het bewaart 18de-eeuws stucwerk, waaronder, tussen twee vensters, een korf met tuingerief in Lodewijk XV-stijl. De schouw is dan

weer in Directoire-stijl (1795-1799) uitgevoerd. In de as van de enfilade des portes bevindt zich daarachter een voorkamer tot de unieke huiskapel – op de verdieping biedt een gelijkaardige voorkamer eveneens zicht op de kapel. De rechthoekige bidruimte van bescheiden omvang heeft afgeronde hoeken. Het verdwenen altaar stond voor een rondboognis. De ruimte bewaart een uitzonderlijk fraai uitgevoerd stucplafond in rococostijl.

De ruimtes rechts van het centraal salon zijn minder gaaf tot ons gekomen. De vleugeldeuren en een geheel van marmeren schouwmantel met boezem en plafond in eenvoudig stucwerk in de laatste ruimte vormden de enige 18de-eeuwse getuigen en ook op de verdieping resten slechts schaarse sporen van de oorspronkelijke toestand (naast vleugeldeuren, veelal stucplafonds).

In 1852 wordt het herenhuis door de erfgenamen van Xaverius Simon verkocht aan de familie Augustus Valckenaere-Thomas, bankier en suikerfabrikant, en zijn broer Adolphe Valckenaere.

Na de aankoop werd het hôtel in twee gesplitst. De opdeling in 1852 ging gepaard met grondige verbouwingen naar een ontwerp van architect Isidore Alleweireldt.

Het gebogen fronton, vermoedelijk gevuld met de wapenschilden van Claesman, boven de toegangspoort werd toen verwijderd en vervangen door de huidige vazen. Ook de houten poort diende te verdwijnen voor een smeedijzeren hekken.

De vleugel links van de koer, waar men de vroegere koetspoorten kan herkennen, werd

een aparte woning. De blinde benedenverdieping van haar straatgevel voorzag men daartoe van een centrale deur en telkens twee vensters. Binnenin kreeg de linkervleugel eigen trappen en een achterhuis met een cour vitrée. De vleugel werd verhuurd aan Auguste Merlin, een groothandelaar in koloniale goederen.

Het hoofdvolume bestemd voor de familie Valkenaere, werd toen ook door architect Alleweireldt onder handen genomen. Zijn hand is onder andere herkenbaar in het ronde bovenlicht dat de 18de-eeuwse slingertrap van bovenaf verlicht. Het centraal salon, dat naar de tuin leidt, heeft hij in de lengte geritmeerd door pilasters en voorzien van een rondboognis en een 19de-eeuws plafond met klassieke kroonlijst. Andere ingrepen beperken zich tot het aanbrengen van supraporta's in stuc boven de 18de-eeuwse deuren, 19de-eeuws stucplafonds en de inbreng van vaak second empirie-getinte schoorsteenmantels.

Ongeveer 15 jaar later wordt het vroegere hôtel aan de Stad verkocht. De liberale burgemeester Jules Boyaval richtte er een niet-confessionele kostschool voor gegoede meisjes op, als tegengewicht voor het katholieke monopolie op het onderwijs. De aanhoudende kritiek en de kosten voor deze exclusieve instelling op de stedelijke begroting leidde ertoe dat de school nauwelijks 10 jaar later werd opgeheven.

Onmiddellijk stelde men voor de 'Arme Meisjesschool' van de Grauwwerkersstraat naar deze locatie over te brengen. De verhuis van zo'n 350 leerlingen vroeg een heel hoge investering, maar men hield voet bij stuk. Hôtel Claesman huisvestte tijdelijk de meisjes-school.

Na menig onderzoek en besprekingen besliste het College in 1885 om het conservatorium, dat toen gevestigd was aan de Langerei, te verhuizen naar het 18de-eeuwse herenhuis. Precies 137 jaar later is het stedelijk conservatorium nog steeds in hôtel Claesman ondergebracht.

Uit: Christophe DESCHAUMES, *Sint-Jakobsstraat 23, 'Hôtel Claesman of het huidig Stedelijk Conservatorium', in: Brugge neoklassiek. Open monumentendagen 2017*, Brugge, 2017.

De werken, een stand van zaken

Op maandag 8 juni 2020 startten de ambitieuze restauratiewerken aan het Conservatorium. Stad Brugge heeft verschillende doelstellingen in haar programma van eisen voorop gesteld: een opwaardering realiseren van het gebruik door studenten, leerkrachten, directie en bezoekers, een optimalisatie op vlak van toegankelijkheid, brandveiligheid en maximale verduurzaming (zoveel mogelijk beperken van de energievraag). Alle voorgestelde ingrepen werden telkens nauwgezet onderzocht hoe dit best geïntegreerd kan worden met behoud én tevens het in ere herstellen van de erfgoedwaarden van dit beschermde pand. Stad Brugge werkt voor de realisatie van dit project samen met het architectenbureau S T U D I O B O N T en het studie bureau AIKO.

De grondige renovatie bestaat uit functionele aanpassingswerkzaamheden, met specifieke aandacht voor brandveiligheid, toegankelijkheid en het verbeteren van de akoestiek in alle klaslokalen. Een aantal bestaande ruimtes werden grondig herbekeken, zodat naast de bestaande klaslokalen enkele nieuwe polyvalente ruimtes voorzien worden: een nieuwe polyvalente zaal wordt ingericht in de voormalige conciërgewoning, een balletklas met bijhorende kleedruimtes en een nieuwe opdeelbare muziekklas die zal voldoen aan hoge akoestische prestaties. Er wordt een lift voorzien zodat alle ruimtes toegankelijk zijn. Hiermee zal het Conservatorium een nieuw élan krijgen en zal het gebouw maximaal ingezet kunnen worden voor lessen, repetities,

Deze grondige renovatie is eveneens een uitgelezen moment om energiebesparende maatregelen te integreren. Het blijft een uitdaging om een meer dan 200 jaar oud gebouw aan te

passen aan de huidige energievereisten. Door op een doordachte manier verschillende maatregelen te combineren kan heel wat vooruitgang worden geboekt.

Door te gaan isoleren (daken en zoldervloeren als vloer boven de nieuwe kelder) wordt een vermindering van de infiltratieverliezen van 30% gerealiseerd.

De bestaande verlichting wordt vervangen door moderne LED-armaturen. Gezien de vloeren op de verdieping geopend moeten worden, kunnen de armaturen op de juiste locatie ingeplant worden, wat het lichtcomfort én het te installeren vermogen ten goede komt.

In een gebouw dat door en door geschiedenis uitademt, vormen de ramen de spiegels van het verleden. De nieuwe ramen naar oud model zijn aan de buitenzijde voorzien van monumentenglas met lichte vertekeningen en trekstroken authentiek aan hun tijdsgeslacht. De achterliggende glasopbouw met verdunde glasspouw is volgens de vereisten van de 21e eeuw, zowel op vlak van isolatie als veiligheid, om zo de cirkel met het heden weer rond te maken. Waar de historische ramen bewaard en hersteld werden zijn er voorzetramen geplaatst om zo ook perfect te voldoen aan de hedendaagse normen qua isolatie, veiligheid en akoestiek.

De bestaande verwarmingsinstallatie die dateert van 1998 wordt volledig vervangen en gekoppeld aan een systeem van vloerverwarming op het gelijkvloers in combinatie met ingebouwde ventilo-convectoren op de verdieping. De stookinstallatie zal future-proof zijn gezien ze hydraulisch zo zal worden ontworpen dat het gebouw later makkelijk kan aansluiten

op een warmtenet. Daarnaast wordt gecontroleerd geventileerd met warmte-recuperatie om het comfort te verhogen. Om het elektriciteitsverbruik te verminderen worden er ook fotovoltaïsche panelen geplaatst. De panelen worden enkel geplaatst op de dakdelen die niet vanop straat zichtbaar zijn.

Om duurzaam om te gaan met water wordt er een regenwaterput van 20.000 liter geïnstalleerd. Er wordt regenwaterrecuperatie toegepast voor alle toiletten en er wordt tegelijk een buffer geplaatst om intense buien op te vangen.

Al deze ingrepen en hedendaagse technieken worden uitgevoerd met de grootste zorg voor het waardevolle erfgoed.

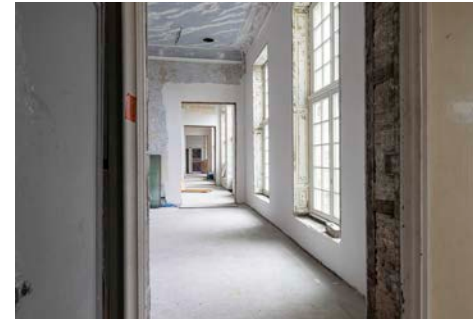
Dankzij de ontmanteling van de 20ste-eeuwse toevoegingen zoals lichte scheidingswanden, verlaagde plafonds,... krijgen de ruimtes terug hun originele maatverhoudingen. Op verschillende plaatsen wordt zo het originele plafondlijstwerk terug zichtbaar gemaakt. Met het oog op een herwaardering van het monument werd op de verdieping de originele 'enfilade des portes' terug geopend. Met de komst van een

lift wordt gestreefd naar een algemene toegankelijkheid. Dankzij een nieuw ontkoppeld draagvloersysteem kunnen de opgehoogde vloeren van de verdieping worden verwijderd en krijgen de ruimtes hun oorspronkelijke verhoudingen terug.

Uit de ruimtelijke analyse van het voormalige herenhuis kwamen twee plekken naar voor die een grondige aanpak en nieuwe architectuur toelieten om de algemene ruimtelijke en functionele organisatie van het stedelijke conservatorium weer op punt te stellen met het oog op de toekomst en aandacht voor de erfgoedwaarde.

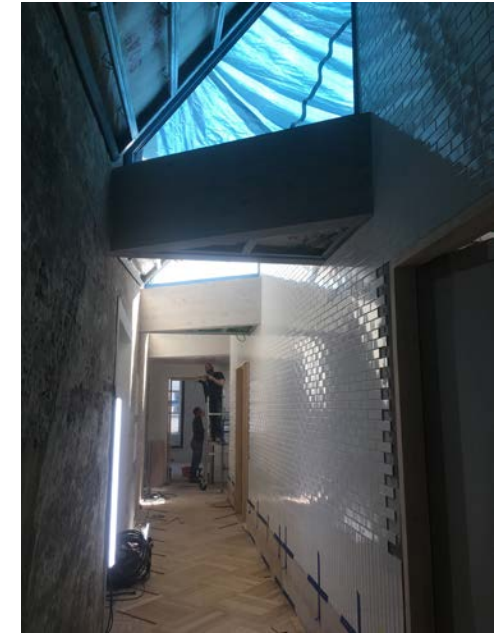
Concreet wordt dit vertaald in een volledig vernieuwde danszaal volgens de huidige normen en eisen, centraal in het gebouw op het gelijkvloers nieuw sanitair en op de verdieping een nieuw (opdeelbaar) leslokaal.

Beide nieuwbouwzones zitten volledig ingesloten in het gebouw, waardoor natuurlijke daglichttoetreding enkel mogelijk is via het dak. Dit resulteert in een spel van daklichten, afgestemd op de bouwhoogtes van het omliggende stadsweefsel. De minder bedeelde

lokalen krijgen door de dynamisch uitwaaiende daklichten een heel specifieke en eigen ruimtelijkheid.

Gezien de functie van conciërgé verval, komt ook de woning in het voormalige koetshuis vrij. De ruimte wordt opengewerkt tot een polyvalente klas waarbij zowel de tussenvloer als de tussenmuren geëlimineerd worden. Door de afbraak van de niet-originele gevel- & dak-elementen van de conciërgewoning komt de oorspronkelijke structuur van het koetshuis naar voor. De koergevel wordt opgebouwd naar origineel model en volgens hedendaagse bouwmethodes. Het schrijnwerkgeheel is achterliggend voorzien in slanke stalen beglaasde deurgehelen. Een gepigmenteerd architectonisch betonnen element introduceert de verdwenen arcadebogen met doorlopende kroonlijst en evoceert de verdwenen originele bovenlichten met glasverdeling in stervorm. Gelijklopend met deze grondige aanpassingswerken werd er begin 2022 ook een restauratiedossier opgestart voor de restauratie van de kapel met de aansluitende waardevolle salons op het gelijkvloers. Deze werken worden uitgevoerd onder begeleiding van architectenbureau BENOIT DELAEY - conservatiearchitecten.

Deze werken omvatten de restauratie van de kapel met de glas-in-loodpanelen, de houten lambrisering van de Ryelandt-kamer, de monumentale dubbele deuren, de restauratie van de wandkasten en de marmeren schouwen, schilderwerken en de mixtionvergulding op de houten lambrisering. Na de restauratiewerken zal de bibliotheek van het conservatorium hier ondergebracht worden.

Vanaf 1 september 2022 gaan de lessen terug door in het conservatorium. De polyvalente zaal, dansklas en de zone van de bibliotheek zullen volledig afgewerkt zijn na de herfstvakantie.

Cleen Vlaenderen of Huis van Outvelde

14

Zaterdag 10 september
van 14u tot 18u
Zondag 11 september
van 10u tot 13u en van 14u tot 18u

Enkel op reservatie, met gids

Reserveer uw tijdsblok via
www.openmonumentendag.be

Exact 10 jaar geleden konden we tijdens Open Monumentendag het buurpand, Vlamingstraat 98, bezoeken. Sinds enkele jaren heeft echter dit beeldbepalend hoekpand ook nieuwe eigenaars die het gebouw een broodnodige restauratie- en renovatiekuur laten ondergaan. Vlamingstraat 100 sluit perfect aan bij het duurzaamheidsthema van OMW van dit jaar. De woning kan immers al meer dan 500 jaar buigen op dezelfde functie binnen dezelfde, eeuwenoude muren.

Het gebouw gaat minstens terug tot de 15de eeuw, maar werd doorheen de eeuwen herhaaldelijk aangepast, opgesmukt of gewoonweg hersteld. Het gebouw heeft een toegang tot de reie (sinds enkele eeuwen een tuintje van aangespoelde grond, de zogenaamde cijnsgrond) via de kelderverdieping. Boven de gelijkvloerse verdieping met de karakteristieke erker zijn er nog twee verdiepingen en een zolder onder het afgewolfd zadeldak.

De schilderachtige ligging wordt voor een groot deel bepaald door het water van de Augustijnenrei - grens van de eerste stadsomwalling - en de 14de-eeuwse Vlamingbrug -op de plaats van de 12de-eeuwse Vlamingpoort.

Het huis wordt vaak genoemd naar de bekendste eigenaar van het pand, Herman van Outvelde, een goudsmid die op 18 juli 1514 de toestemming van de stad krijgt om een erker in de zijgevel te bouwen. In de erker komt zijn goudsmeltkot. De aandachtige kijker kan in de erker nog sporen ontwaren van de vroegere rookkanaaltjes waarlangs verhittingsdampen werden afgevoerd. De erker bood verder ook de mogelijkheid meer licht in het atelier te brengen, maar laten we evenmin vergeten dat de erker ook bijzondere reclame was voor de

opdrachtgever zelf, een goudsmid die edelmetalen in dezelfde laatgotische trant kon uitwerken.

In 2012 wezen we bij de openstelling van Vlamingstraat 98 reeds op de verschillende schilders en ambachtslieden die de buurt bevolkten. Gedurende de 15de eeuw, en zeker in de 16de eeuw, was de buurt rond de Vlamingbrug dan ook de artistieke smeltkroes van Brugge. In de omgeving woonden opvallend veel edelsmeden en schilders. Al

in de 15de eeuw zou Hans Memling aan de Vlamingbrug zijn ateliers hebben gehad. Aan deze zijde van de reie woonden onder meer schilders als Willem Benson op nr. 100 en bijvoorbeeld Adriaen Isenbrant in het Groen Huys, de woning op nr. 69 die hij van goudsmid Willem vanden Cruce had gekocht. De aanpalende burens waren allen edelsmeden, op de schildersfamilie Rogiers na (nr. 71). De kunstenaarskolonie strekte zich ook uit aan de overzijde van de Augustijnenrei waar onder meer telgen uit de bekende schildersfamilie Claeissens vertoefden naast meesters als Pieter Pourbus en Lanceloot Blondeel.

Eigenaars van Cleyn Vlaenderen

Het hoekhuis is in 1574 eigendom van Osten Matruut de Oude, die er ook woonde, tot aan zijn dood in 1583. Zijn erfgenamen verkopen het huis in 1584 aan Bastiaen Caneel die het huis in datzelfde jaar terug van de hand doet, aan Francois le Monier. In 1615 schenken hij en zijn echtgenote Josine Isenbaert het huis aan Magdaleene Crabbe, de weduwe van hun zoon Michel le Monier. In 1628 koopt Ritsaert vander Helle het huis. Vanaf 1633 woonde de nieuwe eigenaar Jan van Bassevelde in het huis tot aan zijn dood. Op het einde van zijn leven schonk hij het huis aan Cornelia Louvenagel onder voorwaarde dat zij voor hem zou zorgen. In 1653 komt het

huis in bezit van de familie Le Maire. Francois Le Maire woonde er jarenlang. De familie Le Maire verkoopt in 1741 het huis aan Francois Venagie. Vervolgens komt het Karmelietenklooster in bezit van het huis. In 1761 is Pieter de Clecq eigenaar en zijn erfgenamen verkopen het huis in 1775 aan lintenwever Petronelle vanden Berghe (°1734). Samen met haar zusters en verschillende nichten, allen van beroep kantwerksters en lintenwevers, woonden zij in het huis en baatten er een garenwinkel uit. Petronelle vanden Berghe overleed in 1820, alsook verschillende andere leden van de familie in 1821. De scherprechter van Brugge, Jan-Baptiste Boitquin (°1793-+1878) werd dan de nieuwe eigenaar. Hij woonde in het huis, met zijn echtgenote Marie de Visser (°1792), afkomstig uit Middelburg. Medebewoner was Franciscus Boitquin (1807-1892), eveneens scherprechter en die uit Brussel afkomstig was. Nadat de Boitquins waren verhuisd kwamen hier achtereenvolgens Emile Pierret (°1817), gepensioneerde ambtenaar uit Brussel en weduwe Pauline Latruwe (°1800) met haar twee dochters wonen. In 1878 kwam het huis via erfenis in bezit van Emile Legros-Blomme, bediende te Schaarbeek. In 1880 verkocht hij het huis aan loodgieter Jan Baert-Valckenaere. Het huis bleef alleszins tot in 1920 eigendom van de familie Baert. In 1911 was bij erfenisverdeling horlogemaker Isidore Lammens-Baert eigenaar geworden.

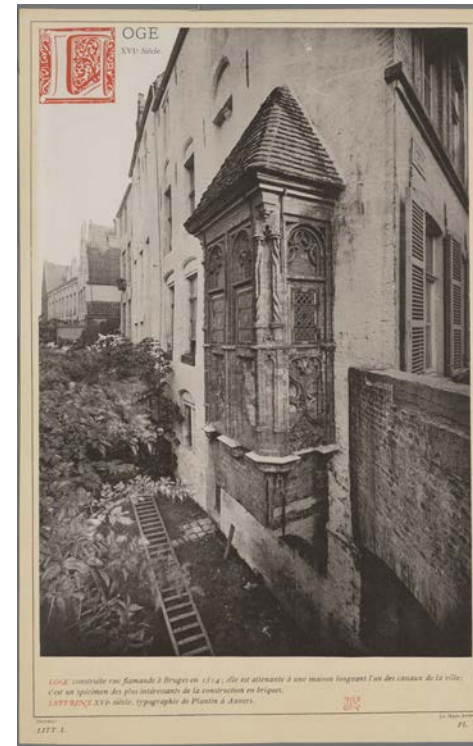
De oorspronkelijke houten voorgevels van Cleen Vlaenderen worden hoogstwaarschijnlijk in 1741 vervangen door een stenen voorgevel. Een kleine 100 jaar later, in 1848, sloop men echter de getrapte geveltop en past men ze aan tot de meer modieuze lijstgevel. Opdrachtgever was Jean-Baptiste Boitquin, één der laatste scherprechters van België.

In de tweede helft van de 19de eeuw begint men onder Engelse invloed de eigen Brugse baksteenarchitectuur uit de laatgotische periode meer naar waarde te schatten. Kenschetsend hiervoor is het feit dat een van de eerste stadspremies voor de restauratie van particuliere gebouwen, de zogenaamde Kunstige Herstelling, aan het opknappen van de laatgotische erker wordt gewijd (1877). De bestaand verflagen op de erker worden verwijderd en de baksteen 'schoon' gemaakt door middel van het toen gebruikelijke schaven van de baksteen. De vensters van de uitbouw worden tegelijk voorzien van historiserende glas-in-loodramen.

In 1951 wordt de erker beschermd, de rest van het gebouw verdient die erkenning niet. Waarschijnlijk kon men de absurde consequenties van dergelijke 'classeringen' nog niet inzien? Bijna 100 jaar na de eerste Kunstige Herstelling neemt de pas opgerichte dienst voor Monumentenzorg en Stadsvernieuwing in 1974 de restauratie van de erker op zich. De dienst had toen nog een eigen materiaalbank en eigen werkmannen in dienst die geheel in de geest van de tijd, proefondervindelijk, maar gesteund op onderzoek, passie en gedrevenheid het verdwenen maaswerk van de erker konden reconstrueren en aangetaste delen van dit bakstenen schrijn subtiel wisten te vervangen.

Bouwaanvraag uit 1848 (SAB, BV 1848-31).

Detail van de laatgotische erker (SAB, Chronique des beaux-arts et de la littérature, Antwerpen-Plantijn-Moretus, 1885, coll. Jaak A. Rau)

Restauratieopties

De nieuwe eigenaars zijn volop bezig aan de restauratie van de buitenschil van het hoekpand en een grondige renovatie van het interieur. De verbouwingswerkzaamheden houden ook het openen van enkele dichtgemetselde vensters in en de reconstructie van de begane grond van de straatgevel naar de bouwaanvraag van 1848. De handelsfunctie is in deze poortstraat intussen reeds decennia verdwenen. Gezien de reconstructie- en restauratiewerkzaamheden de uitstraling van het pand zelf en de omgeving kunnen versterken, heeft het College van Burgemeester en Schepenen haar akkoord gegeven voor een tweede premie Kunstige Herstelling, dit maal toegespitst op de niet beschermde delen van het pand. In de zijgevel heeft men vier gedichte vensters weer open-gewerkt en voorzien van monelen en bijpassend schrijnwerk. De originele 18de-eeuwse ramen op de tweede verdieping zijn evenwel behouden. In functie van het dikke isolatiepakket van het sarkingdak is de zijgevel deels verhoogd en voorzien van een kapucijnengoot. Het dak zelf werd opnieuw met recuperatie Boomse pannen gedekt.

De grootste impact van de werken zal evenwel het opnieuw schilderen van de zijgevel zijn. Tot voor kort verhoogde de vervallen staat de romantische zeggingskracht van het pand. Bij de restauratie heeft men vooraf de resten van de bepleisterde vensteromlijstingen zo goed mogelijk opgetekend, om vervolgens de gevel zacht te reinigen en vooral rond de ramen maar ook elders plaatselijk het metsel- en voegwerk te herstellen. Om de vochtdoorslag van het baksteenparament tegen te gaan heeft men ervoor gekozen de gevel opnieuw te schilderen. De kleurkeuze voor oker steunt op restanten van een vergelijkbare kleurstelling

Straatbeeld ter hoogte van de Vlamingbrug, genomen door Flori Van Acker in 1905 (© Stadsarchief Brugge, collectie Guillaume Michiels).

bewaard in de dikke verlaagpakketten op de gevel. De contrasterende, bepleisterde vensteromlijstingen zijn gereconstrueerd en vervuldigd op basis van de vastgestelde sporen. In een tweede fase volgt de herinrichting van het interieur. Intussen is de kelderverdieping vochtwerend uitgepleisterd en besteedde men veel aandacht aan de stabilisatie van het keldergewelf. Het zware gewelf kwam hier waarschijnlijk in de 18de of 19de eeuw ter vervanging van een houten kelderzoldering en drukte met haar gewicht zwaar op de vrije reiegevel. In de schouw van de kelder zijn gotische schouwvanden vrijgelegd bestaande uit wangen met een peerkraalprofiel en traditioneel uitgewerkte kraagstenen in de vorm van een mannen- en vrouwenhoofd. Op de gelijkvloerse verdieping kwamen dan weer baksteenimitatieschilderingen tevoorschijn, een 'standaardafwerking'

van laat-14de en 15de-eeuwse woningen. De bewaarde samengestelde balken en vooral het schoorsteengewelf net boven de ingang wijzen op een vroegere houten voorgevel, uitkragend op de verdieping die waarschijnlijk in 1741 werd vervangen door de bakstenen trapgevel. Heel fraai zijn de deels bewaarde balksleutels met peerkraalmotief die rusten op verzorgde kalkzandstenen consoles met rondstaafprofiel. Een bijzondere vondst zijn de niet nader gedateerde houten regels in de scheimuren, mogelijk een aanwijzing voor kamerhoge houten lambriseringen. Op de verdieping zijn nog kavelingsgaten en zelfs nog een volledige korbestructuur bewaard. Het dakgebinte bestaat uit een amalgaam van houten onderdelen waarschijnlijk gerecupereerd bij het verstenen van de voorgevel in de 18de eeuw en de 19de-eeuwse aanpassingswerken.

Bronnen

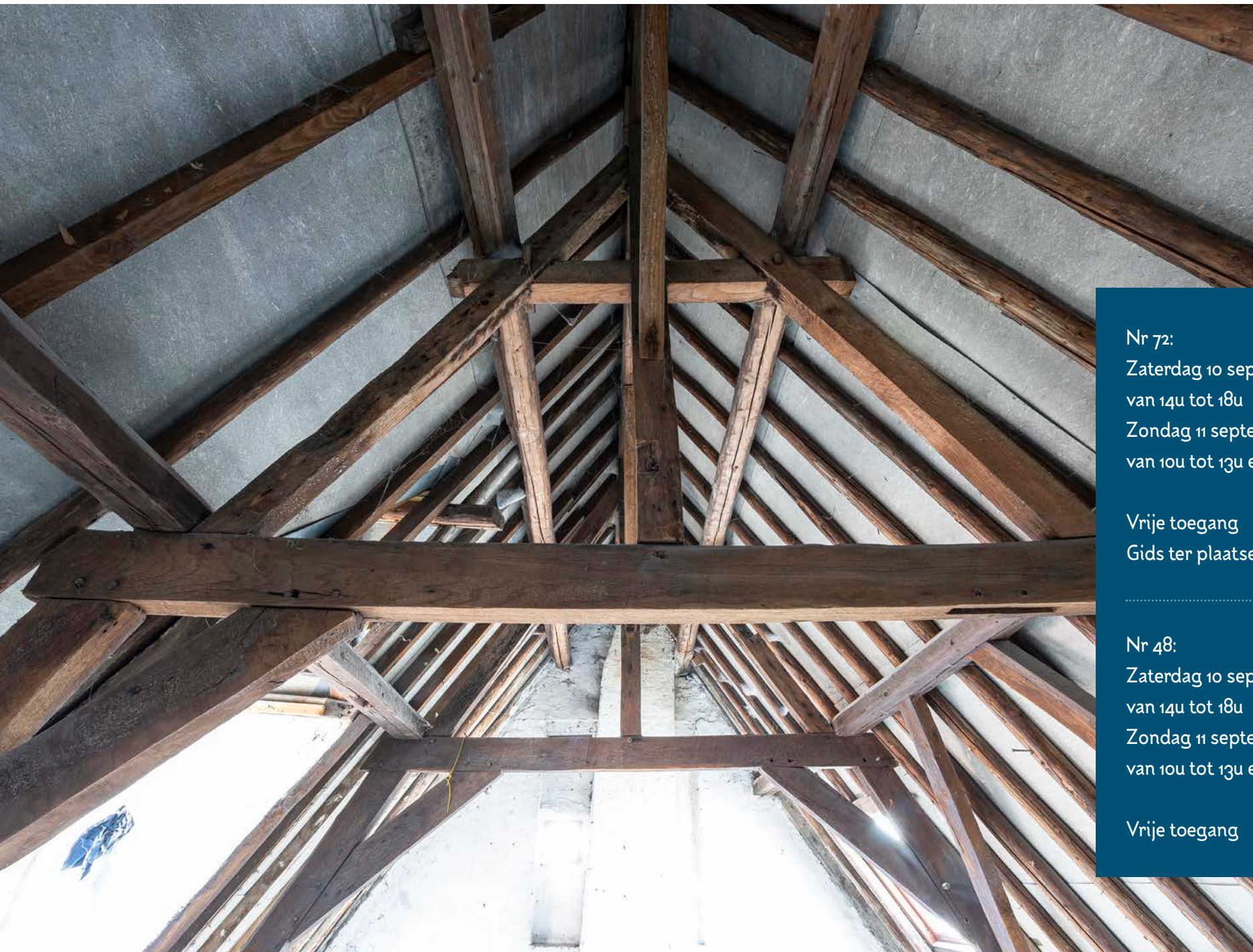
L. DEVLIEGHER, *De huizen van Brugge, Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen 2-3*, Tielt, 1975, pp. 425-427.

P. DEVOS, Brugge, *Herwonnen schoonheid, Tien jaar monumentenzorg te Brugge*, 1975, pp. 177-178.

A. DUCLOS, *Bruges: histoire et souvenirs*, Anastatische herdruk, 1976, pp. 518, 520.

J. ESTHER, *Arthur Vandendorpe, restaureren, renoveren*, 1994, p. 134-135, 215, 216.

Twee stadswoningen aan de vooravond van een grondige renovatie

Nr 72:

Zaterdag 10 september
van 14u tot 18u

Zondag 11 september
van 10u tot 13u en van 14u tot 18u

Vrije toegang

Gids ter plaatse beschikbaar

Nr 48:

Zaterdag 10 september
van 14u tot 18u

Zondag 11 september
van 10u tot 13u en van 14u tot 18u

Vrije toegang

15

Vuldersstraat 48 & 72,

Vuldersstraat

De Vuldersstraat maakt deel uit van een stelsel van parallelle straten tussen de Langestraat en de Kazernevest die zeker terug gaan tot de late middeleeuwen. Doorheen dit gebied loopt het Vuldersreitje. Het reitje ontstaat aan de Kazernevest en meandert achter de Vuldersstraat, de Rodestraat en de Molenmeers tot het finaal in de Sint-Annarei terecht komt.

De buurt van lange, parallelle straatjes ligt opmerkelijk lager dan de Langestraat en de oude stadsomwalling. Tot de 18de eeuw worden deze straatjes gekarakteriseerd door hier een daar wat geclusterde huisjes en vooral veel tuin(mur)en. Dit lager gelegen gebied, voorzien van grachtjes en kanalen, maakt deel uit van de wijk 'Rame'. Zoals de naam aangeeft, staan hier ramen opgesteld voor de lakennijverheid. Nu, aan de productie van laken gaan heel wat bewerkingen vooraf. Na het weven van het garen tot grote lappen stof, wordt het laken gevold - de reie en de straat zijn duidelijk niet toevallig naar vulders of vollers genoemd. Vollers stampen dagenlang met blote voeten in grote kuipen gevuld met vettige klei, water en urine op de weefsels totdat deze waren vervilt. Dit vervilt van de weefsels zorgt ervoor dat de vezels van de stof dichter op elkaar worden ingewerkt, zodat het laken waterdicht wordt. Bij deze bewerkingen wordt het laken herhaaldelijk gespoeld met water. Naderhand worden de gevolde lakens gedroogd op ramen of eenvoudige houten kaders.

In de 16de eeuw zakt de lakennijverheid echter in elkaar en worden de velden herbestemd tot blekerijvelden voor de linnenproductie. Pas vanaf de 18de eeuw verandert het aanzijn van deze landelijke wijk aanzienlijk door de bouw en de latere uitbreidingen van een kazerne aan de gelijknamige vest.

Het huidige uitzicht van de Vuldersstraat en de aanpalende straten is voornamelijk het gevolg van de plattelandsvlucht van de 19de eeuw. Ongeschoolde arbeiders wijken massaal uit naar de steden, waar de woningnood aanzet tot een aanzienlijke verdichting van de bebouwing. Vroegere ommuurde tuinen en blekerijvelden worden in deze buurt verkaveld in kleine, langwerpige percelen. Naast de gangbare arbeidershuizen in serie langs de rooilijn, ontstaan ook meerdere fortjes of beluiken op het binnengebied. De meeste ervan zijn na de Tweede Wereldoorlog weggesaneerd, maar de situatie geeft wel een beeld van de armlastige bevolking die destijds het gebied bevolkte. Het verklaart ook het relatief hoge aanbod van gratis onderwijs in de buurt, onder andere in de Stadsmeisjesschool in de Ganzenstraat en het Instituut Vincentius-a-Paulo in de Langestraat. De nabijheid van de kazerne en veel brouwerijen in de Langestraat maken de buurt bijzonder levendig met tal van afspanningen, bolderzalen, estaminets en andere oorden van vertier. Het wegtrekken van de kazerne heeft dan ook een grote weerslag op de buurt. De oude kazernegebouwen worden eind jaren 1960 gesloopt en later vervangen door het gerechtsgebouw en bijzondere, in de buurt geïntegreerde sociale woningen. In dezelfde periode verdwijnt de eeuwenoude Vuldersrei(riool) uit het straatbeeld door inkooking. De gedichte riebedding blijft stadseigendom en wordt opgedeeld en sindsdien verhuurd aan aanpalende eigenaars.

Bronnen

S. GILTÉ, A. VANWALLEGHEM & P. VAN VLAENDEREN, 'Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Stad Brugge, Middeleeuwse stadsuitbreiding', in *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen*, 18NB Noord, Brussel – Turnhout, 2004.

Tijdens het Open Monumentenweekend van 2022 kunnen we de bezoeker twee 'oude', 16-17de-eeuwse panden tonen in de Vuldersstraat. Beiden worden binnenkort met respect voor de erfgoedwaarden en dus op een duurzame manier gerenoveerd tot hedendaagse woningen.

Vuldersstraat 48

Dit bescheiden huis gaat terug tot de 16de eeuw en behoort dus tot de oudste bebouwing in de Vuldersstraat. Het perceel is onregelmatig, maar diep en reikt tot aan de vroegere Vuldersrei. Mogelijk vormde het gebouw ooit één geheel met het nr. 50, maar veel zekerheid bestaat daar niet over.

Het gebouw is een typisch breedhuis. Het gebouw strekt zich met andere woorden niet uit over de diepte van het perceel, maar eerder over de breedte ervan. Daardoor ligt de nok van het zadeldak meestal evenwijdig met de straat.

De bakstenen gevel is via ankers verbonden met de interne vloerconstructies. De begane grond is helaas meerdere malen verbouwd. De huidige situatie is het resultaat van de verbouwing uit 1924 van vermoedelijk twee laat-18de-eeuwse ramen tot een raam en een deur. Archivalisch kon het nog niet worden gestaafd, maar mogelijk zat de hoofdingang voordien in de achtergevel en was die enkel via de poort op nr. 46 te bereiken? In het dak zit nog een

oorspronkelijk bakstenen dakvenster. Toen dr. Luc Devlieghe zijn standaardwerk *De Huizen te Brugge* herwerkte (1974) was het venster onder de korfboognis nog afgesloten door een luik. Bemerkt rechts ook de getrapte inspringende puntgevel en de delicate vlechtingen in de geveltop van het dakvenster.

Het gebouw heeft een rechthoekig grondplan, met links tegen de achtergevel een bewaarde, 16de-eeuwse spiltrap tot de zolder en rechts tegen de scheimuur de schoorsteen. Het huis heeft per bouwlaag slechts één kamer, telkens onder een balkenzoldering met één moerbalk en twee strijk balken (respectievelijke balken tegen de muur) telkens steunend op natuurstenen consoles met afgerond profiel. De schoorsteen dateert waarschijnlijk uit de 19de eeuw, maar staat nog op de plaats van de voorganger. Bijzonder is de behouden houten spiltrap die van de begane grond tot de zolder reikt. De zolder zelf heeft een naal dhouten dakkap.

Loodrecht op het hoofdvolume grenst een half verzonken kelder onder een tongewelf en een opkamer. Beiden waren toegankelijk via de spiltrap en horen dus naar alle waarschijnlijkheid tot het oorspronkelijk concept van de woningen. Alle overige aanbouwen werden pas in de loop van de 20ste eeuw tegen de achtergevels geplakt en hebben geen erfgoedwaarden.

Het pand heeft sinds kort nieuwe eigenaars die het gebouw de broodnodige renovatie zullen geven. De verbouwingswerken worden gezien de hoge erfgoedwaarden opgevolgd en geadviseerd door de stedelijke dienst voor Monumentenzorg en Erfgoedzaken.

Bronnen

L. DEVLIEGHER, 'De huizen van Brugge', in *Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen 2-3*, Tielt, 1975, p. 428.

SAB, Bouwvergunningen, 538/1924.

Vuldersstraat 72

Op het eerste zicht zou men al snel geneigd zijn om de eerder sobere en witgeschilderde gevel van de woning Vuldersstraat 72 zonder veel aandacht voorbij te lopen. De opmerkelijke zijgevel vertelt een heel ander verhaal over de eeuwenlange geschiedenis van het pand.

Deze topgevel is er bovenaan afgewerkt met vlechtingen, een manier om een schuin oplopende gevel af te werken door het metselwerk eveneens schuin te laten verlopen in een typisch wigvormig of zaagtandvormig patroon. De vensteropeningen op de eerste en tweede verdieping werden in het verleden gedicht, maar zijn nog duidelijk herkenbaar. Alle zijn aan de bovenzijde afgewerkt met witsteen lintelen onder een bakstenen ontlastingsboog. Bij de vensteropeningen op de eerste verdieping zien we dagkanten met afgeschuinde bakstenen. Bij het zolderraam wijzen de rechthoekige slag aan de buitenzijde en de natuursteen blokken aan de zijkanten erop dat men dit bouwde in functie van buitenluiken. Zeer kenmerkend zijn de drie horizontale banden die het metselwerk onderbreken. Ze bestaan uit een dunne kalkpleisterlaag en liggen mooi in het verlengde van de natuursteen elementen van de vensteropeningen: de onderste sluit aan op de witsteen dorpels, de bovenste op de lintelen en de middelste band sloot aan op de intussen verdwenen monelen. De vensteropeningen op de eerste verdieping waren immers origineel voorzien van een natuursteen kruisverdeling, het zolderraam van een enkele verticale middenstijl. Vandaar ook dat de bovenliggende lintelen uit twee afzonderlijke delen bestaan: ze steunden in het midden telkens op het verticale moneel.

Al deze elementen zijn zeer typisch voor de 17de-eeuwse architectuur, wat het gebouw dus meteen drie- vierhonderd jaar terug situeert. De voorgevel werd sindsdien drastisch verbouwd zodat het originele gevelbeeld nauwelijks nog te reconstrueren is. Een aandachtig oog kan rechts boven de deur wel nog

een bouwspoor zien van drie opeenvolgende ontlastingsboogjes met daaronder mogelijk nog enkele witsteen lintelen. Dit wijst op een vroeger breed raam met dubbel kruismoneel. De dakkapel is ook voorzien van schouderstukken en vlechtingen zoals de zijgevel en heeft daarnaast nog een open stellinggat en vensteropening met korfboog en afgeschuinde dagkant. Ze sluit daarbij ook aan bij de 17de-eeuwse vormtaal en architectuur, al lijken

de verdwenen windschoren in de dakconstructie er op te wijzen dat ze niet uit de eerste bouwphase dateert.

In het stadsarchief werden enkele bouwdo-siers teruggevonden die de talrijke overige bouwsporen in de gevel verklaren. Plannen uit 1919 tonen dat het volume één geheel vormde met het huidige hoekpand met de Hooistraat en vermoedelijk als opbrengsteigendom opgedeeld was in verschillende kleine woningen. De huidige woning nr.72 was voor 1919 in twee woningen opgesplitst (nrs. 72 en 74). Elke woning had op het gelijkvloers een deur- en vensteropening. Enkel de linkse woning had een vensteropening op de eerste verdieping. De sporen van deze twee deuropeningen zijn op heden nog steeds afleesbaar. Ook in het hoekvolume zat beneden een woning. Alle drie de woningen bestonden uit een woonkamer met haard en daarachter een aanbouw met een schotelhuis of keuken. Een gemeenschappelijke deur in nr.70 leidde via een traphal (vermoedelijk leidende naar andere woningen op de verdieping) naar een gemeenschappelijk erf. Bij de verbouwing in 1919 worden de drie gelijkvloerse woningen opgedoekt naar een herberg (in nr.72) en een winkel met gemeenschappelijke inkom (beide in het huidige nr.70).

Een bouwdoossier uit 1925 toont aan dat deze verbouwing grotendeels uitgevoerd werd: de twee rechtse deuren werden gedicht en de vroegere scheidsmuren tussen de woningen gesloopt. Zes jaar later blijken herberg en winkel niet meer interessant en wordt het geheel opnieuw verbouwd, ditmaal tot de huidige twee woningen. Er wordt een

nieuwe scheidsmuur tussen beide opgetrokken op de gelijkvloerse en eerste verdieping. Ditmaal worden bij het pand nr.72 op het gelijkvloers het rechtse raam verlaagd tot deuropening, het linkse raam verbreed en een nieuwe vensteropening gecreëerd op de eerste verdieping. Dit stemt nog steeds overeen met de huidige gevelindeling.

In samenspraak met de dienst monumentenzorg verwijderde de nieuwe eigenaar intussen alle voorzetwanden en valse plafonds waardoor we een beter zicht op de onderliggende constructies krijgen. De talrijke verbouwingen hebben duidelijk hun tol geëist: de originele schouwen zijn helaas verdwenen, net als de moer- en kinderbalken boven de gelijkvloerse verdieping. Boven de eerste verdieping zijn wel twee moerbalken en velden met kinderbalken intact gebleven. De moerbalken zijn er voorzien van balksleutels en een doorlopende halfronde profilering op de hoeken. Ze dragen de originele, genummerde spanten er boven. Ook bij de achtergevel komen steeds meer bouwsporen tevoorschijn. Aan tuinzijde is de achtergevel geschilderd maar zien we sporen van doorlopende bepleisterde banden en van twee, gedeeltelijk gedichte vensteropeningen met afgeschuinde dagkanten. De achtergevel sluit daardoor perfect aan bij de zijgevel.

De nieuwe eigenaar plant een ingrijpende restauratie van het hoofdvolume met een nieuwe, grotendeels beglaasde aanbouw. Qua restauratieopties wordt er voor de voorgevel gekozen om de meest linkse gedichte deur weer open te maken, het brede gelijkvloerse raam weer te versmallen conform de breedte van het bovenliggende raam en de huidige toegangsdeur om te vormen tot een venster op een plint. Gelet op de talrijke verbouwingen wordt het beschilderde karakter behouden. Voor het schrijnwerk wordt waarschijnlijk gekozen voor het verderzetten van de typische, 19de-eeuwse kruisraamtypologie die recent bij de buur gerealiseerd werd. Voor de zijgevel opteert de bouwheer om deze te reinigen en te restaureren, de verdwenen natuursteen monelen te reconstrueren en het zolderraam weer te openen. Voor de achtergevel is er de ambitie deze te ontverven, de bepleisterde banden te herstellen en de originele vensteropeningen te reconstrueren.

De voormalige tramstelplaats van de Nationale Maatschappij voor Buurtspoorwegen (NMVB) of Société Nationale des Chemins de fer Vicinaux (SNCV)

Zaterdag 10 september
van 14u tot 18u
Zondag 11 september
van 10u tot 13u en van 14u tot 18u

Vrije toegang
Gids ter plaatse beschikbaar

16

Gaston Roelandtsplein 15

Context

Dertig jaar na de aanleg van de eerste spoorlijnen wordt door de Staat op 29 mei 1884 de Nationale Maatschappij voor Buurtspoorwegen (NMVB) of de *société des chemins de fer vicinaux* (SNCV) opgericht. De maatschappij heeft als taak de gebieden die niet door het spoor worden bediend (gehuchten en kleine gemeenten) via een netwerk van tramwegen te ontsluiten. Op die manier zouden naast personen ook producten van landbouw en industrie tot in de verste uithoeken van het land kunnen doordringen. In verschillende steden zet de NMVB ook in op elektrische stadsnetten. Organisatorisch is de NMVB in regio's opgedeeld en worden verschillende lijnen in de begintijd vaak verpacht aan commerciële vervoersmaatschappijen die elk hun eigen materieel, personeel en organisatie hebben.

De stations en stelplaatsen liggen bij grote knooppunten, eindpunten en aansluitingen met het groot spoor. De standaardvoorzieningen zijn het stationsgebouw, de watertoren, de lampisterie, een kolenvoorraad, de weegbrug, een wachtzaal en een loket. Elke geïsoleerde buurtspoorlijn, hoe klein ook, heeft zijn eigen stelplaats om het rijdend materieel te onderhouden. Tegen 1914 zijn in de grotere steden de stoomtrams reeds vervangen door elektrisch aangedreven trams.

Na de Eerste Wereldoorlog is de traminfrastructuur zwaar gehavend en bijgevolg verlieslatend. Veel concessies komen daardoor terug aan de NMVB die hierdoor verplicht is de teruggegeven lijnen in eigen beheer te beheren. De doodsteek van het uitgebreide, Belgische tramnetwerk komt er net na de Tweede Wereldoorlog. Het lucratieve goederenvervoer van de NMVB valt dan dramatisch

terug door opkomende private vrachtwagen-transporteurs. De beperkte inkomsten uit personenvervoer kunnen finaal de vrij dure traminfrastructuur niet langer dekken. Tegen 1950 is reeds een groot deel van het tramnetwerk 'verbust'. Enkel langs de Kust, in de grote steden en rond de Waalse steenkoolbekkens blijven de tramwegen in gebruik.

Brugge

De eerste buurtspoorlijn te Brugge rijdt men in 1890 in. De lijn start aan het Brugse stationsplein (huidige 't Zand) en bedient Westkapelle, Knokke-Heist en Sluis. De stoomtram dendert sindsdien op eigen sporen doorheen de Brugse binnenstad. Nadien volgen nog Brugge-Zwevezele (1896), de aanleg van een ringspoor rond de stad, en de lijnen Brugge-Knesselare en Brugge-Aardenburg (1904). De tramstelplaats van die eerste stoomtramlijn is trouwens ook bewaard en ligt nog steeds langs de Dudzeelse Steenweg.

Naast deze buurtspoorlijn tracht men vanaf 1892 met wisselend succes een stadsnetwerk uit te bouwen. In tegenstelling tot de buurtspoorwegen gaat het om tramkoetsen. Deze trams worden door paarden getrokken, rijden niet op sporen, maar houden desalniettemin een vast traject aan.

Bij de oprichting van de lijn Brugge – Aardenburg / Brugge – Knesselare in 1903 wordt Assebroek, meer bepaald de wijk Zevencote, als locatie gekozen voor de bouw van de bijhorende stelplaats. De Brugse maatschappelijke zetel van de NMVB ligt dan in 'rue Charles le Bon' en heeft provinciaal ingenieur J. Van Aken aan het hoofd. Eind oktober 1903 dient hij de bouwvraag in voor de nieuwe stelplaats met ateliers. Het 'bâtiment pour remise

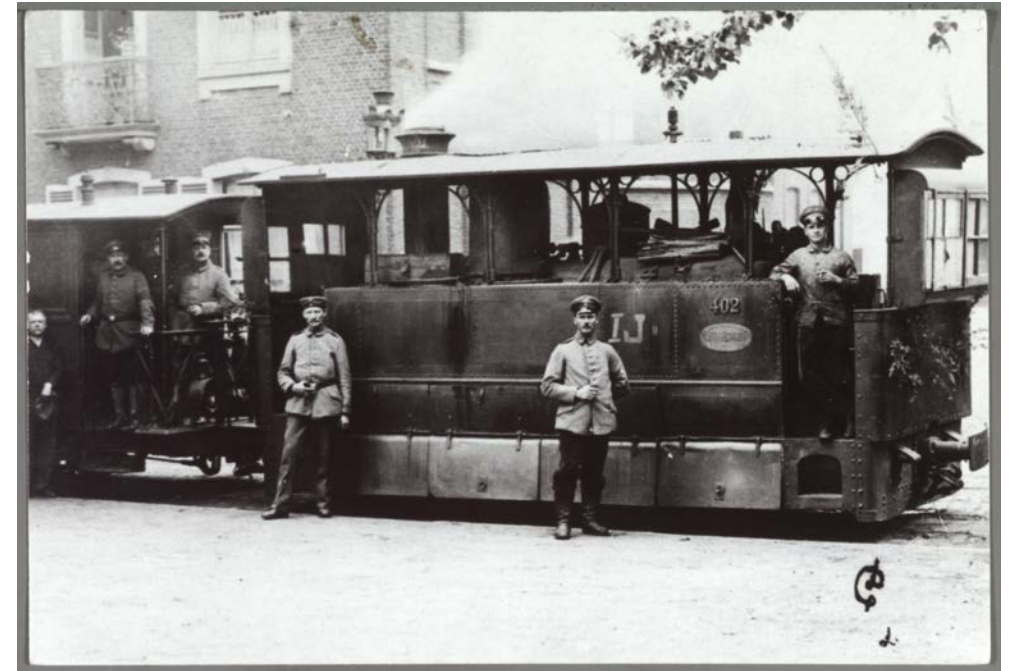

Foto van een stoomtram in de Hendrik Conscienceaan tijdens de Eerste Wereldoorlog (© Stadsarchief Brugge / Jaak A. Rau)

De elektrische tram in de Baron Ruzettelaan, 1917 (© Stadsarchief Brugge / Fotoverzameling Stadsarchief Brugge).

Inhuilgving van het oorlogsmonument 1914-1918 op het Gaston Roelandsplein, met op achtergrond de tramstelplaats, 1919 (© Stadsarchief Brugge / Jaak A. Rau)

aux voitures et aux locomotives avec atelier de petites réparations et atelier de peinture is de kern waaruit de rest van de stelplaats is gegroeid. Het langgerekte bakstenen gebouw onder sheddaken dient enerzijds als stelplaats voor de tramwagens (vier sporen) en anderzijds als stelplaats voor de toen nog stoomlocomotieven (drie sporen). In het verlengde van die laatste ligt tevens een atelier met schouwkelder en een werkplaats voor kleine herstellingen. In dezelfde bouwaanvraag steekt ook het bouwplan van een schildersatelier. Van de burelen/woning, een watertoren en de magazijnen voor brandstoffen zoals bepaald in de aanbesteding van 12 augustus 1903 vinden we echter geen spoor in de bouwaanvragen. Vast staat dat aannemer Vankeirsbilck de opdracht toegewezen krijgt voor 104.975 fr.

In 1905 volgt de aanbesteding voor het omheinen van de site en de bouw van een magazijn en kelder voor oliën en petroleum.

Onder impuls van directeur-generaal van de NMVB de Burlet plant men vanaf 1906 de elektrificatie van de bestaande traminfrastructuur in de binnenstad en het uitbreiden van het tramnetwerk over de naburige gemeenten. Onder meer omwille van de stoom- en rookemissies houdt men de bestaande stoomtrams liever buiten de Brugse binnenstad. Maar ook aan elektrificatie zijn nadelen verbonden. Zo is men bezorgd om de wildgroei aan palen die de stroomdraden zouden moeten torsen. Finaal verkiest men de bovennetten via dwarsdraden aan de huisgevels op te hangen. Een omvormingsstation in de Grauwwerkersstraat moet vanaf 1910 de lucht- en groundbekabeling van de nodige tractiestroom voorzien.

Rond 1911 luidt de komst van de elektrische trams naar de stelplaats van Assebroek een grote verbouwingsgolf in. De remise wordt vergroot, een schrijnwerkerij verrijst, de woning wordt vergroot en er komt een waterput en een

draaiplatform voor trams. Uiteraard worden de gebouwen aangepast aan het geëlektrificeerd opzet.

Enige tijd later, op 2 februari 1913, volgt de eerste elektrische tramlijn opening, met name lijn 1 naar Assebroek. Vrij snel volgen de andere vijf lijnen. De laatste ingrepen dateren uit 1927 wanneer tussen het schildersatelier en de schrijnwerkerij nog een gaanderij met glazen dak wordt ingevoegd. Verder voorziet men een losplaats voor goederen, een koper-slagerij en een kolenpark.

Tussen 1913 en 1951 bestond het openbaar vervoer in onze stad quasi volledig uit elektrische trams, zowel voor goederen- als voor personenvervoer. Na enkele schuchtere pogingen in de jaren 1920 werd na de Tweede Wereldoorlog het volledige tramaanbod vervangen door buslijnen. Nadat op 31 juli 1951 de laatste stadslijn van Brugge door bussen werd vervangen, werd op 29 september 1956 ook de lijn Knokke - Brugge opgeheven. De stelplaats van Assebroek werd na opheffing van de tram aangepast en gebruikt als autobusgarage.

Beschrijving

De betekenisvolle onderdelen van de voormalige tramstelplaats zijn de eigenlijke stelplaatsen bestaande uit diepe hallen onder kenmerkende sheddaken (1), het voormalig kantoor- en directiegebouw met woonst (2) en de 'eerste statie' of opstapplaats (3), gelegen net voor de hallen. De autobuswasplaats er recht tegen over en het tankstation er naast hebben geen kunsthistorische waarde.

De verschillende tramsporen leidden recht tegen over het vroegere gemeentehuis van Assebroek, in rechte lijn naar het zogenaamde

eerste station. Van daaruit splitsten de sporen zich naar de diverse toegangen van de wagon- en locomotiefstelplaatsen.

1. De tramstelplaats

Het oudste gedeelte bestaat uit een langgerekte hal, vier traveeën breed (15,6 m) en 12 traveeën lang (75 m), links geflankeerd door een terugspringende hal van aanvankelijk drie traveeën breed (14 m) en negen traveeën lang (55 m). Beide hallen worden overdekt door sheddaken, steunend op zogenaamde Belgische spanten in combinatie met geklinknagelde, metalen vierendeelspanten (!). De sheddaken van de locomotiefhallen (links) waren volgens plan aanvankelijk overhuifd om de rook van de stoomlocomotieven gemakkelijk te laten ontsnappen. Het voormalige schildersatelier ligt ten oosten evenwijdig maar los van de eigenlijke stelplaats. Het bestaat uit een éénlaags gebouw onder zadeldak.

De uitbreidingen rechts van de oudste kern komen in 1911 tot stand en zijn volgens dezelfde constructiemethode opgebouwd. Later in 1927 verbindt men de stelplaats met het schildersatelier door er de ruimte te overkappen.

Ondanks talrijke verbouwingen zijn de betekenisvolle karakteristieken van dit industrieel-archeologisch pand goed bewaard zowel wat de structuur betreft als in de detaillering ervan (metalen schrijnwerk, polychroom en decoratief metselwerk,...).

2. Het voormalige kantoor- en directiegebouw met woonst

Bakstenen gebouw met twee bouwlagen en vier traveeën onder zadeldak met éénlaagse uitbouw onder schilddak aan noordzijde. Het

gebouw was oorspronkelijk niet geschilderd en ook de verbouwing van de vensters aan de pleinzijde heeft het oorspronkelijk karakter van deze station-architectuur enerzijds geschaad, maar anderzijds zijn deze ingrepen te herstellen en is de bescheiden grootsheid en detaillering van het gebouw nog herkenbaar in de pilasteruitwerking, het decoratief bakstenen fries, de sierlijk uitgewerkte ankers, de l-lateien met smeedijzeren roosjes, de kroonlijst op fijne gekoppelde consoles,....

3. Eerste station of opstapplaats

Langgerekt bakstenen gebouw met slechts één bouwlaag en acht traveeën onder zadeldak. Om het gebouw minder massief te maken heeft men destijds de drie eerste traveeën deels laten verspringen en ook de nok ervan iets lager geconcentreerd. Het pittoresk karakter van dit soort stationnetjes, zoals dat nog in de kopse gevels af te lezen valt, lag ook in het decoratief en polychroom metselwerk

dat thans verstopt zit achter de witte verflaag. Goten en dakranden waren oorspronkelijk veel zorgzamer uitgevoerd met kroonlijsten en lamberkijnen. De getoogde muuropeningen zijn nog oorspronkelijk, maar zijn deels aangepast tot deur of venster.

Betekenis

De tramstelplaats vormt de laatste getuige van het buurtspoorwegennet dat de stad met de omliggende gemeentes verbond. De site is gelegen in het hart van de gemeente Assebroek, recht tegen over het vroegere gemeentehuis, en nam een belangrijke plaats in het gemeentelijk weefsel in. Als voornaamste stelplaats en voorzien van de hoofdwerkplaatsen voor het rollend materieel was ze als het ware het kloppend hart van de gemeente.

De volledige site vormt het laatste tastbare bewijs van het rijke tramverleden van de stad en ommeland. Op deze site na, getuigen enkel

het verminkte stoomtramstation 'Ter Panne' (Dudzeelse Steenweg 125) en de zogenaamde 'tramstatie' in de Sint-Lenardsstraat 1 en de gietijzeren tramogen op menig gevel in de Brugse binnenstad van het vroegere tramleven.

Zowel inzake personen- als goederenvervoer vertolkte het tramnetwerk een thans onderschatte rol in het toenmalige socio-economische leven. Lang voor elektriciteit de huizen binnendrong en sindsdien een belangrijke rol speelt in het volledige huishouden, werden trams met elektriciteit aangedreven [1913].

Aan de tramstelplaats viel ook het eerste Brugse slachtoffer van de Duitse bezetting in de Eerste Wereldoorlog. Hendrik Blondelle, trambestuurder of wattman, wordt hier op 14 oktober 1914 neergeschoten door de Duitse overweldiger.

De stelplaats, het kantoor- en directiegebouw met woonst en het eerste station zijn in een karakteristieke station-architectuur uitgevoerd. De gevels van het eerste station en van het kantoor- en directiegebouw zijn pittoresk uitgewerkt met decoratief en polychroom baksteenmetselwerk en andere detaillering (smeedwerk, schrijnwerk).

De ontwerper van de site is (nog) niet gekend, maar was alleszins verbonden aan de NMVB. Opmerkelijk zijn echter de toegepaste vierdendeelspanten. Er is een directe link met Assebroek: de ontwerper ervan, Arthur Vierendeel, was werkzaam als hoofdingenieur-directeur Provinciale Dienst West-Vlaanderen en gehuwd met Marie Vergote, een Assebroekse die begraven ligt op het kerkhof van Ver-Assebroek. De spanten zelf zijn een vroeg voorbeeld

van de toepassing van het pas uitgewerkte vierendeelprincipe. De spanten zijn hoogstwaarschijnlijk van Brugse makelij, namelijk gemaakt in het bekende metaalbedrijf *La Brugeoise*.

De tramstelplaats van Assebroek is een zeldzaam icoon van het vroegere wijd- en diepverspreide openbaar vervoersnet. Gezien de relatief gave bewaringstoestand van de verschillende essentiële onderdelen van dergelijke stelplaatsen kan deze industrieel-archeologische site gerust de concurrentie aangaan met die andere roemrijke en bedreigde fabrieksite La Brugeoise. Elders op het Brugse grondgebied zijn dergelijke architecturale nijverheidsensembles onbestaande. Ook op provinciaal vlak zijn deze goed bewaarde sites dun gezaaid (Diksmuide, Ieper, Wevelgem). Zelfs op Vlaams niveau, halen dergelijke voorbeelden zelden het niveau van de Assebroekse stelplaatsen.

Bronnen

SAB, bouwaanvragen Assebroek, jaar 1903.

A. ANNYS, F. DE BUCK, P. DE MEYER, D. DE VOLDER, L. KINDS, R. VANCRAEYNST, *Het Openbaar vervoer te Brugge. Deel I. De Stadstram*, 1994.

Herberg De Valckenaere en de link met Hans Memling

Zaterdag 10 september
van 14u tot 18u
Zondag 11 september
van 10u tot 13u en van 14u tot 18u

Vrije toegang
Gids ter plaatse beschikbaar

17

Lisseweegs Vaartje 1

Een van de oudste afbeeldingen van Lissewege is terug te vinden op de grote kaart van Het Brugse Vrije, geschilderd tussen 1561 en 1571 door Pieter Pourbus (en nadien gekopieerd door Pieter Claeissens in 1597). Naast de abdij van Ter Doest en het intussen verdwenen kasteel van de heren van Lissewege, is goed te zien hoe de bebouwing zich concentreert rondom de kerk en het Lisseweegs Vaartje (waar ook lange tijd een windmolen stond). Ook op 18de en 19de -eeuwse kaarten is dat goed af te lezen. Het graven van het Lisseweegs Vaartje, voor het eerst vermeld in 1219, gebeurde waarschijnlijk op initiatief van de inwoners van Lissewege en onder stimulans van de abdij Ter Doest. De oudste bebouwing is terug te vinden aan het begin van het Vaartje, de Heulebrug.

www.cartesius.be - Kaart met de watering van Eiensluis in Heist, Lissewege, Uitkerke, Blankenberge, Sint-Jan-op-den-Dijk, Zuienkerke en Sint-Pieters-op-de-Dijk - 1759

Het beeldbepalende hoekpand op de hoek met de Stationsstraat wordt reeds voor het eerst in archiefdocumenten vermeld in 1555, onder meer als "dherberghe ghenaemt de Valckenaere", maar gaat waarschijnlijk nog verder terug in de tijd. Zo lezen we op de gevelsteen op de herberg: 'HIER WOONDE ANNA / DE VALCKENAERE / HUISVROUW VAN / HANS MEMLING'. De historische bronnen over Hans Memling zijn beperkt, maar men heeft kunnen achterhalen dat hij zich als Brugs poorter liet inschrijven in 1465. Hij huwde Tanne maar behalve het moment waarop ze overlijdt (10 september 1486) weet men weinig van haar buiten de namen van hun drie kinderen waarvan de namen genoteerd staan in de staat van goed die na haar dood werd opgemaakt (Hannekin, Neelkin en Claykin):

'Den tiensten dach van Septembre in iaer MCCCC ende ixxxvii, Lodewiic de Valckenaere ende Diederic van den Gheere, de goudsmet, acs

voochden van Hannekin, Neelkin ende Claykin, lans Memmeliincx, schilders, kinderen die hij hadde bij Tanne de Valckenaere ziine wiive, brochten ten papiere van weesen volghende haerlieder eedt, heer Iacob de Witte, overzienre, den heer Ian de Boodt ende den heer Lievin van Viven, scepenen van weesen,...

Op dat moment bezat het gezin Memling twee aanpalende woningen in de Sint-Jorisstraat en een klein gebouwtje met poortje, dat uitgaf in de Jan Miraalstraat. Zelf overlijdt Hans Memling 8 jaar later, in 1494. Over enige connectie tussen de schilder of zijn vrouw en de herberg is geen duidelijkheid.

Samen met het buurpand nr.3, dat dateert uit de 17de eeuw, heeft de herberg wel reeds eeuwenlang een zeer prominente plek in een van de meest beeldbepalende stadsbeelden van Lissewege.

Het huidige complex omvat een hoofdvolume van twee bouwlagen in witgeschilderde baksteen onder een zadeldak. De huidige ramen zijn een kopie, gebaseerd op de vroegere, eind 18de of begin 19de-eeuwse kruisramen met kleinhoutverdelingen en opschuivende vleugels. De duimen rondom de gelijkvloerse raamopeningen geven aan waar er vroeger luiken hingen. Op de hoek staat een zogenaamde schamppaal en de zijgevel werd versterkt met steunberen. Binnen zijn naast een imposante haard op de eerste verdieping ook de eeuwenoude vloer- en dakconstructie bewaard met eiken moer- en kinderbalken en schaargebintes met nokstijlen. Achter dit hoofdvolume, langsheen de Stationsstraat, vinden we een lagere aanbouw met opmerkelijke opkamer, die in de 19de eeuw zelfs een tijd lang gebruikt werd als gemeentehuis van Lissewege. Naast de moer- en kinderbalken en dakstructuur vallen hier vooral de vloer en haard op. De vloer van dun gevoegde rode terracotta tegels is vermoedelijk enkele honderden jaren oud. De haard dateert uit de (late) 18de eeuw en is voorzien van een houten bekleding. Onder de witte beschildering zit mogelijk nog een typische marmerimitatieschildering. Opmerkelijk is het eveneens 18de-

eeuwse tegeltableau omrand door zogenaamde schildpadtegels. Deze tegels werden op het moment dat ze bijna droog waren, voorzien van een laag witbakkende engobe of kleipap waarna er mangaan en/of ijzerhoudende druppels engobe of verf overheen gespat werden. Ze werden vaak in of boven schouwen en achter fornuizen gebruikt omdat rook- en roetvlekken op deze tegels minder opvallen. De bakstenen invulling van de haardwand is van latere datum. Traditioneel verwacht men hier een invulling met hard gebakken, kleine grijze baksteentjes of klompjes. Mogelijk zijn ze nog aanwezig achter de recente baksteen die we nu zien.

In januari 2022 overleed chef-kok en uitbater Marc De Bruijne, waarna het restaurant werd stopgezet en het pand verkocht. De nieuwe eigenaar plant in een eerste fase een restauratie van de historische volumes: het herstellen, plaatselijk hermetzelen en herschilderen van de gevels, het herleggen van de dakbedekking met gerecupereerde oude, rode en zwarte Boomse pannen, het vernieuwen van de ramen naar historisch model,.... In een tweede fase volgt een verbouwing van de brasserie en de volumes daar achter.

Huis Billiet, van woning met diamantslijperij naar woning met gastenkamers

Zondag 11 september
van 10u tot 13u en van 14u tot 18u

Enkel op reservatie met gids

Reserveer uw tijdsblok via
www.openmonumentendag.be

© Jason Slabbynck

18

Maria van Bourgondiëlaan 13

Voor modernistische architectuur moet je zeker binnenspringen in Huis Billiet, een ontwerp van de Brugse architect Huib Hoste. In dit beschermd monument vind je verschillen de kenmerken van en referenties naar De Stijl. Deze kunststroming binnen het modernisme ken je ongetwijfeld dankzij de typische geometrische kleurvlakken van Piet Mondriaan.

Bijna 6 jaar geleden kochten de huidige eigenaars Huis Billiet, een woning met diamantslijperij. Zij herstelden en restaureerden, en documenteerden dat proces in talrijke berichten op Facebook en Instagram (@huisbilliet.be). Stilaan naderen de eigenaars het eindpunt. Binnenkort kunnen bezoekers die overnachten in één van de drie gastenkamers van het huis genieten van het oeuvre van Huib Hoste. De eigenaars leven in de diamantslijperij die ze herbestemden tot woning.

Een huis die opvalt door driedimensionaal volumespel en gebruik van beton en kleurvlakken

De Stijl kent een duidelijke wisselwerking tussen architectuur, schilderkunst, meubelkunst en later ook literatuur. Architecturaal zien we in deze kunststroming een drie-dimensioneel volumespel, het gebruik van nieuwe materialen en technieken en het gebruik van kleurvlakken in de primaire kleuren blauw, rood en geel, aangevuld met zwart, grijs en wit om het driedimensionaal beeld nog te versterken.

In Huis Billiet zie je deze vlakken terugkeren, maar dan in andere kleuren. Huib Hoste gebruikt de kleuren die hij kent en koestert uit de neogotiek. Het zijn iets donkerdere kleuren en iets meer verzadigd. Ook in de drie-dimensionele opbouw merk je duidelijke

© Familiearchief familie Billiet

geometrische vlakken. De gevel heeft een uit-springende erker op de eerste verdieping, een grote betonnen luifel boven de voordeur en 2 hoge schoorstenen met een asymmetrische deksteen. Maar waar de eigenaars echt voor gevallen zijn, is het interieur. Als je binnenkomt vallen de binnendeuren met geometrische glas-in-lood ramen al onmiddellijk op. Op het moment dat de zon hier binnen schijnt, zorgt dit voor een unieke sfeer. Gelijkaardige geometrische patronen zal je terugzien in de vloeren waar Hoste speelt met gekleurde tegels. Het summum is de woonkamer die in verschillende vlakken en een 10-tal kleuren is geschilderd. Op die manier is dit de meest adembemende ruimte. Huib Hoste heeft zo'n kleurrijke kamer verschillende malen herhaald in zijn

© Jason Slabbynck

oeuvre. Zijn eigen woning in de Canadastraat had een gelijkaardig salon, net zoals het Zwarte huis in Knokke. Zijn eerste salon die hij zo ontwierp was samen met Victor Servranckx, een van de toonaangevende beeldende kunstenaars in België uit het interbellum. Samen met Servranckx won Hoste een prijs op het salon van Parijs voor hun Bureau Fumoir in geometrische geschilderde vlakken met bijpassende meubels. In tegenstelling tot andere huizen was de oorspronkelijke kleurstelling in Huis Billiet bewaard, wel onder enkele lagen later aangebrachte verf. Op basis van oude foto's weten we dat de originele schilderijen zeker nog tot de jaren 60 zichtbaar waren. Na professioneel kleurenonderzoek, reconstrueerden de eigenaars de originele schilderijen.

Huib Hoste is niet alleen een modernistisch architect omwille van de architectuurtal maar ook omdat hij nieuwe materialen gebruikte zoals beton. De overkragingen in de

voorgevel zijn uit beton, er zijn uitgesproken lintelen en de voormalige diamantslijperij is bijna integraal opgetrokken in beton. Voor de huidige eigenaars de woning kochten werd de voormalige diamantslijperij in hoofdzaak gebruikt voor het stockeren van rommel. Er waren betonrot, een veel te dunne vloer, afgevallen pleister en stukken uit het plafond. Het schrijnwerk was rot en verschillende ramen waren gesneuveld. Maar de ruimte had wel heel veel potentieel. Zeven grote ramen van 3 op 3, gericht op de avondzon. Een fantastische plek om te wonen. Met loftgevoel en een industrieel karakter.

Het bestaan van Huis Billiet heeft ooit aan een zijden draadje gehangen. In 1994 lag namelijk een aanvraag voor een sloopvergunning op de beslissingstafel van de stad. Monumentenzorg heeft toen snel gereageerd en de woning op het nippertje beschermd. Maar een zeer minimaal onderhoud vormde de leidraad voor

het verdere beheer. Met aftakeling tot gevolg. Tijdens de sloopdreiging is de woning volledig leeggehaald en zijn meubels afgevoerd. Een aantal meubels waren van de hand van Huib Hoste en waren onderdeel van het totaalconcept van het huis. Deze zijn toen bij een verzamelaar terecht gekomen. Twee kasten staan ondertussen terug op hun originele plek in de woonkamer en maken deel uit van de geometrische decoratie.

Huis Billiet in wijk Christus Koning

De bouwheer van Huis Billiet was Jules Billiet. Hij vroeg aan Huib Hoste om voor hem en zijn gezin een woning te ontwerpen met diamantslijperij in de toen vrij recent aangelegde nieuwe woonwijk Christus Koning in Brugge. De ontwikkeling van de Christus Koning wijk gebeurde stap voor stap. Op foto's gemaakt tijdens of kort na de oplevering kan je de bommenrij langs het kanaal van Oostende naar Brugge nog zien staan en was het terrein nog open tot aan het kanaal.

Bij het ontwerp van de Christus Koning wijk liet de stad toe en stimuleerde ze het bouwen in moderne stijlen. In Christus Koning vind je daarom heel wat modernistische woningen terug. 100% vrij was de architectuur niet. De stad verplichtte Huib Hoste om een hellend dak bovenop Huis Billiet te plaatsen. Op de vergunning voor het bouwen van de woning tekende de raadgevende commissie voor stedschoon een hoger dak, steiler en, volgens de commissie, beter passend in het Brugse stadslandschap.

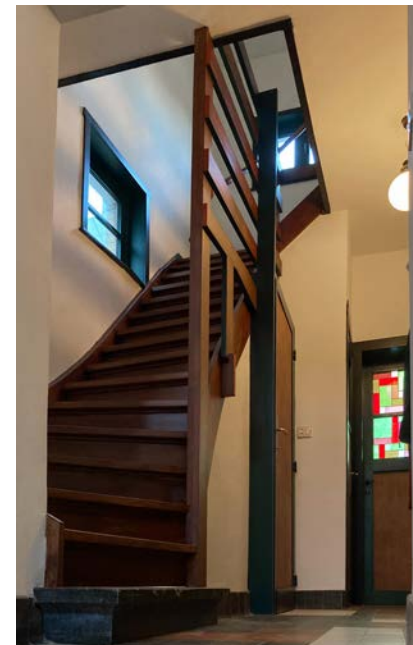
Ontworpen door architect Huib Hoste

Huib Hoste is een Brugse architect. In het begin van zijn carrière bouwde en verbouwde hij ook heel wat woningen in traditionele Brugse stijl en voerde kunstige herstellingen uit. Dit zijn typische Brugse restauraties. Het is voornamelijk door zijn vlucht naar Nederland tijdens de eerste wereldoorlog dat er een breuk ontstaat in zijn architectuurtaal. Het is daar dat hij kennis maakt met De Stijl. Die trendbreuk in zijn architectuurtaal heeft er voor gezorgd dat Huib Hoste de belangrijkste Belgische vertegenwoordiger is van de modernistische architectuur. Hij had impact door zijn gebouwen maar ook doordat hij veel schreef voor boeken en tijdschriften, zijn deelname aan het internationaal CIAM-congres en zijn contacten met internationaal bekende architecten zoals Le Corbusier. Het is in die periode tussen de twee wereldoorlogen dat hij zijn oeuvre vorm geeft met bekende iconische gebouwen zoals het Zwart Huis in Knokke, de wijk Klein Rusland in Zelzate, de ijzerwinkel in Wervik, de kerk en pastorie in Zonnebeke ... en ook een aantal woningen in Brugge zoals vakantiewoning Wolvenhoek, woning Geerardijn en uiteraard Huis Billiet. In 1933 tekent Huib Hoste samen met Le Corbusier een stedenbouwkundig plan voor Antwerpen Linkeroever. Een nieuwe stad voor 500.000 inwoners. Huib Hoste doet dat ook – weliswaar in het klein – voor Brugge: hij ontwerpt in het Koning Albertpark een wijk waar hoogbouw dominant is. Geen van beide plannen is ooit uitgevoerd.

Meer verhalen over de woning, diamantslijperij en De Stijl vind je op de blogs van de eigenaars op www.huisbilliet.be.

Oude voorgevel © CIVA Brussel, Sint-Lucasarchief

© Jessie Priem

Nieuwe voorgevel © Jessie Priem

Onze-Lieve-Vrouw Bezoekingskerk

19

Zondag 11 september
van 10u tot 13u en van 14u tot 18u

Vrije toegang

Onder de Toren

De kerk van Lissewege 'Onze-Lieve-Vrouw-Bezoeking' werd gebouwd van ongeveer 1225 tot 1275 en is een schoolvoorbeeld van de Scheldegotiek in de Zuidelijke Nederlanden. Aanvankelijk werd er al voor 1225 gestart met de bouw van een romaans kerkje of kapel in veldsteen, op de plaats waar nu de absis staat. Die veldsteen werd hergebruikt in de buitenmuren van het koor en de kruisbeuk.

Ondanks het dorp Lissewege tot eind 19de eeuw ten noorden de Noordzee als natuurlijke grens had heeft het dorp in proportie tot het aantal inwoners van toen, een zeer grote kerk. Het dorp werd in de middeleeuwen een belangrijke halte in de Zwinstreek, op de weg naar Santiago de Compostela. En volgens een legende zou aanvankelijk reeds een romaans kerkje gebouwd zijn op de plaats waar vissers uit Heist in een kreek een beeld vonden van Onze-Lieve-Vrouw, mogelijks een Nehallenia. Het waren vooral de vrome pelgrims die samen met de plaatselijke bewoners de bouw van de kerk financierden.

De Doornikse kalksteen -vooral gebruikt in de absis en kruisbeuk- werd aangevoerd per boot over de Schelde, de Gentse Lieve, de Reie om via het Lisseweegs Vaartje het dorp te bereiken. De bakstenen -de Brugse moefen- werden ter plaatse gebakken uit de polderklei in verschillende veldovens gelegen tussen Lissewege en Ramskapelle.

De toren werd gebouwd rond 1265-75 en werd nooit afgewerkt wegens geldgebrek. De bakstenen toren meet 13 Brugse roeden of 49,5 meter. Hij fungeerde nooit als vuurtoren! Daarom staat de toren 5 km té ver van de zee af. De toren kan bezocht worden en bevat 6 luidklokken en 18 beiaardklokjes.

In de kerk is het monumentale orgel, balustrade én predikstoel (1652) te bewonderen, gemaakt door Walram Romboudt uit Lissewege. Er zijn ook diverse 17de- en 18de-eeuwse schilderijen waaronder het altaarschilderij 'Maria Visitatie' door Jacob van Oost sr. uit 1652. Twee 18de-eeuwse werken uit het leven van Sint-Theresia van Avila, een doek met Sint-Agnes en een met Sint-Cecilia sieren eveneens het interieur. Daarnaast is ook het oude altaarschilderij uit de rechter zijkapel bewaard. Het toont Sint-Jacob in Compostela. Er is het houten mirakelbeeld van Maria uit 1625 en de glas-in-lood ramen werden na oorlogsschade geplaatst in 1949. De kruisbeuk en de absis hebben een labyrint-vloer uit de 19de eeuw, de periode waarin de kerk een grondige restauratie kreeg.

Sas De Twee Speyen, naar een klimaatrobuust waterbeheer voor de Oudlandpolder

20

Zaterdag 10 september
van 14u tot 18u
Zondag 11 september
van 10u tot 13u en van 14u tot 18u

Vrij te bezoeken met toelichting
door gidsen van de Vlaamse
Landmaatschappij

Steenkaai 85

Ter hoogte van het kruispunt van de Speistraat en de Steenkaai bevindt zich het sas de Twee Speyen met daarnaast de voormalige herberg met dezelfde naam.

Het historische sas de Twee Speyen is een schutsluis tussen de Blankenbergse vaart en het kanaal van Gent naar Oostende (leperlee(t)) waarlangs kleine schepen werden versast. Het vormt ook een belangrijk radertje in het complex van de ontwatering van de Oudlandpolder.

Meer dan 1000 jaar geleden bestond het gebied ten noorden van Brugge uit een uitgebreid slikken- en schorrenlandschap, dat regelmatig overstroemde. De zee reikte via diverse getijdegeulen tot diep in het binnenland. Bij de inpoldering van de kustvlakte rond de 11de en 12de eeuw werden de eerste dijken en afwateringskanalen aangelegd. De dijken beschermden tegen instromend water vanuit de zee en een systeem van op elkaar aansluitende afwateringskanalen (geleed of lee) beschermde tegen overstromingen vanuit het binnenland door overtollig regenwater naar zee af te voeren. Dit fijnmazig stelsel van waterlopen werd in de daarop volgende eeuwen systematisch uitgebouwd met als hoofdrolspelers de leperleet, de Blankenbergse vaart en de Lisseweegse vaart.

Ter hoogte van de Twee Speyen begon de Blankenbergse vaart of de Grote Eede haar route naar zee. De vaart wordt voor het eerst afgebeeld op een schets uit 1274, afgebeeld op een 17de-eeuwse kaart.

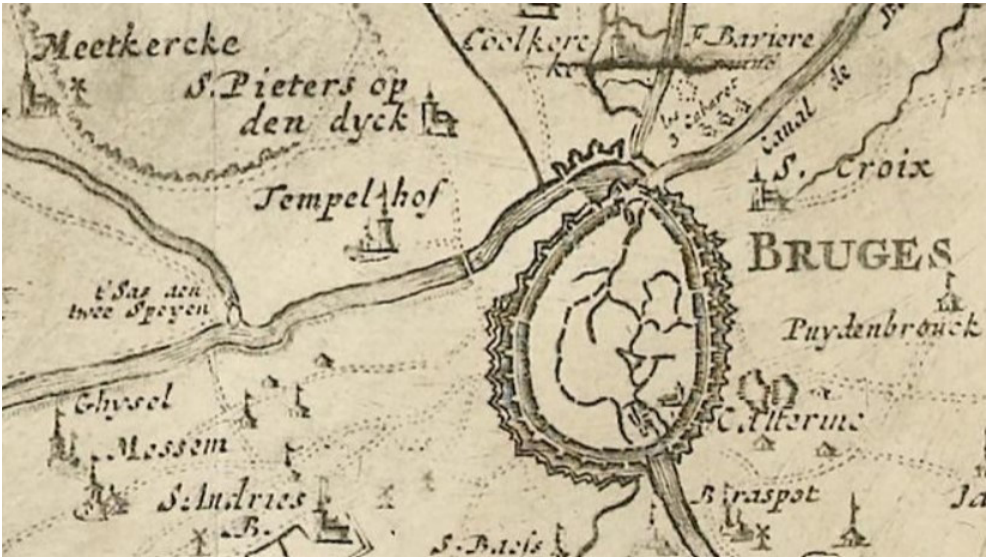
Het kanaal Brugge-Oostende volgt deels de historische bedding van de 'Yper Leet', een historische waterweg die in de middeleeuwen werd gekanaliseerd en bedijkt. In de 17de eeuw en later werd dit tracé verbreed en verdiept en werden een aantal bochten afgesneden. Langs

weerszijden van het kanaal werden opgaande hoogstammige bomenrijen aangeplant. De trekwegen bleven onverhard tot het einde van de 19de eeuw.

De speisluis zelf is moeilijker te dateren. Ze was in oorsprong wellicht al aanwezig vanaf de 12de eeuw en werd tijdens de eerste helft van de 17de eeuw aangepast bij de verbreding van de leperleet tot kanaal. Op een kaart uit eind 17de eeuw wordt de inlaat aangeduid als t'overdracht en afgebeeld met twee kaapstaanders voor de bediening van de sluisdeuren.

Kaart 17de eeuw

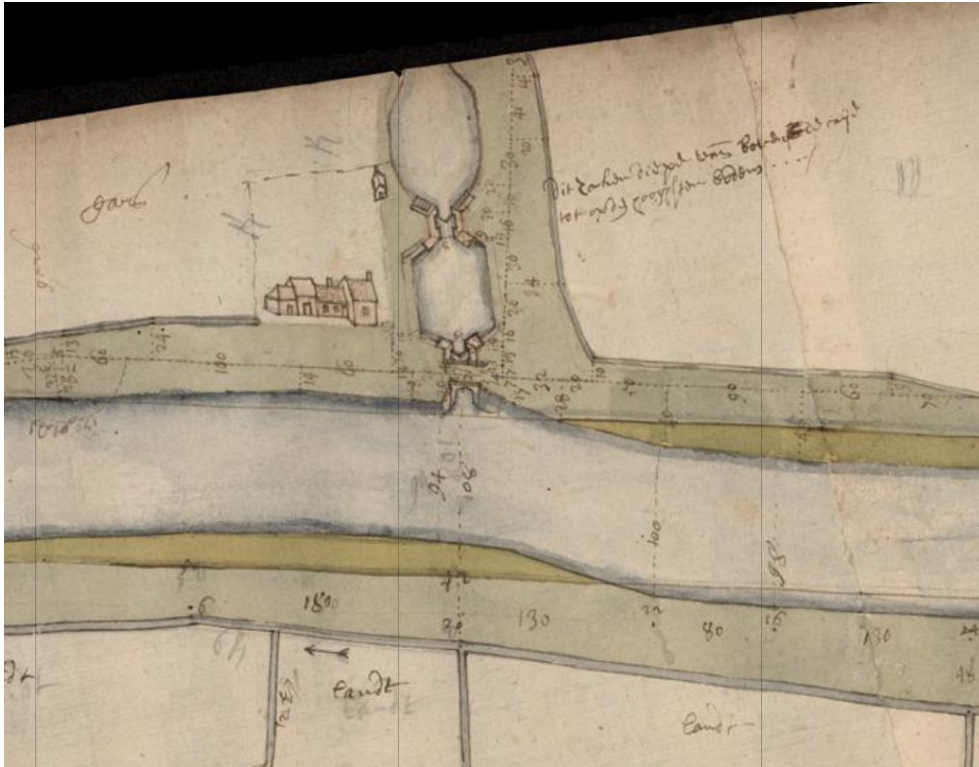
Kaart van West-Vlaanderen, 1707, Jacobus Harrewijn, 1707, Rijksmuseum

De oudste cartografische referentie van de karakteristieke vorm van het sas dateert van 1707, dan verschijnt ook voor het eerst de naam 't Sas aen twee Speyen.

Een eerste schematische afbeelding van de herberg Speihuis dateert van 1718 en in 1727 is de herberg met zijn de aaneengeschakelde volumes en bakhuis duidelijk herkenbaar weergegeven op de kaart.

De herberg was gedurende vele decennia de ontmoetingsplaats voor boeren, kasteelheren, vissers, pensenjagers, wandelaars en vee-handelaars en vormde zo het culminatiepunt van het volksleven van de omgeving. Naast de herberg was hier ook het pont gevestigd waar

boeren en andere bewoners uit die wijk het veer konden nemen, onder meer om de mis bij te wonen of om een bezoek te brengen aan het gemeentehuis of om naar de zaterdagmarkt in Brugge te trekken. Ook 'reizigers' of bedevaarders gebruikten ze vaak om de kapel van Onze-Lieve-Vrouw van 't Boompje te bezoeken.

Rijksarchief Brugge, Kaarten en plannen, nr. 985: Figuratieve kaart met het kanaal van Brugge naar Oostende, gemaakt door Jean d'Herbe, 1727, Cartesius

Naar een klimaatrobuust waterbeheer voor de Oudlandpolder

De restauratie van het sas de Twee Speyen maakt deel uit van het landinrichtingsproject Oudlandpolder door de Vlaamse Landmaatschappij.

De Oudlandpolder is het landelijke gebied ten noordwesten van Brugge, tussen het Boudewijnkanaal, het kanaal Brugge-Oostende en de Noordzee. Het landschap van deze polder werd door de mens gemaakt en is de oudste polder van West-Europa. Meer dan 1000 jaar geleden lagen hier slikken en schorren die regelmatig overstromden. Door dijken en grachten te bouwen, slaagden onze voorouders erin om de kustvlakte tegen overstromingen te beschermen.

Vandaag laat de klimaatontwrichting zich in de Oudlandpolder nadrukkelijk voelen. De uitdagingen door de klimaatverandering zijn groot waardoor ingrepen voor een klimaatrobuust waterbeheer zich opdringen. Er is nood aan een afgestemd peilbeheer voor het natuurgebied Uitkerkse Polders en voor de landbouw in het gebied, die een grote nood heeft aan waterbuffering.

Een eerste belangrijke strategie is het voorzien van extra ruimte om water te bergen. Dat kan door het verbreden van waterlopen of door te zorgen dat er meer water in de bodem kan infiltreren. Een andere mogelijkheid is het inrichten van bufferbekkens of overstromingsgebieden. Ten slotte kan ook extra water in de bodem worden opgeslagen. De historische kreekruggen met hun zandige bodem zijn hiervoor geschikt.

Het aanpassen van het peilbeheer is een tweede belangrijke strategie. Het meer efficiënt organiseren van de waterafvoer kan er voor zorgen dat men niet langer afhankelijk is van het steeds kleiner wordende lozingsvenster. Hierdoor ontstaat ruimte om hogere winterpeilen én meer constante peilen aan te houden omdat de behoefte aan waterbuffering voor het tegengaan van overstromingen verkleint. Door landbouw- en natuurgebieden beter te clusteren en meer aaneengesloten te maken, kunnen beide een beter peilbeheer krijgen.

Ten slotte is ook zuiniger omgaan met zoet water belangrijk. Er zijn verschillende mogelijkheden om nog sterker in te zetten op opslag, hergebruik en recyclage van water. Denk aan regenwaterputten, maar ook aan het hergebruiken van zuiveringswater of proceswater uit de industrie. Ook het kiezen voor teelten die minder water nodig hebben, moet onderzocht worden.

In dat kader wordt de historische sluisconstructie van sas de Twee Speyen geconsolideerd en wordt ook de omgeving heringericht als plek voor fietsers en wandelaars met ondermeer de aanleg van een ponton en hengelplaats.

Bron:

<https://www.vlm.be/nl/projecten/Paginas/Oudlandpolder.aspx>

Bronnen

Cartesius.be

<https://www.vlm.be/nl/projecten/Paginas/Oudlandpolder.aspx>

Hoeve De Goudblomme, monument in een beschermd dorpsgezicht

Zaterdag 10 september
van 14u tot 18u
Zondag 11 september
van 10u tot 13u en van 14u tot 18u

Vrije toegang
Gids ter plaatse beschikbaar

21

Stationsweg 28

De omgeving van de hoeve De Goudblomme is sinds 1981 beschermd als dorpsgezicht. Daarenboven zijn de historische volumes ook beschermd als monument: het hoofdgebouw (met woonhuis, paardenstal, koeienstallen en bergschuur), het bakhuis, de schaapstal en de varkensstal. De naam Stationsweg (of vroeger 'Statie Steenweg' en Stationsstraat) verwijst naar het vroegere spoorwegstation dat iets verder aan de spoorweg stond tot circa 1970. De voormalige herberg 'Het Station' (Stationsweg nr.17) staat er nog steeds.

Landboek Abdij Ter Duinen uit 1709

Net zoals de 16de-eeuwse hoeve De Rozeblomme aan de overzijde (Stationsweg 45 en 49) is de geschiedenis van hoeve De Goudblomme verbonden geweest met die van de nabijgelegen Abdij van Ter Doest, dochterinstelling van de Duinenabdij in Koksijde. De oudste geschreven bronnen en afbeeldingen gaan terug tot de 18de eeuw. In een landboek van abdij Ter Duinen uit 1709 wordt hoeve De Goudblomme als volgt beschreven: "*daer d'hofstede genaemt de Goudeblomme op staet met den boomgaert*". Een kaart uit ditzelfde landboek toont ons hoe de hoeve er toen uit zag en welke gronden er aan verbonden waren. In het begin van de 18de eeuw zien we reeds een oost-west georiënteerd hoofdgebouw volgens het langgeveltype (met verschillende volumes van woning en stallen op een rij geschakeld) en daarnaast ook de zogenaamde schaapstal, een centrale duiventoren en een open wagenkot. De oudste kern van het woonhuis, de duiventoren en de schaapstal gaan vermoedelijk terug tot de 16de of 17de eeuw. De moer- en kinderbalken, dakconstructie en de laatgotische schouw in de woning zijn daar nog getuigen van.

Tijdens het ancien régime was een duiventoren een symbool van macht en rijkdom. Enkel wie voldoende grond bezat, mocht een duiventoren bouwen. In het metselwerk van de huidige varkensstal zijn aan binnenzijde duidelijk nissen te herkennen, die ongetwijfeld nog teruggaan tot deze vroegere duiventoren. Vermoedelijk werd de toren voor 1870 verlaagd en verbouwd tot varkensstal. Bij het hoofdvolume zijn het mansardedak boven de koeienstal en de bergschuur met tentdak nog niet weergegeven. Beide dateren van een bouwphase later in de 18de eeuw. Kenmerkend voor een bergschuur zijn een vierkante plattegrond en vooral een steil schilddak.

Uit een rekening van Ter Duinen uit 1786-1787 kan worden afgeleid dat De Goudblomme één van de grotere uithoven was van Ter Duinen in het district van Brugge. Tot 1796 blijft ze met zekerheid in het bezit van de abdij. Betreft de latere bewonersgeschiedenis kon worden teruggevonden dat de hoeve van 1806 tot 1831 bewerkt werd als pachthoeve door Jacob Baeteman (1782-1831) en zijn vrouw

Marie-Jeanne De Jaeghere (1767-1858), weduwe van Charles Demuynck (1764-1805). Jacob Baeteman was zelfs burgemeester van Dudzele in 1830-1831. Na zijn overlijden in 1831 huwde hun enige dochter Joanna-Livina (1809-1893) in 1832 met Franciscus ('Frans') Monbaliu. Zij bleven de hoeve verder runnen samen met weduwe Baeteman. Wie de toenmalige eigenaar was is onbekend.

Van deze familie Monbaliu is een opmerkelijke familiechroniek bewaard, gebaseerd op de geschriften van Louis-Frans Monbaliu (1852-1944), twaalfde kind van Franciscus of Frans Monbaliu. Een opschrift op de dakstructuur van de losstaande schuur verwijst nog naar de geboorte van Louis-Frans: 'monbaliu né en 1852'. In zijn geschriften wordt het dagelijkse leven van de familie en het leven op de

boerderij uitgebreid beschreven: *“Weerom volgden de seizoenen elkaar op, herfst, winter, lente, zomer met het werk, de kommer en de zorg. Francis overlegde, bedacht, berekende, boekte in, beval het werk, zag het na en werkte zelf ook al mee. De Goudblomme werd een modelhoeve en de boer steeg in aanzien.”*

Een andere passage beschrijft hoe Dudzele en omstreken op 29 november 1836 geteisterd werden door een orkaan waardoor veel schade werd toegebracht aan de gebouwen: *“Het herleggen van het strooien dak op de grote schuur kon maar in het volgend voorjaar geschieden, want timmerlieden en strooidekkers, wisten niet waar eerst te beginnen.”* In 1873 overleed Frans waarna zijn vrouw verder boerde met enkele van hun kinderen tot het pachtakkoord wegens onenigheid in 1878 werd opgezegd. De familie Monbaliu bouwde daarop een nieuwe hoeve op eigen gronden langs de Dudzeelse Watergang en doopte deze zeer passend om tot *“De Kleine Goudbloem”*.

In een recenter verleden werd de westelijke grens van het erf rechtgetrokken door de aanleg van de Pathoekeweg. In 1986 werd de hoeve openbaar verkocht op verzoek van stad Brugge, waarna de hoeve werd omgevormd tot paardenmanege. In functie daarvan werd aan de zuidelijke kant van de site in 1988 een nieuw volume opgetrokken. In 2012 nog werd de bedaking van metalen golfplaten op de bergschuur (waar origineel een strooien dakbedekking lag) vervangen door een rieten dakbedekking. Na de aanleg van de A11 bleken de verkeersdrukte en het omgevingslawaai te

nefast voor de paarden, waardoor de uitbaters van de manege besloten de site te verlaten. De nieuwe eigenaar renoveert en bewoont het woonhuis en heeft op de site ook zijn bedrijf ‘Aardig gedacht’ ondergebracht.

Tijdens Open Monumentenweekend kan de site bezocht worden en staan de vrijstaande schuur (of schapstal), de varkensstal en de bergschuur open. De imposante schuur is voorzien van een zadeldak. Het metselwerk vertoont verschillende bouwsporen en baksteensoorten, variërend van de 18de eeuw tot 20ste-eeuwse herstellingen. Opmerkelijke details zijn de vlechtingen en oculi in de topgevels en het vroegere uitgepleisterde, maar helaas nu onherkenbare wapenschild aan de zuidgevel. Historische foto's tonen dat er zeker tot 1987 nog een aanbouw stond aan deze zijde. Dit volume zal herbestemd worden tot toonzaal voor het bedrijf. De varkensstal bestaat gedeeltelijk uit de resten van de vroegere duiventoren. Hier trekken het oudste metselwerk met zijn opmerkelijke bouwsporen de aandacht: de nissen voor de duiven aan de binnenzijde, een boogvormig bouwspoor van een vroegere gevelopening en gedichte, spitsboogvormige openingen onderaan voor het voederen van de varkens. De aanbouw met gelere baksteen dateert uit het begin van de 20ste eeuw.

In de bergschuur kan men zien hoe de dakconstructie op vier houten stijlen steunt, onderling verbonden door ankerbalken en tal van schoren. Op één van de stijlen is een verzorgde inscriptie zichtbaar met Maria monogram, naam en datum door een schildvorm omschreven: 'mar jacobus muldr 1798'. Bij het hoofdvolume valt het organisch gegroeide spel van aaneengeschakelde volumes op: een hoger volume met kelder en opkamer vormt samen met het aanpalende, westelijke volume de eigenlijke woning. De paarden- en koeienstallingen hebben een zogenaamde frans of mansardedak. De kleine aanbouw aan de noordelijke zijde is een toilet. Bij het metselwerk van de stallen zijn tal van bouwsporen te zien en ook de opvallende bergschuur is een afzonderlijke bouwphase met een kenmerkende baksteen.

Bron:

Beheersplan voor Stationsweg 28 (hoeve De Goudblomme) opgemaakt door Architectenbureau Felix & Partners BV.

Abdijsite met de voormalige abdijshuur Ter Doest

Zondag 11 september
van 10u tot 17u

Vrije toegang

3

Ter Doeststraat 4

Het landschap en de omgeving van de hoeve 'Groot Ter Doest' zijn beschermd bij Koninklijk Besluit van 23 september 1981. De schuur is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 25 maart 1938.

Verrassende onderzoeksresultaten op de abdijsite van Ter Doest

De Provincie West-Vlaanderen liet, in samenwerking met de Stad Brugge en de Universiteit Gent, in het najaar van 2021 een geofysisch onderzoek uitvoeren op de site Ter Doest in Lissewege (Brugge). De site is eigendom van de kathedrale kerkfabriek Sint-Salvator. Het onderzoek leverde verrassende resultaten op, waaruit blijkt dat de restanten van de voormalige abdij ondergronds nog goed bewaard zijn gebleven. Dat is enerzijds niet zo verrassend want we weten al eeuwenlang exact waar de abdij gestaan heeft. Maar dit onderzoek toont voor het eerst visueel en op een overtuigende manier aan dat er nog heel wat sporen van deze enorme abdij direct onder het maaiveld van de weide verborgen liggen.

Vandaag staat van de middeleeuwse abdij van Ter Doest, gesticht in de 12e eeuw, enkel nog de monumentale schuur overeind. Het was een zusterabdij van de Cisterciënzerabdij Ter Duinen in Koksijde en kende in de middeleeuwen een bloeiende periode. De hoeve en kapel aan de toegangsdreef van de site dateren uit de 17de eeuw en zijn opgebouwd met restanten van de oorspronkelijke abdij. De verlaten abdijsgebouwen waren in de 17de eeuw ook een steengroeve o.a. voor de nieuwe Duinenabdij uit Koksijde die in centrum Brugge heropgebouwd werd.

De bovengrondse resten van de abdij zijn dus beperkt, maar het vermoeden was dat er ondergronds nog heel wat archeologische resten te vinden zouden zijn. De Universiteit Gent voerde in het najaar van 2021, onder leiding van professor Philippe De Smedt, een onderzoek uit. Dat gebeurde zonder ingreep in de bodem, via geofysische bodemscans. Met geavanceerde bodemsensoren scanden ze de weiden ten oosten van de abdijschuur, zonder dat daarbij opgravingen dienden te gebeuren.

Copyright: Informatie Vlaanderen (luchtfoto), Universiteit Gent (geofysische metingen), Provincie West-Vlaanderen

Uit het onderzoek blijkt dat net onder het oppervlak het volledige grondplan van de abdij af te lezen valt, wat wijst op de mogelijke aanwezigheid van muurresten, fundamenteën en vloeren. De aangetroffen sporen in de centrale weide sluiten duidelijk aan bij het standaardplan van een cisterciënzer abdijcomplex met aanwijzingen voor o.a. de mogelijke abdijskerk, het klooster met pandgang, een sacristiegebouw en kapittelzaal, en een mogelijk bijkomende kleine pandgang die verbonden is met het grote klooster.

Het is opvallend dat de sporen al net onder het oppervlak aanwezig zijn, meestal al vanaf 15 cm diepte. Daarnaast blijkt ook uit de magnetische metingen dat de archeologische sporen mogelijk zeer goed bewaard zijn gebleven. De aangetroffen resten van de abdij, en mogelijk zelfs van oudere bewoning op de site, zijn hierdoor een uniek historisch, archeologisch en wetenschappelijk gegeven.

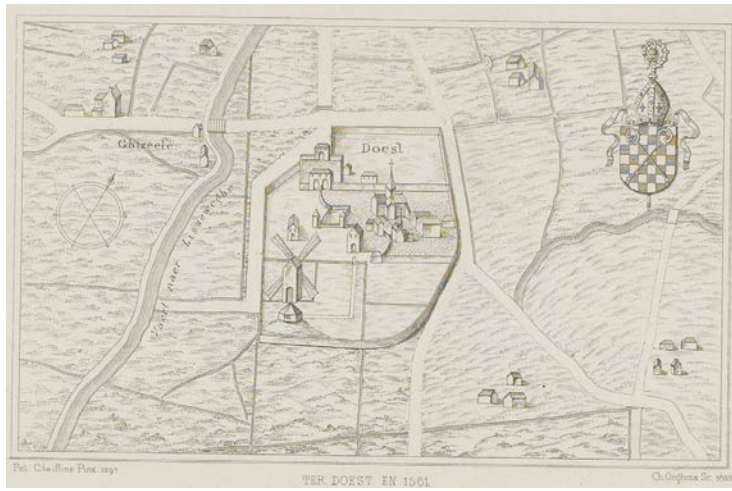
De resultaten openen heel wat nieuwe kansen voor verder onderzoek. Dit zal gebeuren in afstemming met de provincie, de kathedrale kerkfabriek Sint-Salvator, Raakvlak, het agentschap Onroerend Erfgoed en het Regionaal Landschap, onder wetenschappelijke begeleiding van de UGent. Het doel is om met Open Monumentendag meer in detail in te gaan op deze resultaten en deze toegankelijk te maken voor het brede publiek aan de hand van allerlei boeiende activiteiten.

De geschiedenis van de abdij in vogelvlucht

(uit: OMD-brochure 2003, Brigitte Beernaert en Bernard Schotte)

De abdij van Ter Doest heeft haar oorsprong wellicht te danken aan de kleine 11de-eeuwse Thosankapel, toegewijd aan de H.-Bartholomeus. De bisschop van Doornik vertrouwde dit kleinood in 1106 toe aan de abt van de benedictijnenabdij Saint-Ricquier in Noord-Frankrijk met de bedoeling er een priorij uit te bouwen. Die stichting schijnt niet te zijn gelukt, want reeds in 1174 schonk de toenmalige bisschop Evrard het Thosankapelletje aan de cisterciënzers van Ten Duinen (1138) om er een abdij uit te bouwen, die hij persoonlijk onder zijn bescherming zou nemen. De Duinenabdij in Koksijde stuurde reeds in 1175 twaalf monniken en drie lekenbroeders uit naar Ter Doest (een verbastering van Thosan), onder leiding van abt Hacket.

De monniken van Ter Doest waren eminente dijkbouwers met eigendommen tot in Zeeland. Op terreinen die zij op de zee veroverden, lieten ze groten kudden schapen grazen. De wol werd spoedig hun grote bron van inkomsten. Hacket, de eerste abt van Ter Doest, was meer dan twintig jaar lang deken van het prestigieuze Sint-Donaaskapittel in Brugge geweest voor hij de stap naar de cisterciënzers zette. Kort na de stichting werd hij opgevolgd door abt Jan I, die de bezittingen van Ter Doest enorm zal uitbreiden. Naast de grote abdijsite in Lissewege bezat ze ook heel wat boerderijen. Vermeldenswaard is dat de abdij de volle steun genoot van de graven van Vlaanderen.

© Provincie West-Vlaanderen: Ter Doest
Abdij plattegrond naar Pourbus

Over de bouw van het complex zelf is het heel moeilijk om juiste gegevens te verzamelen. Rond 1253 zou op initiatief van abt Jan II Smedekin de abdijkerk reeds zijn herbouwd. In 1271 werd toelating gegeven aan abt Nicolas Cleywaert om een verbindingskanaal met de Lisseweegse waterganck te graven, die enorm belangrijk zal blijken te zijn om naast wol de andere producten van de abdij (vooral ook baksteen) te transporteren. Dezelfde abt kocht een bestaande weg tussen de abdij en Brugge. Cleywaert is bekend als de bouwheer van de slaapzaal van de lekenbroeders en de infirmerie. De abdij was dan wellicht volledig uitgebouwd. Zijn opvolger Jan Servaes slaagde erin om in 1275 alle eigendomstitels, privileges en vrijheden die de abdij had weten te verkrijgen, nogmaals te laten bevestigen. Servaes liet een atelier bouwen en een sluis oprichten aan het nieuwe kanaal. Verschillende historici duiden hem ook aan als bouwheer van de monumentale schuur. Sommige auteurs zouden de bouw van de schuur echter in de eerste helft van de 13de eeuw willen situeren. De materiële uitbouw ging hand in hand met de intellectuele bloei. In Ter Doest was een hoogstaand scriptorium aanwezig en monniken trokken voor jaren naar de Parijse universiteit.

Na 1300 is het hoogtepunt van de cisterciënzerbeweging in Europa echter voorbij. Dat wordt ook hier op Ter Doest bevestigd. Abt Arnoul Neyhensys, afkomstig uit Lissewege zelf, zal Ter Doest met schulden beladen. Hij was betrokken in het conflict tussen de koning van Frankrijk en de graaf van Vlaanderen Gewijde van Dampierre en had beloofd de graaf en zijn leger te bevoorraden. Alle inkomsten van de abdij werden daardoor opgeslorpt. In 1300 werd hij gedwongen ontslag te nemen. Neyhensys was een fervent bouwer en zou de abdij hebben laten omsluiten door een muur. Hij bouwde bovendien het schitterende refugehuis aan de Potterierei in Brugge (waar in de 17de eeuw de monniken van Ten Duinen hun nieuwe abdij zouden starten). Zijn opvolger, Willem IV van Damme, kreeg het eveneens hard te verduren. Het was onder zijn abbatiaat dat de beruchte lekenbroeder Willem Van Saaftinge actief was die zich ook liet opmerken tijdens de Guldensporenslag in 1302. Reeds in 1304 werd hij opgevolgd door Willem Van Cordewaeghen die het aan de stok kreeg met alle lekenbroeders. De cisterciënzerabdijen hadden kort voordien een beslissing genomen om de eigen exploitatie op te geven en gronden aan leken te verpach-

ten. Het aantal lekenbroeders kon daardoor drastisch verminderd worden. Deze beslissing lokte uiteraard verzet uit. Willem Van Saaftinge leidde de opstand van de lekenbroeders, verwondde de abt en doodde de keldermeester (functie vergelijkbaar met econoom). De economische en financiële toestand die niet meer leek te herstellen, verplichtte de volgende abt om gronden te verkopen om schulden af te betalen. De abdij geraakte in zware moeilijkheden en had enorme schulden.

De financiële toestand werd tijdelijk gesaneerd door de verkoop van gronden en een drastische beperking van het aantal monniken onder abt Hendrik II. Er bleven slechts 48 monniken en 45 lekenbroeders over. In de tweede helft van de 14de eeuw verbeterde de financiële toestand enigszins. Tussen 1364 en 1372 kon zelfs gebouwd worden. Abt Willem VII De Smidt liet een abtskwartier en een pandgang bouwen. Honderd jaar later is de toestand opnieuw dramatisch. Oorlogen, de vele schuldeisers, de strijd tegen het water in Zeeland, nieuwe belastingen voor het onderhoud van de haven van Sluis en de speciale belastingen uit Rome om een kruistocht te financieren brengen de abdij op de rand van de afgrond. Niettemin schijnt het toch een periode van culturele bloei te zijn geweest en dit zeker in de 15de eeuw. Dat bewijzen de bewaard gebleven handschriften. Nog in de eerste helft van de 16de eeuw werd geld gespendeerd aan herstellingen en aan de bouw van een nieuwe keuken.

Onder het abbatiaat van Vincent Doens (1559-1569) zal paus Pius IV het bisdom Brugge oprichten. Dit heeft onverwachte negatieve gevolgen voor Ter Doest. Dit nieuwe bisdom kreeg van de paus inkomsten toegekend uit Ter Doest. De abdij kon blijven bestaan, maar

moest in de uitbouw van het bisdom voorzien wat uitdraaide in disputen tussen de abt en de bisschop. De laatste abt Vincent Doens stierf op 29 april 1569 en de nieuwe bisschop van Brugge, Remi Drieux, vroeg onmiddellijk aan Filips II om de inkomsten uit Ter Doest als de zijne te mogen beschouwen. Maar door economische moeilijkheden en de onrust in de late 16de eeuw raakte de abdij in verval en bracht weinig of geen inkomsten op. De laatste monniken bleven er nog wonen en de abdij uitbaten maar er kwamen geen nieuwe monniken bij. In 1624 tenslotte kon abt Bernard Campmans van Ten Duinen een overeenkomst afsluiten met de toenmalige bisschop Denis Christophori. Ter Doest hield op te bestaan maar is dus niet ten onder gegaan door de geuzen of godsdienstoorlogen. Op 10 december 1624 ondertekenden de twee laatste monniken van Ter Doest, Jacques Moerman en Antoine Elschachts de akte van overname. De kerk werd nog in de 17de eeuw afgebroken. De andere abdijgebouwen werden gedeeltelijk als steengroeve gebruikt, o.m. ook voor de bouw van de nieuwe Duinenabdij in Brugge en een grote fraaie boerderij met duiventoren (het huidige restaurant). De monumentale schuur bleef ongemoeid en werd met de Franse revolutie als nationaal goed verkocht. Dank zij Nicolaas de Roover, de laatste monnik van Ten Duinen, werd ze gered. Hij schonk de schuur en de hoeve in 1833 aan de bisschop van Brugge. Zo kwam de abdijsite Ter Doest met hoeve en schuur tot op vandaag onder het beheer van de kathedrale kerkfabriek Sint-Salvator.

De architectuur en restauratie van de schuur

(uit: OMD-brochure 2003, Brigitte Beernaert en Benoît Delaey)

Het meest opvallend bewaard gebleven element van de site Ter Doest is uiteraard de monumentale middeleeuwse schuur. De exacte bouwdatum van deze bakstenen schuur blijft tot vandaag onbekend. Stilistisch wordt de schuur rond 1275 gedateerd maar dendrochronologisch onderzoek n.a.v. de restauratie in 2000 geeft een datering aan tussen 1370-1385. Zowel eind 13de als eind 14de eeuw waren periodes van intense bouwactiviteit. De schuur is gebouwd op een rechthoekig grondplan en meet binnen 56 op 21 meter. De nok is 16,50 meter hoog. De muren van de schuur zijn opgetrokken in zogenaamde moefen, grote bakstenen waarvan de afmetingen variëren tussen een lengte van 30 en 32 cm, een breedte van 14 en 16 cm en een hoogte van 7 en 9 cm. Het met gegolfde pannen gedekte zadeldak wordt gedragen door een verrassend monumentale eikenhouten structuur. De beide sobere tuitgevels worden door steunberen geritmeerd en verfraaid door hoge spitsboognissen met zeer eenvoudig maaswerk. De twee lage zijgevels zijn eveneens door steunberen geritmeerd. Er zijn verschillende kleine toegangen in de oostelijke zijmuur. In de middelste travee zit een grote poortopening onder een vooruitspringend sleepdakje.

Het interieur is overweldigend. Tien eikenhouten gebinten verdelen de ruimte in negen vakken, die elk een breedte hebben van 6,50 meter. Elk gebinte bestaat uit een zogenaamde portiek met een hoogte van 11 meter, waarboven een schaargebinte is gebouwd. Het dak wordt ook door daksporen gedragen, die door hanenbalken met elkaar zijn verbonden.

De gebinten zijn getelmerkt van 1 tot 10 met Romeinse cijfers. Ongeveer 260,00 m³ eikenhout werd hier gebruikt. Tijdens de restauratie bleek duidelijk dat de houten structuur in één bouwcampagne werd opgetrokken (misschien met een korte onderbreking). Het hout is afkomstig uit de kuststreek.

De schuur van Ter Doest is een volwaardige abdijshuur of grangia en geen tiendenschuur want de schuur bevond zich op het abdijdomein (niet op een aparte neerhoeve of uithof) en stond onder het directe beheer van de abdij. De graanopbrengsten van de abdij werden er in opgeslagen en niet de tiendenbelasting van pachtboeren. De schuur diende dus voor het opslaan van de oogsten, het dorsen van de geoogste graangewassen en het apart stapelen van het hooi na het dorsen. De driebeukige structuur van deze schuur en de geleding in 9 traveeën verleende haast een perfecte vorm voor de uitoefening van de 3 basisactiviteiten. De met oogst volgeladen wagens kwamen doorheen één van de grote poortopeningen in de oostbeuk binnengereiden. In de schuur werd de oogst gestapeld in de brede middenbeuk en eventueel ook de westelijke zijbeuk. Indien nodig kon de schuur met eenvoudige schotten tussen de hoofdstijlen in afzonderlijke stapelvakken verdeeld worden. Na het lossen van de oogst reden de lege wagens gewoon verder rechtdoor via de tegenoverliggende grote poort de schuur uit. 's Winters werd het graan gedorst in de lange doorgangruimte van de oostbeuk waarbij de 2 grote schuurpoorten bleven openstaan, zodat het bij het dorsen ontstane stof en kaf vlug kon opwaaien. Na het dorsen werd het stro in de lege schuurvakken gestapeld. Het graan werd in speciale graanopslagplaatsen bewaard wat in het geval van de abdij Ter Doest in een afzonderlijke bewaarplaats zal gebeurd zijn. Vaak werd de derde schuurbeuk ingericht als een afgesloten stalruimte. Voor de westelijke beuk van Ter Doest is echter niet meer te achterhalen of dit oorspronkelijk het geval was. De schuur die men op OMD kan bezoeken is op initiatief van het Provinciebestuur West-Vlaanderen zeer behoedzaam geres-

taureerd in het jaar 2000. Om als bouwheer te kunnen optreden, nam de provincie de schuur in erfpacht van de kathedrale kerkfabriek Sint-Salvator, hetgeen tot op heden nog altijd het geval is. De Brugse architect Benoît Delaey leidde de werken, die werden uitgevoerd door de Gentse firma Bruxelmans. De ingrepen bij de restauratie van het gebouw zijn zo beperkt mogelijk gehouden. Naast lokale herstellingen aan de houtstructuur, bleef de restauratie verder beperkt tot het conserverend herstellen van metselwerk, dakbedekking en gevelschrijnwerk. Aan de indeling en het gebruik van de schuur werd niet geraakt. De werken werden volledig uitgevoerd door gebruik te maken van klassieke timmerwerktechnieken. Té sterk aangetaste balken werden volledig vervangen. Waar mogelijk werd van balken die slechts gedeeltelijk waren aangetast het verweerde gedeelte vervangen door het invoegen van nieuwe stukken, die met zichtbaar blijvende houtverbindingen werden aaneengebracht. Uiteindelijk werd van de 260 m³ eikenhout ongeveer 60 m³ vervangen. De restauratiewerken aan het metselwerk bestonden hoofdzakelijk uit het lokaal hervoegen, het herstellen van de door erosie van de bakstenen aangetaste steunberen en de constructieve dichting van een paar grote barsten in de topgevels. De ongeveer 38.000 dakpannen werden afgenomen en herplaatst met tussenvoeging van zogenaamde stropopen of strodokken, om het dak beter winddicht te maken. De kieren en spleten tussen de pannen maakten de dakbedekking immers zeer onstabiel: vóór de restauratie dienden na elke storm een paar honderd dakpannen te worden herplaatst. (Benoît Delaey, restauratiearchitect, OMD 2003)

Ter Doest als beschermd landschap

(uit: OMD-brochure 2004, Brigitte Beernaert en Natuurpunt, aangevuld met recente informatie van het Regionaal Landschap Houtland & Polders)

Op de site van Ter Doest ligt naast heel wat architecturaal erfgoed ook een uniek stuk groen erfgoed. Een deel daarvan is bekend als het weidevogelgebied Ter Doest. Lissewege ontstond in een landschap dat door de mens en de natuur is gevormd en sluit dus perfect aan bij het jaarthema van OMD 2004. Het weidegebied van Ter Doest was ooit een schorrengebied. In het begin van onze tijdrekening kon het dankzij een natuurlijke ophoging gebruikt worden als locatie voor ganzen- en schapenhoeders.

Doordat de monniken van de cisterciënzerabdij Ter Doest het gebied rond hun abdij indijkten, creëerden ze allicht onbewust het unieke, zilte polderlandschap dat wij nu kennen. Inpolderen is het omringen van een stuk land of schor met dijken om het tegen het zeewater te beschermen. Naast het inpolderen werden de gronden ook uitgeveend (het veen werd als brandstof gebruikt). Ook dat leidde tot het huidige uitzicht. Rond de monumentale abdijschuur is een duidelijk mozaïekpatroon in het landschap merkbaar dat zeer afwisselend is door de vele grachten. In de zuidoostelijke hoek van het gebied is een rietveld waar je met wat geluk de bruine kiekendief, de rietzanger en de kleine karekiet kunt aantreffen. Tussen de rietstengels ontdek je zilte rus en spiesbladmelde.

In 1994 kocht Natuurpunt Brugge zilte graslanden aan rond de voormalige abdij om de toekomst veilig te stellen. Ze zorgen voor een aangepast natuurbeheer op de meest waardevolle percelen in het gebied. Het natuurreservaat zelf is 20 hectare groot en kan niet onbegeleid bezocht worden. Met Europese steun kon in 2003 het historisch reliëf van de graslanden worden gerestaureerd. Het reeds bestaande provinciale wandelpad werd uit-

gebreid met informatieborden en een heuse kijkhut. Vanuit die kijkhut kan de deelnemer aan de wandeling de fauna bespieden zonder zelf gezien te worden. De rijke, typische flora van het gebied wordt uiteraard eveneens belicht. (OMD 2004)

De abdijsite van Ter Doest is eigenlijk de perfecte symbiose van landschap en natuur, cultureel erfgoed, een landbouwuitbating en bescheiden toeristische exploitatie met o.a. het restaurant. Zowel tijdens de abdij-uitbating als de eeuwen na het verdwijnen van de abdij-gebouwen, heeft het landschap zich gevormd en is het geëvolueerd zoals we het nu kennen. Ter Doest is een uniek historisch landschap met vele landschappelijk waardevolle aspecten. Niet zonder reden is het landschap en de omgeving van Ter Doest beschermd bij KB van 23 september 1981. Er is in 2013 een landschapsbeheersplan opgemaakt om het beheer op een erfgoedvriendelijke en verantwoorde manier te laten verlopen. Onderhoud en herstel van deze waarden is noodzakelijk in een beschermd landschap om het historisch beeld maximaal te behouden.

In eerste instantie zijn er de vele dreven afgeboord met hoge bomen (dikwijls populieren maar ook essen en eiken). Men benadert Ter Doest vanuit de Ter Doeststraat al via een monumentale toegangsdrif die een scherpe bocht naar het zuiden maakt in de richting van het toegangsgebouw van de hoeve. Andere bomenrijen boorden weilanden en waterlopen af, zoals een dubbele essenrij aan de westzijde van de schuur. Verspreid over de site Ter Doest staan er ook tientallen oude knotwilgen. De Ferrariskaart uit 1777 laat Ter Doest al zien als een bomenrijk gebied met niet alleen dreven en bomenrijen maar zelfs een boomgaard naast de hoeve op de plaats van de vroegere abdij. Deze boomgaard is ook te zien op andere kaarten uit de 17de en 18de eeuw en is vermoedelijk in de 20ste eeuw verdwenen om plaats te maken voor het huidige weiland. Eén

solitaire fruitboom in de weide getuigt er nog van.

De centrale waterpartij naast de parking die nauwelijks nog zichtbaar is omdat die omgeven is door hoog riet en populieren, is nog een restant van de vroegere abdijschuur. De voormalige molenterp ten zuiden van de schuur is nauwelijks nog herkenbaar in het landschap en ligt verscholen in een weide (de geprefereerde standplaats voor de stier Oscar). De abdij-uitbating was dus ook voorzien van een windmolen zoals ook blijkt uit oude prenten en kaarten. Heel bijzonder maar nauwelijks zichtbaar zijn de zogenaamde 'laantjes', parallelle depressies in de weilanden om overtollig water af te voeren. Deze zijn getuige van de vroegere strijd die er geleverd is tegen het water om het land bewerkbaar te maken. Die laantjes worden nu vanuit een andere perspectief gebruikt, net om water beter vast te houden.

Van groot belang voor de exploitatie van de abdij was het waterstelsel waarvan nog vele sporen in het landschap te vinden zijn. Uiteraard is er het Lisseweegs Vaartje ten westen van de site die een hoofdader vormde voor handel en transport tussen Brugge en de Noordzee. De monniken van Ter Doest maakten er dankbaar gebruik van voor de aanvoer van grondstoffen

Een beeld van de reliëfkaart rond Ter Doest uit het Geopunt Vlaanderen met duidelijk herkenbaar de waterlopen en waterpartijen (zwart). Centraal in beeld de voormalige abdijschuur, eronder de cirkel van de voormalige molenterp, links een kronkelend Lisseweegs Vaartje en rechts een kaarsrecht breed Boudewijnkanaal. Hier zijn ook de zgn. 'laantjes' (of parallelle depressies voor afwatering) in de weilanden goed te zien.

en goederen en de export van graan, baksteen en andere producten die op de abdijsite geteeld of vervaardigd werden. De abdij van Ter Doest had een aparte aanlegplaats aan het Lisseweegs Vaartje. De Reigersvliet en de Roskambeek zijn dan weer de waterverbindingen vanuit (of rond de abdijsite naar het Lisseweegs Vaartje die samen met hun zijbeken en grachtenstelsel ook een waterbeheersingsfunctie hadden.

Het huidige landschap is dus mede het gevolg van de actieve abdij-uitbating in de middeleeuwen die dus veel meer omvatte dan gebed, liturgische diensten, koorgezangen en religieus leven. De abdij was een economisch centrum met tal van productie- en handelsactiviteiten zoals, naast de klassieke landbouwuitbating, ook het ontginnen van klei, de productie van bakstenen, het malen van graan, de ontginning van gronden, de productie van manuscripten en dergelijke meer.

MONUMENTENWACHT, een belangrijke partner in DUURZAAMHEID

Monumentenwacht West-Vlaanderen demonstreert in Ter Doest en Lissewege

Sinds vele jaren is Monumentenwacht een trouwe partner en actieve deelnemer van Open Monumentendag. De wachters demonstreren hun werking op één of meer locaties verspreid over de provincie afhankelijk van het jaarthema en het provinciaal programma. Dit jaar focust Monumentenwacht West-Vlaanderen met het volledige team op Ter Doest en Lissewege. Enerzijds is de provincie bevoegde overheid en anderzijds ook bouwheer van de gerestaureerde schuur. Het zijn interessante locaties om alle aspecten van de werking van Monumentenwacht toe te lichten.

De missie van Monumentenwacht houdt in: bijdragen tot een goede instandhouding van ons historisch bouwkundig erfgoed door het stimuleren van degelijk en permanent onderhoud en herstelling van dat erfgoed, aan de hand van regelmatige inspecties ter plaatse. Dit is bij uitstek een preventief gerichte missie om dure restauraties van monumenten zoveel mogelijk te vermijden. De leuze van Monumentenwacht is dan ook: beter voorkomen dan genezen.

Het weze duidelijk dat deze missie perfect past binnen het thema duurzaamheid van OMD 2022. Van bij het ontstaan af, focust en sensibiliseert Monumentenwacht voor een goed onderhoud van erfgoed. Deze preventieve aanpak is in vele opzichten van duurzame aard:

- het behoud van het erfgoed op zich,
- het maximaal gebruik en onderhoud van het bestaande materiaal,
- het zoveel mogelijk beperken van schade zodat restauratieve ingrepen, verlies van materialen en invoegen van nieuwe of extra materialen vermeden wordt,
- onderhoudsvriendelijke tips die door eigenaars zelf kunnen uitgevoerd worden,
- bovendien in de meeste gevallen zeer kostenbesparend,
- soms behoud ten behoeve van een zinvolle herbestemming van het erfgoed.

Hoe Monumentenwacht erfgoed-eigenaars kan helpen in het onderhoud van hun historisch en soms monumentaal erfgoed, kan u ontdekken op de site van Ter Doest en in en rond de kerk van Lissewege op zondag 11 september 2022 van 10 tot 17u30. Een belangrijk instrument zijn de inspecties ter plaatse waarbij alle bouwkundige onderdelen van een historisch gebouw op de toestand en eventuele gebreken onderzocht worden. Daarvoor is Monumentenwacht het best gekend: dankzij industriële bouwtechnieken slagen de wachters er in om op de meeste moeilijk bereikbare plaatsen te komen zoals daken en goten, zolders, kapruimtes en kruipkelders, torens, weergangen en hoge gevels. Monumentenwachters bouwkunde zullen dat demonstreren met afdalingen vanop de toren van de Onze-Lieve-Vrouw Bezoekingskerk en op een stelling in de monumentale schuur van Ter Doest. Daar zullen kinderen ook eens kunnen proeven van de stiel van een monumentenwachter en onder begeleiding een korte afdaling vanop een stelling uitvoeren.

Maar Monumentenwacht is veel meer dan dat! Minstens even belangrijk is de expertise van de wachters in allerlei opzichten: materiaalkennis (baksteen, beton, metaal, hout, glas, ...), bouwtechnische en bouwhistorische kennis, toegankelijkheid, onderhoud en herstelling enz... Ook op vlak van de binneninrichting en allerlei historische interieurelementen kan Monumentenwacht specifieke diensten aanbieden.

© Provincie West-Vlaanderen: Monumentenwacht

Twee interieurwachters zijn onderlegd in het onderzoeken van de bewaringstoestand van diverse interieuronderdelen van een historisch gebouw en detecteren van schadebeelden bij schilderijen, meubilair, beeldhouwwerk, zilverwerk, textiel, vloeren, stucwerk enzovoort.... Zij doen ook aanbevelingen naar algemene bewaarcondities zoals klimaat tips en onderhoudstips voor zilver, koper, hout, marmer, schilderijen, textiel enz ...

© Provincie West-Vlaanderen: Monumentenwacht

Op OMD zullen 2 interieurwachters in de Onze-Lieve-Vrouw Bezoekingskerk uitleg geven hoe zij tewerk gaan. Ook hier kunnen kinderen zelf aan de slag met een spelopdracht over 'poetsen in de 17de eeuw' tot het verkrijgen van de badge 'junior monumentenwachter'.

Elke eigenaar die zich aansluit ontvangt na een inspectie ook een uitvoerig rapport met vele foto's waarin de toestand van het gebouw of het interieur beschreven staat met een overzicht van de bouwkundige gebreken of de gebreken aan de interieurelementen en een reeks aanbevelingen.

Op OMD zal u op diverse manieren kunnen kennis maken met de werking van Monumentenwacht:

- Demonstratie in de schuur van Ter Doest vanop een stelling met platform.
- Wachters geven uitleg over schuur, de constructie, de inspectie, het dakgebinte enz ...
- Afdaling van een stelling voor kinderen.
- Een infostand met materialen, publicaties en projectie van een introductiefilm.
- Wachters demonstreren een inspectie met afdalingen vanop de toren van de Onze-Lieve-Vrouw Bezoekingskerk.
- Toelichting door de interieurwachters over de werking van Monumentenwacht interieur in de Onze-Lieve-Vrouw Bezoekingskerk met een spelopdracht voor kinderen.

© Provincie West-Vlaanderen: Monumentenwacht

Meer informatie over de werking van de Monumentenwacht is terug te vinden op de website www.monumentenwacht.be en de provinciale webpagina's: www.west-vlaanderen.be/monumentenwacht. Ook de publicaties van de Monumentenwacht kunnen er besteld worden.

© Jan Darthet

Activiteiten

Lezing: Vleermuizen als beschermde erfgoedbewoners en wandeling stadsvesten i.s.m. Regionaal Landschap

Zaterdag 10 september om 19u30 – Gezellehuis, Rolweg 64, 8000 Brugge
Vrije toegang

Als erfgoedbeheerder van een historisch pand sta je voor heel wat uitdagingen. Naast het bouwkundig aspect, of het behoud van het historisch karakter, kan ook het bezoek van 'onverwachte bewoners' een uitdaging zijn. Denk aan duiven, kauwen of knaagdieren, die meestal ongewenst zijn, of aan zwaluwen of uilen die meestal wel op sympathie kunnen rekenen. Een veel minder belichte diengroep die zijn plekje probeert te vinden in ons verstedelijkte landschap, verdient echter ook aandacht: vleermuizen. Wettelijk genieten ze een zeer strenge bescherming, in de praktijk is het als gebouwbeheerder vaak lang zoeken naar deskundige hulp. In de lezing schetst vleermuizenspecialist Bob Vandendriesche de meest voorkomende situaties en oplossingen met concrete voorbeelden uit de regio Brugge. Aansluitend een korte wandeling op de stadsvesten om vleermuizen te gaan spotten.

Lezing: Omgang met historisch vlak glas

Zaterdag 10 september om 16u – Gezellehuis, Rolweg 64, 8000 Brugge
Vrije toegang

In onze huizen moet vensterglas vooral bijdragen aan ons comfort: het laat het daglicht binnen en houdt onder meer onaangename temperaturen buiten. Bovendien is het volkomen transparant; we kijken erdoorheen alsof er helemaal niets in de raamspinningen zit. Ons modern vensterglas is als het ware onzichtbaar.

Velen weten echter niet dat dit moderne, 'perfecte' vensterglas pas in de jaren 1950 ontwikkeld werd, hetgeen betekent dat er pas dan een einde kwam aan de andere productietechnieken waarmee men tot dan toe vensterglas had gemaakt. Dr. Liesbeth Langouche (Universiteit Antwerpen) neemt u mee doorheen de lange geschiedenis van de vensterglasproductie. Er passeerden namelijk diverse technieken de revue die gedurende lange tijd naast elkaar bestonden. Niet alleen resulteerden die elk in glassoorten met bepaalde kenmerken. Daarenboven, afhankelijk van factoren zoals de glascompositie en de uitrusting van de glasmaker, leverde eenzelfde techniek niet per se altijd dezelfde kwaliteit. Kortom, vensterglas was stevast beschikbaar in verschillende soorten en 'looks', en klanten hadden dus steeds een waaier aan keuzemogelijkheden wanneer ze hun woning wilden beglazen.

Opmerkelijk is dat men zich hier terdege van bewust was én dat niet zelden meerdere glassoorten weloverwogen gecombineerd werden in één gebouw. Op basis van onder meer archivalisch en materieel onderzoek vertelt recent onderzoek het verhaal van hoe blank vensterglas gepercipieerd en toegepast werd in de Zuidelijke Lage Landen vanaf de 15e tot de vroege 20e eeuw. Een ding is zeker: zelfs wanneer vensterglas volkomen transparant en kleurloos was, was het nooit 'onzichtbaar'.

Themawandeling: Over ramen en deuren, waarom behouden of veranderen

Zaterdag 10 september om 14u en 16u

Zondag 11 september om 10u, 14u en 16u – Start: Sint-Jansplein

Enkel op reservatie, aantal deelnemers beperkt tot 10

Reserveer een tijdsblok via www.openmonumentendag.be

In weinig andere Vlaamse steden wordt zo zorgvuldig omgezien naar de aard en het uitzicht van ramen en deuren. De aantrekkelijkheid van Brugge wordt - jawel - ook bepaald door de ramen en deuren in het straatbeeld. Soms noemt men die ramen en deuren de ogen van de gevel, omdat ze karakter geven aan het gebouw.

Om het belang van dat typisch schrijnwerk te onderstrepen en in stand te houden heeft de Stad sinds twee jaar een premie Historisch Schrijnwerk.

Het kijkt deuren en vensters uit dat je op deze tweede schrijnwerkwandeling bijna alles te weten komt over ramen en deuren en hoe en waarom ze in stand gehouden worden.

Toonmoment: Onderhoudswerken Sint-Annakerk, de kuisende koster aan het werk

Zondag 11 september van 14u tot 18u
Vrije toegang

Tijdens dit bezoek doet koster Marc Vernieuwe uit de doeken hoe hij zijn geliefde Sint-Annakerk met de nodige zorg laat schitteren. Tien jaar na het einde van de interieurrestauratie van de Sint-Annakerk vragen sommige materialen toch weer bijzondere aandacht en het nodige onderhoud. In het 17de-eeuwse decor zijn de marmeren en koperen ornamenten de eerste verraders van de tand des tijds: de afwerking met was op de marmeren zuilen trekt stof aan en verdoft de aanblik, de koperen balusters oxideren onder het vochtige klimaat. Na uitgebreid testen van verschillende producten en technieken werd de gepaste methode gevonden om het doksaal al zijn barokke pracht te laten behouden. De koster toont u de kneepjes van het vak.

© H. Breyne, 1953. Stadsarchief Brugge, verzameling Jaak A. Rau.

Vertellingen: Lage Moere, "We waren wij gelukkig"

Zaterdag 10 september en zondag 11 september om 14u
Enkel op reservatie
Reserveer een tijdsblok via www.openmonumentendag.be

De wandeling duurt ongeveer twee uur, stevig schoeisel is aangeraden. Afspraak aan voormalige herberg De Twee Speyen, Steenkaai 85, 8000 Brugge.

Kom bij voorkeur met de fiets, er zijn geen parkeervoorzieningen in de nabije omgeving.

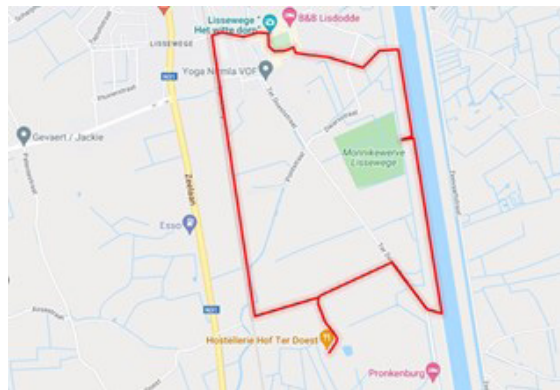
In september 2021 verscheen het boekje "We waren wij gelukkig" waarin Ann Vanneste, journaliste en zelf wonend in de moeren, de getuigenissen bundelde van meerdere Moerhazen over hun dagelijkse leven van weleer in de Lage Moere. Met deze getuigenissen als leidraad neemt Brugs vertelcollectief De Op-Lichters u mee op een vertelparcours doorheen de Lage Moere, een authentiek landschap van grachten en hooilanden ten noorden van het kanaal Brugge-Oostende.

In de Lage Moere kwam en ging het leven zoals het water kwam en ging. De moeren deden geen toegevingen aan zij die er op de schrale grond probeerden hun brood te verdienen. Aan dit harde leven hielden de bewoners, met als geuzennaam de Moerhazen, hun speciaal karakter over.

En toch, doorheen de vertellingen sprankelen de gelukkige herinneringen van de Moerhazen aan een hechte gemeenschap die lief en leed deelde. Met o.a. het volksleven om en rond café De Twee Speyen en de overzet, wordt het vertelparcours "We waren wij gelukkig" een tocht naar een verleden dat niet eens zo ver achter ons ligt.

© Provincie West-Vlaanderen

© Provincie West-Vlaanderen

Landschapswandeling rond Lissewege en diverse activiteiten voor jong en oud in het witte dorp en op de site Ter Doest

Zondag 11 september van 10 tot 17u
Vrije toegang

Op Open Monumentendag trekken diverse partners alle registers open om het rijke archeologische, bouwkundige en landschappelijke erfgoed van de unieke site Ter Doest te laten ontdekken. De Universiteit van Gent, de provinciale dienst Erfgoed, Monumentenwacht West-Vlaanderen en Raakvlak bundelen daarvoor de krachten met goedkeuring van de eigenaar, de kathedrale kerkfabriek Sint-Salvator, en de restaurantuitbater familie Dendooven. Aanleiding en uitgangspunt zijn de spectaculaire onderzoeksresultaten van de UGent naar ondergrondse sporen van de middeleeuwse abdij. Maar er is veel meer te beleven, bezoekers lopen vrij rond en kiezen wat ze willen volgen. Ook voor kinderen zijn activiteiten voorzien waarvoor ze nadien een badge 'junior monumentenwachter' kunnen ontvangen.

1. Het geofysisch archeologisch onderzoek op de abdijsite (weide)

Bezoekers kunnen op 6 punten terecht voor informatie, demonstratie en belevening:

- Punt 1 (bereikbaar voor rolstoel, niet in weide): drone-demonstratie en meekijken naar abdijsplan vanuit de lucht (live beeld)
- Punt 2: verhoogd uitzichtpunt over de aangeduide resten van de abdij
- Punt 3: visualisatie van de abdij op de weide met korte uitleg over het onderzoek
- Punt 4: stand met verschillende geofysische meettoestellen, uitleg en demonstratie
- Punt 5: een demonstratie van boringen in de bodem door Raakvlak
- Punt 6: activiteit voor kinderen

2. Demonstratie van Monumentenwacht in de schuur

- Demonstratie in de schuur: stelling met platform voor toelichting over gebinte.
- Wachters geven uitleg over schuur, de constructie, de inspectie, het dakgebinte enz ...
- Afdeling van een stelling voor kinderen.
- Pop-up panelen waarop de werking van Monumentenwacht wordt voorgesteld.
- Enkele schermen en laptops tonen een film over Monumentenwacht, de resultaten van het archeologisch onderzoek en drone-beelden van de site.

3. Activiteiten in en rond de dorpskern van Lissewege

- Klimdemonstratie van Monumentenwacht aan de kerktoren van Lissewege.
- Monumentenwacht interieur geeft toelichting over onderhoud van interieur in de kerk van Lissewege.
- Spel of zoektocht voor kinderen rond poetsen in de 17de eeuw in de kerk van Lissewege.
- De erfgoedwandeling van 4,5 km rond Lissewege leidt bezoekers door het dorp, langs het Boudewijnkanaal, Lisseweegs Vaartje en de site van Ter Doest. Ofwel individueel of op eigen houtje met de digitale Erfgoed-app wandeling ofwel in groep met een gids (zie kadertekst).
- Er is een fietstocht in de ruimere omgeving van Lissewege, de Herdersbrug en de Blauwe Toren.

OMD-Ter Doest praktisch:

Alle activiteiten vinden plaats op en rond de site van Ter Doest of in en rond de dorpskern van Lissewege.

Let op: de parking op de site van Ter Doest is voorbehouden voor klanten van het restaurant! In het kleine Lissewege is er parking aan het station (Pol Dhondtstraat) en achter de kerk (Jakob Reyvaertstraat).

In het kader van het OMD-thema 'duurzaamheid' promoten we het gebruik van de fiets, carpoolen en het openbaar vervoer.

- Station Lissewege:
Vanuit station Brugge op zondag elk uur een trein (richting Zeebrugge) naar Lissewege op 36 minuten met 12 minuten reistijd met 1 tussenstop (Brugge Sint-Pieters)
Vanuit station Lissewege naar Brugge op zondag elk uur een trein naar Lissewege op 12 minuten met 12 minuten reistijd met 1 tussenstop (Brugge Sint-Pieters)
- Met de fiets naar Ter Doest en Lissewege
- Te voet van Ter Doest naar Lissewege of omgekeerd: doe de erfgoedwandeling met de Erfgoed-app!

Catering is mogelijk op de site van Ter Doest (Hostellerie Ter Doest) en in de dorpskern van Lissewege (meerdere herbergen en restaurants). Alle mogelijkheden voor een dagvullend programma dus!

Meer info over Lissewege: VVV toerisme en bezoekerscentrum Lissewege, Walram Romboutstraat 7 <https://www.lissewege.com/>

Provincie West-Vlaanderen, dienst Erfgoed www.west-vlaanderen.be/erfgoed
Raakvlak Brugge <https://raakvlak.be/>

TER DOEST WANDELING met de Erfgoedapp

Deze wandeling van 4,5 km kadert in het programma voor Open Monumentendag 2022 van de provincie West-Vlaanderen, Raakvlak en de stad Brugge en sluit aan bij de OMD-activiteiten op de site van Ter Doest en in Lissewege. Je kan de toelichting bij deze wandeling langs digitale weg volgen met de Erfgoedapp. Deze app moet je vooraf downloaden op je smartphone via de App-store of Google Play. Daarna zal de app automatisch via GPS de punten uit de wandeling zoeken zodat je de wandeling kan openen. Of je kan de QR-code inscannen.

Het parcours is afgeleid van de Ter Doest wandelroute van Westtoer (6,3 km) waarvan je de wandelkaart kan downloaden vanop de website van Westtoer of kan aankopen bij de VVV van Lissewege in de Walram Romboutstraat 7.

Ter Doest en Lissewege vormen een twee-eenheid met het landschap als verbindende factor. Dit landschap rond Ter Doest is het resultaat van historische ontwikkelingen vanaf de vroege middeleeuwen en allerlei ingrepen van de mens doorheen de tijden. Een wandeling in de ruimere omgeving is een ideale manier om deze verrassende elementen te ontdekken in het landschap.

Lissewege ontstond in een landschap dat door de mens en de natuur is gevormd en sluit dus goed aan bij het jaarthema van OMD 2022 'duurzaamheid'. Het weidegebied van Ter Doest was ooit een uitgestrekt schorrengebied onderhevig aan de getijden van de zee. In het begin van onze tijdrekening kon het dankzij een natuurlijke ophoging gebruikt worden als locatie voor ganzen- en schapenhoeders. Na de bouw van zeedijken werd het veen dat onder de klei lag veel compacter en deze gronden kwamen lager te liggen dan de kreekruggen, die met zand en klei waren opgevuld. De kreekruggen werden bebouwd en de schorren beweide.

© Provincie West-Vlaanderen

Lissewege zou vanaf de 10de eeuw bewoond zijn geweest door schapenfokkers die hun kudden op het schorrengebied ten noorden van Lissewege lieten grazen. Lissewege als naam is in geschreven bronnen terug te vinden vanaf de 11de eeuw. Het was de zetel van een 'ambacht' (administratieve indeling) van het Brugse Vrije. Het ambachtsleen was in handen van de heren van Lissewege, die vaak een politiek mandaat uitoefenden in het Vrije. Lissewege bleef eeuwenlang een landbouwgemeente met een inwonersaantal dat schommelde tussen de 750 en 950 inwoners. Sinds de uitbouw en uitbreiding van de Zeebrugse haven begin 20ste eeuw en de fusie met Brugge in 1971, is het landelijke karakter van Lissewege met Ter Doest ingekrompen tot een groene enclave tussen de haveninstallaties in het noorden, het Brugse industrieterrein De Blauwe Toren in het zuiden, het Boudewijnkanaal in het oosten en de spoorweg en drukke N31 in het westen.

De wandeling leidt ook langs het Lisseweegs Vaartje, dat misschien reeds in de 12de eeuw werd gegraven. Het initiatief om deze waterweg te graven kwam van de bewoners van Lissewege zelf. De abdij van Ter Doest was er mee verbonden door een eigen zijkanaaltje. Voor de monniken was het vaartje van vitaal belang om over een goede verbinding met Brugge te beschikken. Zowel goederen als personen werden via deze waterweg vervoerd. Het Lisseweegs Vaartje is bekend voor het vervoer van heel wat bouw materiaal. Grote hoeveelheden hout werden vanuit Brugge naar het noorden aangevoerd om bruggen en sluizen in de polders te bouwen. Ook het bouw materiaal voor de monumentale kerk en uiteraard de abdij werden langs deze waterweg vervoerd. Baksteen dat geproduceerd werd in de polders bereikte via deze weg Brugge. Het vaartje sloot aan op de

© Provincie West-Vlaanderen

leperleet (de voorloper van de huidige Oostendse Vaart) met een sluis genaamd Monnikenspeie omdat die eigendom was van de abdij van Ter Doest. Zo stond het in contact met het Dampoortcomplex in het noorden van Brugge en dus met het ganse waterloppennet rond Brugge.

Begin en eindpunten van de wandeling zijn de site van Ter Doest en de dorpskern van Lissewege (of omgekeerd naar eigen wens). Over de voormalige abdij, de monumentale schuur en de abdijschuur van Ter Doest vind je alle toelichting op een andere plaats in deze brochure. Er zijn op deze site ook allerlei activiteiten gepland tijdens OMD. De wandeling leidt ook door

de dorpskern van Lissewege waar enkele merkwaardige gebouwen uitgelicht worden. In dit witte dorp trekt de monumentale Onze-Lieve-Vrouw Bezoekingskerk alle aandacht naar zich toe. Een beknopte toelichting over de kerk, kan je elders in deze brochure terugvinden.

Monumentenwacht West-Vlaanderen zal vanop de toren demonstraties met afdelingen uitvoeren. Binnen in de kerk zullen monumentenwachters interieur uitleg geven over hoe een interieurinspectie in zijn werk gaat en het toestandsonderzoek van de kunstwerken in de kerk. Kinderen kunnen dit in de praktijk toepassen met een spel omtrent poetsen in de 17de eeuw. De kerk is nagenoeg volledig in baksteen opgetrokken. De productie van baksteen uit polderklei kende in de streek een explosieve groei omdat de productie ervan lokaal mogelijk was en ze daardoor ook zoveel goedkoper was dan het voorheen gebruikte Doornikse natuursteen, turfsteen of zeldzame veldsteen. Dit was mede te danken aan de zeer intensieve ontginning van klei in de ruimere omgeving van Lissewege en Ter Doest waarvan de Monnikenmoere nog een restant is.

Andere bezienswaardigheden en figuren uit Lissewege zijn:

- Het Spaniënhof of Sint-Jacobshuis opgericht in de 16de eeuw, een pleisterplek voor pelgrims naar Compostella, later brouwerij en herberg met woonhuis en stallen.
- De voormalige pastorie uit de 17de eeuw (met ommuurde tuin van fruitbomen) waar het Heiligenmuseum in ondergebracht is.
- Het authentieke en heerlijk nostalgische snoepwinkeltje 'De Soete Paepe'.
- Diverse restaurants en herbergen in historische panden langs het pittoreske Lisseweegs Vaartje.
- Het standbeeld van Jef Claerhout met een indrukwekkende Willem van Saeftinghe, lekebroeder van de abdij van Ter Doest die zou meegevochten hebben op de Groeningekouter in 1302.
- Het Jacob Reyvaertheem genoemd naar de illustere humanist en rechtsgeleerde uit de 16de eeuw afkomstig van Lissewege en die er een standbeeldje kreeg.
- Het voormalige woon- en werkhuis van Walram Romboudt (1598-1668), een meester-timmerman die actief was in de 17de eeuw en talrijke kunstwerken vervaardigd heeft voor de Onze-Lieve-Vrouw Bezoekingskerk zoals een orgelkast, het doksaal, de preekstoel en een communiebank.
- Het stationsgebouw uit 1906 langs de spoorlijn naar Zeebrugge waarin een kunstgalerij gevestigd was van 2011 tot 2019.

Andere belangrijke punten en haltes op de wandeling zijn:

- De 17de eeuwse kapel aan de oprijlaan naar de site van Ter Doest, herinnert nog aan de voormalige abdij die afgebroken werd in de 17de eeuw en werd opgetrokken met bakstenen van die abdij.
- Het Lisseweegs Vaartje (zie hierboven) waar talrijke beken en waterlopen uit de Lisseweegse polders op georiënteerd zijn.
- De Monnikenmoere of Monnikenwerve, eveneens ooit grondbezit van de abdij waar klei gewonnen werd voor de productie van baksteen. Deze uitgegraven lager gelegen gronden herbergen nu een specifieke 'zilte' fauna en flora. Het is nu een waardevol natuurgebied gekend als het weidevogelgebied Ter Doest onder beheer van Natuurpunt.
- Het Boudewijnkanaal dat Brugge met Zeebrugge verbindt, is gegraven tussen 1896 en 1905. Het met hoge bomen afgeboorde kanaal heeft een enorme impact op het landschap rond Lissewege en Ter Doest.

Ter Doest wandeling praktisch

De Erfgoedapp met de wandeling rond Lissewege en Ter Doest is een realisatie van Paulien Doise en Nancy Van Den Berghe, medewerkers van de dienst Erfgoed van de provincie West-Vlaanderen. Alle apps zijn te raadplegen op: https://www.west-vlaanderen.be/erfgoedapp_faro

Bronnen

Monnikenwerk. Lissewege en Ter Doest, geschiedenis van het witte dorp en zijn abdij, Lannoo, Tielt, 2003 onder eindredactie van Rudy Desmedt, Mia Lingier, Brigitte Beernaert en Ludo Vandamme.

Tekstmateriaal uit de OMD-brochure van 2004 'Van nature een monument', p.170-175 aangevuld en bewerkt door Reinoud Van Acker, stafmedewerker dienst Erfgoed Provincie West-Vlaanderen, www.west-vlaanderen.be/erfgoed

Informatie

Informatie

In&Uit (Concertgebouw)
't Zand 34 – 8000 Brugge

In&Uit is tijdens Open Monumentenweekend geopend op zaterdag 10 september van 10u00 tot 13u00 en van 14u00 tot 17u00 & op zondag 11 september van 10u00 tot 14u00.

Het volledige programma met alle praktische gegevens is raadpleegbaar op www.openmonumentendag.be.

Deze brochure is een realisatie van
de stedelijke dienst voor Monumentenzorg & Erfgoedzaken (Cluster Omgeving),
Oostmeers 17, 8000 Brugge, t 050 32 44 58

Redactie en coördinatie

Nicolas Bogaert, publiekswerking

Met dank aan

Sofie Baert (*site 5 en 20*), Christophe Deschaumes (*site 1, 9, 10, 12, 14, 15 en 16*)

en Joris Nauwelaerts (*site 2, 7, 11, 15, 17, 21*), erfgoedconsulenten

Karel Dendooven, diensthoofd (*inleiding*)

Bernard Schotte, historicus

Toon De Meester

Dienst Patrimoniumbeheer (*site 13*)

Raakvlak (*site 22*)

Mintus (*site 12*)

Vivendo (*site 11*)

VV Lissewege (*site 19*)

Provincie West-Vlaanderen (*site 8 en 22*)

Vlaamse overheid (*site 3 en 4*)

Dries Van Den Broucke en Jessie Priem (*site 18*)

Vzw Derbyschutters Brugge (*site 6*)

Lay-out

bloudruk

Herkomst foto's

Matthias Desmet, fotograaf dienst Communicatie & Citymarketing

De historische opnames werden gekozen uit de Beeldbank Brugge (www.beeldbankbrugge.be),

waarvan sommige uit de collectie Guillaume Michiels, Jaak Rau en Arthur Brusselle

Drukkerij

VCP Graphics, Brugge

Verantwoordelijke uitgever

Colin Beheyt, Algemeen directeur Stad & OCMW Brugge, Burg 12, 8000 Brugge

Notities

3 €